

Departament de Filosofia teòrica i pràctica.
Facultat de Filosofia.
Universitat de Barcelona.

**L'IDEALISME I LA LOGICA TRANSCENDENTAL.
RECERCA PRELIMINAR.**

Tesi presentada per MIQUEL MONTSERRAT i CAPELLA per optar al
títol de doctor en filosofia.
Direcció a càrrec del Dr. JORDI SALES i CODERCH.

Any 1995

Part II. En l'horitzó històric i filosòfic de la lògica transcendental.

Cap. 1.

(1) "Bei dem grossen Reichthum unserer Sprachen findet sich doch oft der denkende Kopf wegen des Ausdrucks verlegen, der seinem Begriffe genau anpasst, und in dessen Ermangelung er weder ändern, noch sogar sich selbst recht verständlich werden kann. Neue Wörter zu schmieden, ist eine Anmassung zum Gesetzgeben in Sprachen, die selten gelingt, und ehe man zu diesem verzweifelten Mittel schreitet, ist es rathsam, sich in einer todten und gelehrten Sprache umzusehen, ob sich daselbst nicht dieser Begriff sammt seinem angemessenen Ausdrucke vorfinde; und wenn der alte Gebrauch desselben durch Unbehutsamkeit seiner Urheber auch etwas schwankend geworden wäre, so ist es doch besser, die Bedeutung, die ihm vorzüglich eigen war, zu befestigen (sollte es auch zweifelhaft bleiben, ob man damals genau eben dieselbe im Sinne gehabt habe), als sein Geschäfte nur dadurch zu verderben, dass man sich unverständlich machte.

Um deswillen, wenn sich etwa zu einem gewissen Begriffe nur ein einziges Wort vorstände, das in schon eingeführter Bedeutung diesem Begriffe genau anpasst, dessen Unterscheidung von andern verwandten Begriffen von grosser Wichtigkeit ist, so ist es rathsam, damit nicht verschwenderisch umzugehen, oder es bloss zur Abwechselung synonymisch statt anderer zu gebrauchen, sondern ihm seine eigenthümliche Bedeutung sorgfältig aufzubehalten; weil es sonst leichtlich geschieht, dass, nachdem der Ausdruck die Aufmerksamkeit nicht besonders beschäftigt, sondern sich unter dem Haufen anderer von sehr abweichender Bedeutung verliert, auch der Gedanke verloren gehe, den er allein hätte aufbehalten können" (KrV, A 312 / B 368-369).

(2) Es consultarà W. Risse, Bibliographia Logica. Verzeichnis der Druckschriften zur Logik mit Angabe ihrer Fundorte, Bd. I (1472-1800), Hildesheim, 1965.

(3) ¿Per què hem de girar-nos cap a la filosofia de Wolff? El que no li fou dat a la polivalent filosofia de Leibniz, és a saber, el configurar una *Weltanschauung* nacional a Alemanya, a la manera de Descartes o Locke en

els seus països respectius, constitueix, al dir de M. Wundt, el significat històric de la filosofia de Wolff (Kant als Metaphysiker, 1924). És cert que aquest veredict no pot posar-se tampoc a recer d'una forta controvèrsia en la historiografia filosòfica. Pel seu pes, és costum de referir-se al terminant judici de Hegel sobre la filosofia de Wolff com a *Verstandes-Philosophie* en les seves Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie, (SW, Bd. 19. pp. 475 ss.), un severíssim contrapunt a l'opinió que l'esperit filosòfic alemany pugui i vulgui reclamar la seva procedència d'una filosofia de tan poca volada especulativa. En realitat, aquí es tracta, més que d'una valoració del seu influx i posició històrica, d'una contestació al contingut programàtic de la filosofia de Wolff, la qual contestació, per descomptat, remunta al període mateix de l'eclosió d'aquesta filosofia. En aquest sentit, el debat filosòfic sobre el wolffisme ha presidit la seva mateixa aparició i no ha deixat d'acompanyar-lo pertinaçment en la seva difusió, per bé que, d'altra banda, com assenyala N. Merker, "il wolffismo riuscì dunque a diventare un centro di riferimento per una larga gamma di programmi filosofici ed ideologici diversi: ma vi riuscì perché al vastissimo enciclopedico sistema ..., presiedeva da un lato una generale impronta moderata e conciliante e perché, avendo d'altro lato però il sistema esplicite finalità pragmatiche, l'aggancio ad esso da parte dei postwolffiani poteva a seconda degli interessi del momento indifferentemente avvenire in direzione di prosezioni radicali verso sinistra o di chiusure dogmatiche verso destra" (L'Illuminismo Tedesco, Bari, 1968, p. 131).

Fet i fet, la major part dels problemes ja debatuts en l'època - problemes tals com el del determinisme i el de l'abast del mètode geomètric wolffià - i algunes de les qüestions crucials que en constitueixen el seu rerafons - qüestions tals com la de les relacions entre Wolff i Leibniz o entre Wolff i Spinosa - segueixen ocupant un lloc central en les discussions actuals, de manera que queda bandejada la temptació de clausurar les batalles de la tradició en nom del progrés dels mitjans i procediments de la historiografia contemporània, atès que tampoc ella no ha aconseguit «consensuar» una valoració indiscutida d'aquesta filosofia. Com deiem, però, si la valoració filosòfica pot anar per diversos costats, resulten més difícilment desmentibles els signes clars de l'adquisició per part de la filosofia de Wolff d'una posició hegemònica en l'escenari filosòfic alemany de la primera meitat del XVIII, posició la qual atenyiria el seu punt àlgid pels

volts dels anys quaranta. Pel que fa a les raons que explicarien aquest singular ascens i, a continuació, domini de l'obra filosòfica de Wolff, la investigació històrica es refereix generalment a l'acció combinada d'un conjunt de factors de divers pes i significat que van des de la situació cultural específica de l'època - amb les seves dissensions confessionals, socials i polítiques - fins a les virtuts materials o formals que aquest sistema exhibeix - tals com l'assaig conciliador d'experiència i raó, l'elaboració d'un potent i determinat llenguatge conceptual o la força suggestiva del seu mètode geomètric -, passant per l'esperit racionalista i secular que anima el seu sistema filosòfic. Per la nostra part, volem destacar algunes netes línies de força que s'encabeixen de manera especial en el context del nostre estudi.

La filosofia de Wolff aconseguí de prevaler històricament mitjançant l'elaboració sistemàtica d'una enciclopèdia del saber orientada pel propòsit d'una reforma intel·lectual, propòsit al qual es vinculen dos aspectes indeslligables de la seva obra, el pedagògic-didàctic i el tècnic-científic. Si bé és plausible que el desig d'instaurar una reforma radical de la cultura contemporània sigui allò que potser més originàriament ha inspirat i donat la seva direcció al sistema wolffià, la concepció d'aquesta reforma és basa en l'articulació detallada d'un ideal de racionalitat rigorosa.

Cap de les dues intencions no pot arraconar-se sense risc de perdre un element essencial de judici, en el moment d'efectuar una valoració de la significació històrica del sistema wolffià. Potser el caràcter didàctic i reformador és el factor més decisiu en el procés que conclogué en l'encimbellament de la filosofia de Wolff a la seva posició de privilegi en el s. XVIII alemany. A diferència de Leibniz, Wolff es preocupà de donar forma sistemàtica a la totalitat del seu vast sistema, la impressionant arquitectura del qual hagué per força d'imposar-se als seus contemporanis en virtut de la seva incomparable completud i extensivitat. De cadascuna de les columnes d'aquest edifici del saber, per a la lògica, per l'ontologia i la metafísica, com també per a la física, l'ètica, la teologia, etc. Wolff forní una exposició detallada particular, l'afany docent de la qual s'expressa en la seva redacció d'acord amb la forma del manual escolar, especialment apta per a la divulgació i l'ensenyament. La intenció didàctica ocupa evidentment un lloc predominant en els manuals publicats per Wolff en llengua alemanya amb la seva profusió d'exemples, el seu llenguatge directe i viu, la seva legibilitat

i comprensibilitat. Però també en la seva posterior versió llatina, amb la qual Wolff esperava adquirir notorietat en l'àmbit de la cultura europea, el didacticisme es troba en un primer pla a través del seu flexible eclecticisme, suggerint-ne la seva essencialitat en el disseny d'aquesta filosofia: el sistema wolffià és mostra, en efecte, capaç d'unir de manera constructiva les exigències del pensament modern - aquelles que arrelen en les obres de Locke i Descartes però arrenquen de molt abans, de l'humanisme - amb les venerables veritats de la tradició filosòfico-teològica cristiana.

La significació històrica d'aquesta fecunda i prolífica tasca reformadora de Wolff no pot, així doncs, constituir cap sorpresa, ateses l'extensió del seu programa i l'elaboració tant ordenada com sintètica d'elements tradicionals i moderns en un disseny unitari. En el lapse de poc més de vint anys, el wolffisme passa a dominar les universitats filosòfiques, per bé que tal domini no hagi de quedar pas plenament incontestat, dotant de nova eficàcia a aquella tímida i ambivalent *Aufklärung* iniciada per Thomasius a finals del segle precedent. Als manuals de la mà de Wolff, que no deixan de reeditar-se una i altra, segueixen aquells dels seus deixebles inundant l'ensenyament filosòfic, desallotjant en gran part l'escolàstica aristotèlica protestant i impregnant amb el seu ideari intel·lectulista i reformista tots els racons de la cultura. Sembla haver estat un dels seus seguidors, G. B. Bülfinger qui encunyà el nom amb què potser equívocament el pensament de Wolff havia d'ingressar en la historiografia filosòfica, el de "filosofia leibnizio-wolffiana", indicant no només l'aliniament en un mateix pla de Wolff i el gran pensador de la filosofia alemanya sinó suggerint fins i tot la idea que la filosofia del darrer trobava en la del primer la seva exposició i la seva forma acabada i definitiva. No hi ha dubte que quan Kant inicia la seva carrera filosòfica, el wolffisme ha esdevingut una nova escolàstica, però també, sense por d'equivocar-se pot dir-se que ella ha esdevingut la forma de la filosofia alemanya, en el sentit que els seus desenvolupaments ulteriors tenen en aquesta filosofia el seu punt de partida preeminent.

Al costat del propòsit didàctic i regeneracionista del sistema wolffià, no ha oblidar-se la pretensió científica de l'obra de Wolff, caràcter fonamental sense el qual resulta difícilment comprensible el seu triomf en l'escenari alemany de la *Aufklärung*. L'aspiració a la científicitat de la producció wolffiana es manifesta principalment en l'esforç d'aquesta

filosofia per definir i aplicar de manera conseqüent un nou mètode de
 recerca i exposició del saber, particularment atent als mitjans i
 procediments amb què la cultura moderna havia realitzat el seu progrés
 filosòfic i científic. La sèrie sistemàtica d'obres alemanyes du
 significativament el títol de *Vernünfftige Gedanken*, nom que
 immediatament desvetllarà en nosaltres un gest de desaprovació - com si els
 pensaments poguessin ser altra cosa que racionals! Tanmateix, en aquesta
 denominació es condensa el tret més genú del projecte filosòfic wolffià:
 l'exigència de rigor científic, que s'expressa de manera central en la
 necessitat de connexió, d'una banda, entre les proposicions vertaderes que
 constitueixen el sistema i, de l'altra, entre les diverses parts d'aquest sistema.
 L'autèntic criteri de racionalitat i de veritat és per a Wolff la *Verknüpfung*
 de les proposicions, el nexa que imprimeix al discurs el seu caràcter científic
 en furnir-li simultàniament el seu fonament de validesa i la seva
 connexió racional. «Pensaments racionals» ha d'entendre's en aquesta
 filosofia, així doncs, com a sinònim d'aquell afegitó que, més tard, apareix en
 els títols particulars de la sèrie llatina wolffiana: *methodo scientifica
 pertractata*. Amb tota raó i encert E. Cassirer destacava en la seva
 monumental obra sobre el *Erkenntnisproblem*, la centralitat de la qüestió del
 mètode per Wolff: la filosofia de Wolff té el mèrit d'haver mantingut el
 plantejament del problema del mètode, formulat per Leibniz, davant la
 consciència de l'època (vegi's en l'edició cast. El problema del conocimiento
 en la filosofía y las ciencias modernas, v. III, Mexico, 1956, p. 474). Aquesta
 metòdica científica wolffiana troba la seva continuació natural amb el
Systembegriff, el concepte de sistema, el significat actual del qual com a
 "totalitat teòrica de proposicions vertaderes interconnectades" sembla, com
 ha suggerit H. W. Arndt, remuntar històricament a l'elaboració wolffiana
 d'aquest concepte (H. W. Arndt, *Einführung* a Chr. Wolff, Vernünfftige
 Gedanken von den Kräften des menschlichen Verstandes und ihrem
 richtigen Gebrauche in Erkenntnis der Wahrheit, en els *GW*, I Abt., Bd. 1,
 Hildesheim, 1965, p. 91. El sistema científic no pot ser una simple compilació
 de coneixements dispersos, sinó que ha de confegir una vertadera unitat
 lògica, descansant en uns principis fonamentals i descabdellant-se
 legalment d'acord amb un ordre sistemàtic que aspira a reproduir
 conceptualment l'ordre natural de les coses.

A la metòdica i la sistemàtica wolffianes es vincula, finalment, un tercer aspecte de la filosofia wolffiana que aquí podem només mencionar tot passant però del qual depèn sobretot la seva eficàcia històrica i el qual és, per tant, crucial en tot judici històric sobre aquesta filosofia, i que ja destacava Wundt en l'obra citada. La defensa en Wolff d'una filosofia científica coincideix plenament amb la reivindicació de la *libertas philosophandi*, el dret a sostenir la pròpia opinió en matèria filosòfica segons que es forma en l'ús de la raó individual i en l'experiència directa. El mètode filosòfic que prescriu la necessitat d'un fonament segur i d'un marc sistemàtic on encabir les veritats proveeix un criteri d'allò racionalment acceptable destinat a prevaler, si s'escau, per sobre de la tradició i l'autoritat. Pel seu afany filosòfic emancipador i secularitzador, el qual, amb la seva inflexió científicista i tot, ha de veure's com una prossecució del programa de Thomasius i el seu cercle, la de Wolff és ja una filosofia de la llibertat.

Posarem fi a aquesta nota, referint a aquestes dues fonts bibliogràfiques essencials, que són la "Nota Bibliografica" comentada amb què conclou l'estudi clàssic de M. Campo, Cristiano Wolff e il razionalismo precritico 1939¹, reeditat en el v. 9 de Chr. Wolffs, Gesammelte Werke, III Abt., Hildesheim/New York, 1980, pp. 671-684, i, més recentment, la bibliografia a càrrec de Gerhard Biller, cobrint el període 1800-1982, apareguda en el volum col·lectiu editat per W. Schneiders, Chr. Wolff, 1679-1754. Interpretationen zu seiner Philosophie und deren Wirkung, Hamburg, 1983, pp. 320-345.

(4) L'amplitud dels continguts i camp d'aplicació és, en efecte, una de les característiques de les lògiques «clàssiques», en la tradició de les quals ha de considerar-se la lògica de Wolff. En aquest context, convé recordar que la «lògica clàssica», independentment de la valoració teòrica que hagi meregut, no deixa de ser reconeguda en general com a tradició, la qual té com a model que en condiciona àmpliament la seva estructura i els seus continguts, la Logique ou l'art de penser de P. Nicole i A. Arnauld. Bochenski caracteritza aquesta com "obra capital" de "una forma de la Lògica formal que designamos con el apelativo de «clásica» en sentido estricto", i passa a exposar, en mitja plana (!), el contingut d'aquest manual "como la mejor manera de efectuar un recuento de los problemas tratados por la lógica «clásica» (I. M. Bochenski, Formale Logik, Freiburg/München, 1956, cit.

segons trad. cast. Historia de la lògica formal, Madrid, 1968, p. 269). Els Kneale (W. & M. Kneale, The development of Logic, Oxford 1961, cit. segons trad. cast., El desarrollo de la lògica, Madrid, 1972) dediquen una mica - no massa - més d'espai a la lògica de Port-Royal, ja que, malgrat ser "el punto de partida de una lamentable tendencia a confundir la lògica y la epistemología", no deixa de "contener alguna que otra novedad digna de estudio" (p. 292)), i observen que la seva "concepción general de la lògica... gozó de una amplísimas aceptación y continuaría dominando el tratamiento de la lògica por parte de los filósofos durante los dos siglos subsiguientes" (p. 295). W. Risse, la història de la lògica moderna del qual comptem entre les més útils per al període que considerem, escriu que "das als Logik von Port-Royal bekannte (anonym erschienene) Lehrbuch von Arnauld und Nicole stellt sowohl in historischer wie systematischer Hinsicht einen der Höhepunkte der Logik, eines ihrer klassischen, immer wieder neu gedruckten und mehrfach übersetzten Werke dar, das namentlich in Frankreich und England den Schulbetrieb der Logik bis ins 19. Jh. hinein nachhältig bestimmte. An äusserem Einfluss sind ihm nur die Werke von Aristoteles, Petrus Hispanus, Ramus und Wolff vergleichbar. Und sachlich gibt es sich zu Recht als *nouvelle logique* aus, weil hier versucht wird, aus dem Geiste derzeitiger neuer Problemstellung die traditionelle Logik zu reformieren" (Die Logik der Neuzeit, Stuttgart, 1970, v. II, pp. 66 s.). Aquest autor menciona com a trets comuns "essencials" de la lògica del període 1640-1780, el predomini del punt de vista epistemològic sobre el formal, la posició del «jo» en el centre de la filosofia i la pèrdua de significació d'Aristòtil i la tradició a ell vinculada (vegi's Risse, o. c., p. 13). A aquesta llista han d'afegir-se encara dues característiques més, ben recollides per S. Auroux (L'Illuminismo francese e la tradizione Logica de Port-Royal, Bologna, 1982, pp. 18 i ss.): la ja mencionada vastedat de la temàtica tractada, i la tesi central de l'existència d'una lògica natural, espontània i immediata que opera independentment del coneixement que la lògica com a disciplina (*logica artificialis*) pugui proporcionar-ne.

Tocant concretament a la lògica de Wolff, són dos els textos principals, els Vernünftige Gedanken von den Kräften des menschlichen Verstandes und ihrem richtigen Gebrauche in Erkenntnis der Wahrheit, la primera edició de la qual l'any 1713 obre la publicació de la sèrie sistemàtica d'obres alemanyes, i Philosophia rationalis sive Logica, methodo scientifica

pertractata et ad usum scientiarum atque vitae aptata, que inaugura l'any 1728 la sèrie llatina. Com ja hem suggerit, l'estructura de la lògica reproduceix amb variants interessants i significatives aquella disposició que hem presentat com a típica de la lògica clàssica. La doctrina de les tres operacions - expressament al·ludida en la lògica llatina que li dedica un capítol, "De tribus mentis operationibus in genere" (Pars 1, Sect. 1, Cap. 1) - determina una primera i bàsica trífada: l'estudi del concepte, el judici i el raonament. A aquesta primera part segueixen un seguit de capítols, la temàtica dels quals té poc a veure amb la lògica formal estrictament entesa, tractant qüestions diverses relacionades amb la demarcació de la ciència, el paper de l'experiència, l'aplicació de la lògica en camps tals com la lectura, la transmissió i la disputació intel·lectual, etc.. Amb tot, un mateix material (o gairebé) es distribueix de manera diferent en les dues lògiques: la lògica alemanya s'accontenta amb arreglar, rera dels tres primers capítols referits al concepte, el judici i el raonament, els altres tretze capítols miscel·lanis; la lògica llatina, pel contrari, especifica la divisió entre aquells tres primers capítols - aquí seccions - i els restants: mentre que les tres primeres seccions, juntament amb una altra secció que tracta dels principis (psicològics i ontològics) de la lògica, figuren com a primera *pars theoretica* de la lògica, els segons queden agrupats en una segona *pars practica*.

La divisió entre part teòrica i pràctica de la lògica representa la sedimentació de nombrosos estrats de dissemblant composició i origen de la tradició lògica. Cal observar que, a diferència de la lògica port-royaliana, que havia destacat la importància de la quarta part batejada com a "metodològica", la lògica wolffiana presenta en l'anomenada part pràctica - la qual, tot i mantenir referència a la *logica utens*, no ha de confondre's amb ella, ja que, d'acord amb Wolff aquesta *logica utens* no pot ensenyar-se - només ocasionals referències al mètode. Però la desaparició d'aquest tractament del mètode com a tal, lluny de significar un decreixement de l'interès de Wolff per ell, reflecteix precisament el seu enorme pes en l'economia general del sistema filosòfic. Així, si el mètode no gaudeix d'un espai autònom de tractament dins d'aquesta lògica és perquè, com qui diu, s'ha menjat l'espai que en Port-Royal compartia amb les tres altres parts de la lògica. En aquest sentit, és tota la lògica que ara entra com a «instrument de la ciència» en l'òrbita de la metodologia.

Pel que fa estrictament a la *pars practica*, Wolff hi dóna generosa acollida a un llarg seguit d'aspectes propedèutics i hermeneütics que només en un sentit molt lax poden tenir-se per metodològics. A partir de la inicial inestabilitat de la part metodològica en l'obra d'Arnauld i Nicole, hom no havia deixat de vessar-hi massivament tota sort de temàtiques d'origen pedagògic, retòric i preceptiu, les quals havien fins i tot arribat a constituir, als ulls d'alguns, la vertadera quan no l'única justificació de l'estudi modern de la lògica. Aquesta forma de la tradició lògica, la qual havia anat transformat l'antiga part metodològica en un autèntic calaix de sastre, determina doncs, en convergència amb els propòsits didàctics i pragmàtics del seu pensament, la redacció de la part pràctica de la lògica de Wolff.

(5) Concebre la lògica com a saber demostrat equival a dir que ella és no merament propedèutica a la ciència sinó al mateix temps propedèutica científica. També en aquest sentit, la lògica és una disciplina filosòfica, una part de la filosofia.

El *Vorbericht von der Welt-Weisheit*, una exposició preliminar a la filosofia que ha d'entendre's com precedint al conjunt de l'obra filosòfica alemanya i no solament als Vernünfftige Gedanken de 1713, al capdavant dels quals apareix, s'obre amb l'afirmació que la filosofia és *Wissenschaft*, ciència teòrica: "Die Welt-Weisheit ist eine Wissenschaft aller möglichen Dinge, wie und warum sie möglich sind" (Chr. Wolff, Vernünfftige Gedanken von den Kräften des menschlichen Verstandes und ihrem richtigen Gebrauche in Erkenntnis der Wahrheit, *Vorbericht*, #1; *GW*, I, 1.1.). Igualment, en el *Discursus Praeliminaris de philosophia in genere*, que s'anteposa a la lògica llatina de 1728 i a través d'ella a la totalitat d'aquesta sèrie, defineix la filosofia com a *scientia* "Philosophia enim est scientia possibilium, quatenus esse possunt" (Philosophia rationalis sive Logica, methodo scientifica pertractata et ad usum scientiarum atque vitae aptata, *Discursus*, #31; *GW*, II, 1.1)

Els dos textos citats poden considerar-se les exposicions més fonamentals del concepte de filosofia en Wolff. De manera serrada i concisa en la versió alemanya, i força més extensa en la llatina, ambdues exposicions tracen un recorregut similar, les fites del qual són, abstracta ara de les divergències, la definició de la filosofia, la distinció de les seves parts, i un seguit de diverses consideracions sobre el mètode.

En les dues exposicions la citada definició de la filosofia (*Welt-Weisheit, philosophia*) s'articula en torn de dos eixos principals: el caràcter de la filosofia com a «ciència estricta», que demana una clarificació de la noció de "ciència", i la determinació del seu objecte específic, que condueix a la definició de la filosofia com a "ciència del possible". En aquesta nota ens centrarem en l'aspecte de la científicitat, fonamental per entendre la posició de la lògica en el sistema filosòfic de Wolff.

Segons el #2 del *Vorbericht*, Wolff entén per *Wissenschaft*, "eine Fertigkeit des Verstandes, alles, was man behauptet, aus unwiderprechlichen Gründen unumstösslich darzuthun". De manera similar tenim en el #30 del *Discursus*: "Per scientiam hic intelligo habitum asserta demonstrandi, hoc est, ex principiis certis et immotis per legitimam consequentiam inferendi". Ciència és així saber sòlidament establert, és a dir, no solament coneixement vertader i exacte sinó vertaderament i exactament demostrat. Un saber demostratiu ha de subjectar-se a dues exigències, ja destacades per Stiebritz amb tota claredat en el seu comentari a la lògica alemanya de Wolff: "Zur Wissenschaft werden also zwey Stücke erfordert: 1. unwidersprechliche Gründe, 2. dass aus solchen recht geschlossen werde. Gründe, die unwidersprechliche sind, helfen nichts, wo man aus ihnen nicht unumstösslich schlüsset; weil sonst ein vitium in forma entsteht: aus widersprechlichen Gründen richtig schlüssen, hilft auch nichts; weil alsdann ein vitium in materia vorhanden ist" (J. F. Stiebritz, Erläuterungen der Wolffischen Vernünftigen Gedancken von den Kräften des menschlichen Verstandes", 2a ed. Halle, 1742, pp. 35-36; citat per W. Arndt, en o. c., Anm. pp. 254-55). En primer lloc, per tant, la ciència ha de ser una saber a partir de *Gründe* (raons o principis) i, en segon lloc, ha de deduir legítimament a partir d'aquests *Gründe*. La demostració per la qual s'obté una saber segur o assegurat requereix, així doncs, per a la seva perfecció material i formal, l'establiment de principis vertaders i una derivació sistemàtica de coneixements capaç de connectar i mostrar la dependència de les proposicions.

Aquesta doble referència de la ciència com explicació *aus Gründen*, en el doble sentit de construcció basada en fonaments i construcció deductiva correctament desenvolupada, rep en els textos que considerem una concreció particular en relació al coneixement filosòfic, concreció que es desenvolupa en forma d'una confrontació de diferent signe amb el coneixement «comú»

(«*historicus*» en el *Discursus*) i amb el coneixement matemàtic. Però ha de deixar-se constància almenys de les següents divergències: en el *Vorbericht* la definició de *Wissenschaft* precedeix la distinció explícita entre les diferents menes de coneixement, mentre que el *Discursus* comença per establir la distinció entre les tres classes de coneixement històric, filosòfic i matemàtic, i defineix *scientia* en el context d'un tractament específic de la *philosophia*. De importància més conceptual és el fet que l'escassament aclarida "gemeine Erkäntniss" del *Vorbericht* esdevé en el discurs llatí "cognitio historica", la qual queda expressament sotmesa a una diversitat de graus - esp. la distinció entre "cognitio historica communis" i "arcana" (*Discursus*, #21) - i que sembla poder distingir-se de la *cognitio vulgaris* (*Discursus*, #23). J. École ha discutit aquesta qüestió en la seva introducció a la *Logica* de Wolff (Chr. Wolff, *GW*, II, 1.1, pp. 8 s.) La tendència dels textos de Wolff és, d'una banda, delimitar la ciència respecte del que no és ciència en relació a l'ús de la demostració i, de l'altra, delimitar el coneixement filosòfic respecte del coneixement comú en relació a la investigació i coneixement del *Grund*. El resultat d'aquesta doble operació és la caracterització de la filosofia com a ciència per excel·lència, ja que el seu és alhora un coneixement dels *Gründe*, un coneixement a partir de *Gründe* i un coneixement fonamentat en *Gründe*.

En efecte, la filosofia es delimita, seguint una orientació tradicional, respecte del coneixement comú, restringit a l'experiència externa i interna, per la seva capacitat d'assenyalar la causa, raó o fonament dels fenòmens que hi tenen lloc (*Vorbericht* ## 5, 6; *Discursus* ## 4, 6, 7, 8.). El que, a més, caracteritza de manera general el coneixement filosòfic és "la recerca de causes": donada una experiència, existeix ciència allí on hom pot indicar el perquè del fenomen i el com de la seva possibilitat. El principi de raó suficient, d'acord amb el qual "cal que tot allò que pot ser, tingui una raó suficient", actua aquí com el postulat bàsic i autènticament generador de la disposició científica. El coneixement filosòfic ha de distingir-se també del coneixement matemàtic, el qual es defineix com coneixement de la mesura o de la quantitat (*Vorbericht*, #15; *Discursus*, # 14) Però, subscriuint ara una convicció moderna, Wolff presenta en el *Vorbericht* la matemàtica com el coneixement "més exacte i més perfecte" - "Solchergestalt bringet uns die Mathematik zu der allergenauesten und vollkommensten Erkäntniss, welche zu erlangen möglich ist (*Vorbericht*, #16) -, decretant de manera implícita,

bé i que sense desenvolupar-ho més aquí, la matemàtica com l'autèntic paradigma de científicitat. L'exemplaritat de la matemàtica ha de referir-se, sens dubte, a l'excel·lència demostrativa i deductiva del seu mètode. Haurem de tornar sobre aquesta qüestió, una de les més complexes i sucoses del pensament de Wolff, tocant a la qual ens limitarem per ara a observar que en l'obra llatina el pes de la matemàtica com a model científic s'alleugereix força en comparació en la versió alemanya anterior.

El que sobretot convé retenir és que la fonamentabilitat és el criteri de científicitat per a Wolff. La filosofia és ciència estricta en tant que saber fonamentat, en els diversos sentits indicats: saber del *Grund* i saber a partir de *Gründe*: tota disciplina filosòfica exigeix aquesta fonamentació. La lògica ha d'explicar en què consisteix i com s'ateny una tal fonamentació i alhora, en tant que disciplina filosòfica ha de fonamentar la seva pròpia explicació.

(6) "Erster Theil der Welt-Weisheit" és el títol del #10 del *Vorbericht*.

(7) A dir veritat, la Lògica alemanya no deixa a penes entreveure en les seves primeres edicions el nucli de la concepció wolffiana de la lògica. En realitat, aquest nucli no es fa explícit en aquesta obra més que pel capítol 16, afegit a partir de la cinquena edició de la lògica alemanya de l'any 1727. Les raons podrien ser diverses: al capdavant, l'obra alemanya fou pensada per a *Anfängers*, d'acord amb les declaracions de l'autor en el prefaci de la primera edició de 1712 i no s'hi havia pas d'encabir tot sinó solament el més elemental. Però és plausible també la conjectura que aquesta concepció no hagués arribat a articular-se plenament fins aquest moment, en el qual cas, sense haver de renunciar a la idea que l'exposició juvenil de la lògica es trobés presidida per aquesta concepció, encara vaga i imprecisa en els detalls, podria retre's compte de de les diferències d'èmfasi i, potser, de la feblesa o inconsistència de certs nexos.

D'acord amb les declaracions de Wolff en el *Vorrede* de 1712 a la primera edició de l'obra, la lògica podria no ser entesa més que com un manual del procediment matemàtic, del qual hom n'hauria quintaessenciat les regles a fi d'oferir-ne una reduïda i simplificada exposició per a principiants. La lògica sembla quedar reduïda a una «codificació» teòrica de la pràctica matemàtica, amb la qual cosa resulta discutible la utilitat real del

coneixement abstracte de les regles que guien aquella pràctica. Els prefacis de 1712, 1719 i 1722, a la primera, segona i tercera edició respectivament insisteixen, sempre en un context referit als procediments de la matemàtica, en el fet que "die Fertigkeit kommet durch die Übung" (*Vorrede*, 1712, p. 105); que "wer die Regeln von deutlichen Begriffen und ordentlichen Beweisen ohne Anstoss brauchen will, der muss, wie ich schon öfters erinnert, die Mathematick dabey studieren" (*Erinnerung wegen der andern Auflage*, 1719, p. 110) i que "die Uebung muss mehr thun als die Regeln" (*Erinnerung wegen der dritten Auflage*, 1722, p. 112) ¿Què pot impedir de concloure, aleshores, no ja que la praxis matemàtica pot passar-se perfectament sense la teoria lògica sinó també que, comptat i debatut, aquesta teoria lògica és del tot supèrflua, per tal com del coneixement teòric no poden derivar l'habilitat ni l'aptitud pràctiques en la construcció i comprensió de la ciència?

Són aquestes preguntes el que Wolff assaja de contestar en el nou capítol 16, però introduïnt un marc conceptual de comprensió de la lògica profundament alterat. Wolff es proposa defensar la validesa i necessitat de la concepció de la lògica científica fonamentada en una lògica natural. El títol de l'esmentat capítol *Wie man eine Fertigkeit in Ausübung der Logik erhalten soll* deixa entreveure els temes principals que informen el seu contingut, a saber, les relacions entre el coneixement teòric de les regles lògiques i l'aptitud d'usar-les adequadament en la pràctica, relacions que, en realitat, concerneixen la qüestió de la il·lació entre la lògica, el mètode i la praxis científica com també entre filosofia i matemàtica.

El capítol en qüestió s'obre amb l'asseveració que ja ens és familiar: no hi ha altra manera d'adquirir l'habitud de procedir lògicament més que mitjançant l'exercici (#1) Però ara han d'acarar-se les objeccions relatives a la inutilitat de la lògica. La primera de les objeccions és d'ordre teòric. Una vegada avançada l'existència d'una "lògica natural" - "Es ist an dem, der Mensch hat eine Geschicklichkeit von Natur zu den Verrichtungen des Verstandes, und dem Verstande sin Regeln vorgeschrieben, darnach er sich achtet, ob er gleich nicht versteht, gleichwie die Körper sind nach gewisse Regeln bewegen, und selbst der Mensch im Gehen und stehen gewisse Regeln in acht nimmet, die er nicht versteht" (#3) - podria arguir-se, llavors, que la lògica natural avantatja qualsevol lògica artificial, al punt que l'aprenentatge i la destresa en l'exercici de la lògica dependria en

realitat de la "dotació" natural de cada home singular. La resposta de Wolff es basa en una clarificació del concepte de "lògica artificial": "Wenn demnach der Vorzug des Mutter-Witzes vor dem Schul-Witze verständlich erklärt werden soll; so muss man sagen: wenn einer von Natur zu den Verrichtungen des Verstandes mehr aufgelegt ist, als der andere, und wenden beyde gleichen Fleiss an, die Logick zu lernen un in Übung zu bringen; so kommet der erste weiter, als der andere. Darus folget im geringsten nicht, dass man die natürliche Logick der künstlichen entgegen setzen müsse. Die künstliche erkläret die Regeln der natürlichen, und lehret, die natürliche Geschicklichkeit zur Fertigkeit zu bringen" (#4). Així doncs, una millor disposició natural vers la lògica, la qual té com a conseqüència que sobre la base d'un mateix grau d'aplicació alguns arribaran més lluny que els altres, no implica que la relació entre les dues lògiques hagi d'enfocar-se des de la perspectiva de la seva **competència**, conduint als falsos problemes de la superioritat d'una sobre l'altra o de la suplantació de l'una per l'altra. La confusió rau, aleshores, en la concepció de la lògica científica, que no substitueix en cap sentit la natural ni tampoc, estrictament parlant, la depassa, ja que la "lògica artificial explica les regles de la natural i ensenya a conduir la disposició natural a una habitud".

Sobre la base d'aquesta concepció de la lògica artificial, hom pot bandejar la segona objecció, d'ordre pràctic aquesta vegada, que apunta a la inutilitat de l'aprenentatge d'aquella lògica atès que sembla que l'ús correcte de les facultats no requeriria el seu aprenentatge. A això, Wolff respon subratllant la necessitat d'un coneixement **distint** de les regles, de conformitat amb quals l'enteniment procedeix, en vistes precisament a la correcció del seu ús: "Wo man die Regeln, darnach sich der Verstand achtet, nicht deutlich erkennt, kan man im Gebrauche seiner Kräfte unrichtig verfahren, wie wir Exempel an den unrichtigen Schlüssen haben, dadurch unterweilen Gelehrte in Irrthum verleitet werden. Das Auge hat auch seine Regeln, wornach es sich im Sehen achtet: allein nach eben den Regeln, welche das Auge in acht nimmet, indem man siehet, kommet auch der Betrug im Sehen heraus. Wer nun in der Optick diese Regeln deutlich erkennt, kan den Betrug entdecken, und sich für Irrthum bewahren. Eine gleiche Beschaffenheit hat es mit dem Verstande" (#4).

Wolff ha posat en joc, doncs, en aquest capítol 16 una concepció els detalls de la qual resten en aquest text encara desconeguts però les

conseqüències de la qual es deixen sentir en el tractament de les diverses qüestions que s'hi aborden. La idea que la lògica és l'explicitació d'un seguit de lleis naturals intrínseques a l'enteniment humà depassa de bon tros aquella altra de la lògica com manual quintaessenciat del procediment matemàtic. Alhora, en desxifrar el paper rellevant d'aquesta disciplina en l'aprenentatge pràctic de la lògica, s'indica el sentit en què aquella idea és acceptable. L'habitud en la pràctica de la lògica pot obtenir-se, naturalment, només a través de l'exercici de les seves regles. El millor exercici és, aleshores, la lectura i estudi d'aquelles obres que han estat confeigides segons les regles de la lògica, tal com les obres dels antics geomètres (#7). L'estudi de les obres matemàtiques resulta, per tant, un exercici indubtablement adequat; en absolut, però, no constitueix l'únic mitjà d'aquest exercici. Més aviat, com llegim en el #10, "es nicht auf die mathematische Wahrheiten ankommt, wenn man durch die Mathematick eine Fertigkeit in Ausübung der Logick erreichen will, sondern auf die Art des Vortrages, wenn man nemlich sich in allem nach den Regeln einer wahren Logick achtet. Derowegen, wenn man in andern Wissenschaften auf gleiche Weise verfähret; so kan man durch Ueberlegung auch mit ihrer Beyhülfe die verlangte Fertigkeit erlangen. Und in dieser Absicht habe ich mir angelegen seyn lassen, alle Theile der Welt-Weisheit in einer beständigen Verknüpfung mit einander abzuhandeln. Wer demnach dieselben mit Bedacht durchgeheth, die Erklärungen und Beweise nach den Regeln der Logick, die ich gegeben, untersucht; der wird eben dadurch erlangen, was man sich von den mathematischen Schriften zu versprechen hat" (el subratllat és nostre). En servir la matemàtica d'exercici de la lògica científica, la descripció d'aquesta darrera com «codificació» de les regles de la pràctica de la primera no perd tota validesa, a condició, però, que no es malentenguin el sentit d'aquesta articulació entre lògica i matemàtica que, en realitat, no és altra que la que existeix entre teoria i praxis: la praxis està guiada per la teoria, la qual cosa significa que la matemàtica queda subordinada a la verdadera lògica. Entre altres conseqüències, això comporta que - com s'exposa en el #8 - no tota matemàtica figura com exemplar ni escaient com a pràctica de la lògica, sinó només aquella "esclarida" pel coneixement teòric de les regles. En el #12 d'aquest capítol Wolff insisteix en la mateixa idea: els seus propis escrits filosòfics, especialment els llatins, procuren una exercitació en la lògica

equiparable, si més no, a la dels escrits matemàtics. Entre aquells escrits filosòfics, ha de comptar-se la mateixa obra de lògica, la qual, doncs, afegeix a la virtut teòrica d'explicar les lleis de l'enteniment, la virtut pràctica de servir al seu exercici.

Hi ha, doncs, una gran distància entre aquella primera idea de la lògica com abstracte de les regles que guien el procediment matemàtic i la concepció de la lògica que ara se'ns descobreix: una explicitació i demostració de lleis intrínseques naturals que la facultat cognoscitiva segueix en el coneixement de la veritat. Solament en el medi d'aquesta concepció la lògica presenta un interès teòric genuí i substantiu i ella atorga mínima unitat als diversos materials que compareixen en la lògica. En virtut d'aquesta concepció es clarifica també la connexió existent entre el mètode científic i la naturalesa de la facultat cognoscitiva, fent així coherent el doble significat de la lògica com instrument científic i teoria de l'intel·lecte: amb la lògica es tracta de conduir a la seva perfecció l'exercici originàriament espontani de les forces cognoscitives i aquesta perfecció es realitza només en la ciència.

El que hem anomenat "nucli" de la concepció teòrica wolffiana de la lògica es troba exposat més extensament en els *Prolegomena* de la lògica llatina de 1728, on Wolff desplega de manera sistemàtica aquesta concepció en la forma d'una explicació i justificació de la definició de lògica com "scientia dirigendi facultatem cognoscitivam in cognoscenda veritate" (*Logica, Prolegomena*, #1). El seu contingut molt esquemàticament exposat és el següent. L'intel·lecte té una "disposició natural" a actuar d'acord amb regles que escapen, tanmateix, a la seva conaixença espontània. Aquestes regles han de considerar-se així innates i, si se'ns permet servir-nos d'aquest terme, inconscients (## 3 i 4). Wolff distingeix en el si d'aquesta lògica natural la disposició innata vers l'efectuació d'aquestes operacions respecte de la lògica natural "adquirida", per la qual ha d'entendre's la conversió en hàbit, a través de l'ús, de dirigir segons regles aquestes operacions (#6). Aquesta *logica naturalis* és susceptible d'un primer coneixement, consistent en una "notícia confusa" de les regles naturals, la qual és anomenada *logica naturalis docens* (## 7 i 8). Aquest coneixement es distingeix, al seu torn, de l'hàbit de transferir "ad praxin" aquest coneixement confús de les regles, transferència que es caracteritza com *logica naturalis utens* (#9). De la definició d'aquesta darrera *logica*

naturalis utens - "hàbit o art, adquirit només mitjançant l'ús, de dirigir la facultat cognoscitiva en el coneixement de la veritat" - mereix destacar-se, en primer lloc, la noció de «*habitus sive ars*» pel seu contrast fonamental respecte de la lògica com «*scientia*»; en segon lloc, mereix destacar-se també la clàusula "solo usu acquisita" pel contrast que determina amb un altre exercici de la lògica, depurat i mediatitzat aquesta vegada pel coneixement científic de la lògica (*logica artificialis utens*).

En efecte, en oposició a la *logica naturalis*, la lògica científica es caracteritza com *logica artificialis docens*. Aquesta lògica consisteix en el coneixement distint de les regles de l'exercici de la lògica natural (#10). Només ella és una ciència i una part de la filosofia: és, en conseqüència, la lògica "per eminentiam", i la seva definició és aquella donada en el #1, "ciència de la conducció de la facultat cognoscitiva en el coneixement de la veritat" (#10). Les expressions lògica filosòfica i *logica artificialis docens* són perfectament sinònimes, la qual cosa equival a dir que les definicions de la primera com "ciència directiva" i de la segona com "explicació distinta de la lògica natural" (#11) s'aclareixen i es complementen recíprocament: la lògica com explicació distinta de les regles que dirigeixen l'intel·lecte en el coneixement de la veritat és ciència de la conducció d'aquest intel·lecte. L'enunciació de les regles per part de la lògica científica genuïna, segueix explicant Wolff, s'acorda amb la pràctica dels antics geomètres, Euclides, Arquímedes, Apol·loni, etc., essent la raó que les regles que aquests autors han observat són les del mètode científic, idèntic en filosofia i matemàtica (#26); però en això, la lògica genuïna no fa més que explicar quin és l'encadenament natural de pensaments (#27).

Particularment important és l'observació que conclou aquests prolegdems. Ja sabem que la lògica genuïna no sols ha d'explicar aquelles regles sinó també demostrar-les atès que tota *scientia* ho és en tant que coneixement demostrat (#2). Wolff ens presenta aquí una primera concreció del significat de la seva repetida afirmació general que la lògica extreu els seus principis de l'ontologia i la psicologia (#3): la lògica és només *scientia* genuïna si les regles que ella presenta poden derivar-se de la natura de la ment humana i de la noció de l'ens en general (#28). En la primera secció de la part teòrica de la lògica, Wolff proveirà algunes indicacions més d'aquesta essencial subordinació de la lògica, a les quals ens referirem més abaix.

Cal encara atendre, com hem indicat, a una altra diferenciació en la *logica artificialis*, en la qual ha de distingir-se entre el que és coneixement (teòric) de regles i hàbit (pràctic) d'aplicar bé aquest coneixement, és a dir, l'hàbit d'usar bé les regles (o, més pròpiament d'usar bé el coneixement de regles). Aquest hàbit d'aplicar les regles científicament conegudes prové exclusivament de la pràctica, que, com a tal, no pot ensenyar-se (nota a #10). En aquest punt, doncs, seria un error identificar la lògica com a *scientia*, amb l'ús correcte de les regles que aquella lògica científica merament explica i demostra. L'ús correcte és una qüestió pràctica i depèn del *habitus o ars* de transferir aquelles regles teòricament esclarides i fetes conscients, el qual queda catalogat com *logica artificialis utens* (#12). Aquesta darrera *logica utens* és el complement indispensable i necessari quan és qüestió de la conducció efectiva de l'intel·lecte.

En conjunt, doncs, existeix una gradació clara en el coneixement de les regles contingudes en la manera natural de pensar. Aquest coneixement pot ser confús (lògica natural *docens*) o distint (i.e. científic: lògica artificial *docens*). A l'ensem, el coneixement teòric no garanteix per si sol l'habilitat pràctica, la qual cosa dóna lloc a la distinció, paral·lela a l'anterior, entre l'habilitat - que assegura només l'ús esdevingut un hàbit - en l'aplicació de regles que es coneixen de manera vaga i confusa (lògica natural *utens*) i l'aplicació de regles distintament conegudes (logica artificial *utens*). Tret de la *dispositio* inicial, que serveix de base a tot coneixement i a tota pràctica i on existeixen ja graus, en el sentit que uns homes estàn naturalment millor dotats que els altres per a la lògica, essent aquesta la seva única prerrogativa (#15), la resta, això és, l'adquisició efectiva d'un cert hàbit en l'exercici de la disposició innata, el coneixement confús o distint de les regles que aquella disposició determina i l'ús menys o menys correcte d'aquelles regles, depenen senceraament de l'aplicació, la reflexió i l'estudi.

La concepció de la lògica de Wolff resulta així de l'estructuració jeràrquica dels diversos plans. Una primera *dispositio* innata al coneixement s'actualitza o no - com és propi d'aquesta mena de disposicions, depenent de les circumstàncies - en l'exercici espontani de certes regles. A través de l'exercici espontani d'aquestes regles, hom arriba al seu coneixement confús. Hom pot transferir llavors a la pràctica aquest coneixement confús. No resulta del tot clara la diferència que pugui subsistir

entre aquest segon exercici (*logica natural utens*) i el primer (*dispositio natural acquisita*) però en tot cas difereixen conceptualment pel fet que el segon exercici suposa algun coneixement mentre que el primer suposa merament la disposició; naturalment espontani, ho és, així, només aquest darrer, mentre que el segon suposa ja l'acte de reflexivitat. Ara bé, aquesta reflexió - i la praxis que en resulta - poden conduir-se, al seu torn, a un major grau de perfecció, aquell grau de perfecció en el coneixement que hom denomina ciència, el coneixement distint de les regles (*docens*), la condició necessària (encara que no suficient) de la major perfecció en la praxis (*utens*). Entre la disposició natural inicial i la perfecció del seu exercici existeix, aleshores, tota una sèrie intermitja de graus, en el trànsit progressiu de la qual convé tenir en compte que si bé *docens* no garanteix *utens*, *utens* sempre pressuposa *docens*. En conclusió, la lògica natural és insuficient per imperfecta, imperfecció que es reflecteix forçosament en una pràctica defectuosa (## 18 i 19) Cal, doncs, enlairar la lògica natural a coneixement distint, això és, a lògica artificial (#20), la qual essent necessària no basta però per adquirir l'habilitat (## 21 i ss.), que és cosa d'exercici pràctic. Entre una ciència de la «conducció» (com coneixement teòric de regles i formulació teòrica dels procediments més perfectes de conducció, el mètode científic) i la seva eficàcia real en la conducció efectiva es troba la insubstituïble mediació pràctica. De poc serviria la *scientia* si no fos capaç de materialitzar-se en una *ars*; però, d'altra banda, aquesta materialització seria impossible sense aquell disseny teòric. D'aquesta manera Wolff aspira a posar un punt final a les bisantines discussions tocant a la definició de la lògica com una art o una ciència, que havien dividit als lògics des del Renaixement

(8) "Quodsi in Logica omnia demonstranda, petenda sunt principia ex Ontologia atque Psychologia" (*Logica*, #89). Ja que la lògica exposa les regles que dirigeixen l'intel·lecte en el coneixement de tots els ens, sosté Wolff, ella ha d'ensenyar què és allò a què ha d'atendre's en el coneixement de les coses; però això ho deriva d'aquell coneixement general de l'ésser que sorgeix de l'ontologia, d'on es conclou la necessitat que "ad demonstrationes regularum Logicae petenda esse principia ex Ontologia" (*ibid.*). Pel que fa a la subordinació de la lògica a la psicologia, Wolff l'estableix en el mateix # a partir del fet que les operacions per les quals l'intel·lecte coneix la veritat,

objecte d'estudi de la lògica, són operacions d'una facultat cognoscitiva, l'estudi de la qual correspon a la psicologia.

(9) La constitució de la ciència lògica no és possible més que en virtut dels principis fornits per l'ontologia i la psicologia. El # 90 de la Logica, n'extreu la conseqüència: "Quodsi in Logica omnia rigorose demonstranda, allatis rationibus genuinis, Logica Ontologiae atque Psychologiae postponenda". Però, ¿com ha de conciliar-se aleshores aquesta posterioritat de natura estrictament teòrica de la lògica respecte d'aquestes dues ciències i l'anterioritat igualment teòrica, «lògica», de la ciència lògica? El # 91 en cospa i exposa la dificultat alhora que en sondeja una sortida operativa mitjançant la distinció entre *methodus demonstrativa* i *methodus studendi*: "Methodus demonstrativa requirit, ut Logica post Ontologiam & Psychologiam tradatur; methodus autem studendi suadet, ut eadem omnibus philosophiae partibus ceteris praeponatur, consequenter & Ontologiam atque Psychologiam praecedat. Utrique methodo satisfaceri nequit". Es tracta, doncs, d'un autèntic atzucac, al qual Wolff mira d'escapar argumentant la preferència pel *methodus studendi* - "methodum studendi praeferre maluimus methodo demonstrandi" - atès que l'estudi de l'ontologia i la psicologia exigeixen el mestratge de la lògica, mentre que en aquesta darrera disciplina els principis ontològics i psicològics poden explicar-se sense dificultat essent definicions els primers i principis evidents per experiència els segons (# 90 i nota al #91). En el que segueix haurem de veure que no pot dir-se que el mal menor pel qual sembla optar Wolff i la mateixa solució *ad hoc* de la distinció entre els dos mètodes resolgui en absolut la posició de la lògica en l'estructura del saber, posició de la qual depèn la fonamentació científica del sistema filosòfic.

(10) En una perspectiva propera a les demarcacions contemporànies en altres camps del coneixement científic, la ciència és per a Wolff coneixement no merament exposat sinó **adquirit** mitjançant el mètode científic. Les ja considerades determinacions wolffianes de la noció de ciència com un *habitus* o *Fertigkeit* s'orienten en aquesta direcció. La conseqüència és evident: que la filosofia és ciència significa que el seu contingut i la seva exposició (i, per tant, el contingut i exposició de cadascuna de les seves disciplines) es constitueixen de conformitat amb el mètode científic.

El *Vorbericht* és extremadament lacònic sobre la qüestió del mètode - encara que no mut: ja hem vist més amunt que la referència (## 15 i 16) a la matemàtica i a la seva utilitat ha entendre's en la seva intenció com precisament apuntant a la institució d'aquella ciència com a model epistemològic. Donada una disciplina com la matemàtica on és possible atènyer la màxima certesa, és fàcilment comprensible el pas següent, consistent a interrogar-se sobre les bases d'aquesta certesa, pregunta la qual ha de conduir tot seguit a l'anàlisi del procediments de descoberta i d'exposició en aquella ciència. Que l'exemplaritat de la ciència matemàtica queda referida fonamentalment al seu mètode ho podrien confirmar diversos indrets d'aquesta obra inaugural: a més del ja citat *Vorrede zur ersten Auflage*, pp. 106 s., també el cap. 8, #2, pp. 206 s.. Sobretot, però, d'entre aquestes esparses referències directes al mètode que tenen lloc en la Lògica alemanya, considerem importants les idees presentades en el capítol 13, *Wie man einen überführen soll*. Aquí es troben esbossades idees que troben tractament més extens en el capítol metodològic del *Discursus Praeliminaris*: la necessitat de definir els termes (en el #2 del capítol esmentat) i d'avançar des d'aquí devers proposicions que necessiten ser demostrades "in richtigen Ordnung" (#3). L'exigència essencial de l'ordre demostratiu es presenta aquí com a "vortrefflich" en la matemàtica i pren la forma evidentment pedagògica d'insistència en la conveniència de citar el *locus* on ha estat prèviament establerta aquella proposició que hom pretèn emprar en posterior demostracions (#4). En correspondència amb la idealitat metòdica de la matemàtica, la *Logik* sembla advocar pel paper propedèutic indispensable d'aquesta ciència, al punt que l'estar versat en ella forneix el millor medi, si no l'únic, d'adquirir aquella *Fertigkeit* que caracteritza la ciència i constitueix el nucli del mètode científic.

El *Discursus* presenta les idees nuclears sobre el mètode científic en el seu capítol quart *De Methodo philosophica*, capítol que segueix aquell dedicat al tractament de les parts de la filosofia. Convé recordar, de tota manera, que aquesta presentació constitueix una «codificació» de les regles del mètode, per al desenvolupament complet de les quals hom necessita adreçar-se a les nombroses indicacions disperses en l'obra de Wolff, però molt especialment a les Horae subsecivae Marburgenses quibus philosophia ad publicam privatamque utilitatem aptatur, Francofurti et Lipsiae 1729-1741 (Hildesheim, 1983), com ens indica J. École ("... C'est dans les Horae subsecivae

que Wolff livre l'ensemble de sa conception de la méthode et c'est donc à cet ouvrage qu'il faut recourir pour l'exposer dans son intégralité, sans toutefois négliger de faire appel aux autres textes qui éclairent certains de ses étails en soulignant l'importance qu'ils revêtaient à ses yeux" (De la méthode universelle selon Chr. Wolff, en "Filosofia Oggi", VII, 1984, p. 180-192). De la concepció integral del mètode científic en Wolff formaria part tant la demostració rigorosa, entesa com connexió deductivo-racional com també l'experiència, en el seu paper preparatori del coneixement científic i/o de control aposteriòric d'aquest coneixement a través l'observació i l'experiment. El mètode científic en la seva integralitat es caracteritza en Wolff pel "**connubium rationis et experientiae**". Sobre la necessitat del component de l'experiència, el seu paper i les seves relacions, no exemptes d'alguna obscuritat, en el sistema de Wolff, pot veure's del mateix J École també En quels sens peut-on dire que Wolff est rationaliste?, "Studia Leibnitiana", Bd. XI, 1979, pp. 45-61). Per bé que en el *Discursus* la indispensabilitat de recórrer a l'experiència se singularitza en aquest escrit en relació a la física (#107 ss.) i la psicologia (#11 s.), a les parts respectivament dogmàtica i racional de les quals, Wolff fa antecedir una **physica experimentalis**, "quae per experimenta stabilit principia Physicae ibique tradenda illustrat" (#107), i una **psychologia empirica**, "in qua per experientiam stabilintur principia, unde ratio reddi possit eorum, quae per animam humanam fieri possunt" (#111), l'èmfasi d'aquest escrit es posa en el mètode **demonstratiu**.

"Per Methodum philosophicam intelligo ordinem, quo in tradendis dogmatis uti debet philosophus" (*Discursus*, #115). L'essencial de la definició wolffiana de mètode és, doncs, **ordo**, pel qual ha d'entendre's una certa manera d'exposar les veritats. Els paràgrafs següents han de revelar l'abast vertader d'aquesta definició, en desenvolupar amb més detall l'extensió del concepte de *ordo* i les seves implicacions, mostrant així el sentit genú de la vinculació entre ciència i mètode. El # 133, presenta la *lex suprema* del mètode filosòfic, la qual és l'especificació del significat d'aquest ordre: "Quoniam philosophica methodus est ordo, quo in tradendis dogmatis uti debet philosophus, ordo vero is tenendus est, ut ea praemittantur, per quae sequentia intelliguntur & demonstrantur, vel minimum probabiliter adstruuntur; hanc supremam methodi philosophicae legem esse apparet, quod ea sint praemittenda, per quae sequentiae intelliguntur vel

adstruuntur". El *ordo* no presenta, doncs, cap secret: allò pel qual alguna cosa queda entesa i demostrada ha de situar-se davant d'aquesta cosa. Però, amb això, d'entrada, es precisa ja un aspecte important de la comprensió del mètode de Wolff a partir del sentit del *tradere* en la seva definició. El *tradere* s'equipara a *intelligere, demonstrare, adstruere probabiliter*. «Exposició» no significa aquí mera presentació del material, sinó la seva comprensió i la seva demostració (en el algun cas particular el seu establiment com a probable). L'ordre del què parla Wolff no és, així doncs, cap instància retòrica, cap dispositiu que pugui aplicar-se exteriorment al discurs entès com un substrat independent. L'ordre és l'entreteiximent mateix del discurs que aspira a ser intel·ligible i posseir (i, en conseqüència, ser capaç de transmetre) certesa. Per mètode ha d'entendre's l'ordre intrínsec a la comprensió i la demostració de tota afirmació: cap proposició no pot - i per tant no ha de - considerar-se assegurada si no és precedida del que la fa comprensible, la demostra o, en general, la fa admissible. Així s'evidencia la connexió essencial entre ciència (demostrativa) i mètode (científic): entesa la ciència com saber demostrat i demostratiu, és només el mètode, entès com a «ordre de la demostració», el que garanteix aquell estatut a qualssevol afirmacions.

Segons el #134, l'ordre que constitueix l'essència del mètode demostratiu ha de referir-se no solament a les proposicions teòriques que constitueixen el coneixement en una disciplina sinó igualment a la disposició de les parts que confegeixen el tot de la filosofia. La referida "lleï suprema" del mètode filosòfic, comuna al tot i a les parts de la filosofia, presenta, doncs, d'un *ordo* genèric, una abstracció teòrica que condensa l'ordre concret i efectiu amb què ella es constitueix en els seus plans diversos. La ciència és abans que res sistema, per la qual cosa mètode i ordre filosòfic, al costat del que hem caracteritzat com el seu abast discursiu, en la connexió teòrica de les proposicions particulars posseeixen també abast arquitectònic, imposant una seqüència comprensiva i demostrativa en la construcció global de la doctrina filosòfica.

La funció arquitectònica de l'ordre s'explicita en el cap III *De partibus Philosophiae* del Discursus, determinant una organització sistemàtica de les diverses disciplines filosòfico-científiques que han de seguir-se jeràrquicament en una sèrie consecutiva, segons que una disciplina donada estableixi i demostrï els principis de què se serveixen

altres disciplines o, al contrari, els manllevi d'una altra disciplina (#87). Així, posem per cas, la metafísica ha de precedir la filosofia pràctica (#92); o en l'àmbit de la metafísica, l'ontologia o filosofia primera ha de precedir com ciència de l'ens *in genere* a la cosmologia general, ciència d'aquest ens més particular que és el «món» *in genere* (#99); d'altra banda, la física experimental ha de precedir la física dogmàtica i la psicologia empírica la racional, etc..

Pel que fa a la funció discursiva de l'ordre metòdic es tracta d'una sola i la mateixa manera de procedir en tot l'àmbit científic. La seva universalitat imposa el seu ús en totes les branques científiques de la filosofia sense distinció del seu objecte particular (és a dir, tant en la metafísica com en la filosofia pràctica, la filosofia de la natura, la filosofia de les arts, la medicina i la jurisprudència, etc.) i en aquesta funció, l'ordre ha de verificar-se de manera cabdal en (1) les definicions dels termes, (2) les proposicions i (3) les demostracions, en relació a tots els quals determina un conjunt de regles específiques que presentem a continuació.

(1) Pel que fa als termes: "In philosophia non utendum est terminis nisi accurata definitione explicatis" (#116). Ja que la filosofia és ciència, argueix Wolff, ha de demostrar el que afirma, la qual cosa només és possible si el sentit de les proposicions es troba completament determinat. El significat unívoc i acurat dels termes és la condició més elemental d'un saber demostratiu *i.e.* científic, i és per a satisfer-la que es recorre a la definició. El mètode científic comença per posar, en conseqüència, l'exigència de la definició dels termes, que ha de precedir el seu ús en el discurs. En el nivell en què ens trobem, la comprensió i la certesa depenen, doncs, del *ordo definitionum*: aquells termes que intervenen en una definició han d'haver estat definits: "In philosophia termini, qui ingrediuntur definitiones sequentes, explicari debent per antecedentes" (#119).

(2) Tocant a les proposicions: "In philosophia non utendum est principiis nisi sufficienter probatis" (#117); "In philosophiam propositio nulla admittenda, nisi quae ex principiis sufficienter probatis legitime deducitur" (#118). Ja que la filosofia és ciència, en ella han d'inferir-se les proposicions mitjançant una conseqüència lògica a partir de principis certs i immutables, la qual cosa és possible només si els principis estan suficientment provats i les proposicions legítimament inferides. Tota intel·lecció i demostració en el pla més complex de la proposició depèn del

heisset die Logik oder Vernunft-lehre. Die Erklärung von dem Wesen des Verstandes nennen einige die Noologie, und wollen sie als eine von der Logik abzusondernde Wissenschaft betrachtet wissen. Man kann darinnen iedweden seine Freiheit lassen. Es ist aber bequemer, wenn sie beysammen gelassen werden" (Chr. A. Crusius, Weg zur Gewissheit und Zuverlässigkeit der menschlichen Erkenntnis, 1747, *Vorbericht*, # 15).

(13) Sense sortir de l'àrea d'estudis de la *Kantforschung*, és abundant la bibliografia sobre el concepte del «transcendental», com és natural atesa la importància capital del concepte en la filosofia crítica. Destacarem, en particular, les planes que en diverses represes dedica a aquest concepte Gottfried Martin en el seu llibre sobre Kant, I. Kant. Ontologie und Wissenschaftstheorie, Köln, 1951 (el llibre ha conegut diverses modificacions en successives edicions i traduccions; nosaltres l'hem treballat en edició francesa Science moderne et ontologie traditionnelle chez Kant, Paris, 1963). De data més recent, és el grup de treballs sobre aquest concepte de N. Hinske, qui, bo i connectant amb els estudis sobre aquest concepte que daten de començament de segle per part d'autors com ara A. Gideon i H. Knittermeyer, n'esmena no pas pocs aspectes principals: "Die historischen Vorlagen der kantischen Transzendentalphilosophie", Archive für Begriffsgeschichte, Bd. XII, 1968, pp. 86-113; "Verschiedenheit und Einheit der transzendentalen Philosophien", Archive für Begriffsgeschichte, Bd. XIV, 1970, pp. 41-68, com també la introducció i el capítol primer del seu Kants Weg zur Transzendentalphilosophie, Stuttgart 1970.

(14) "Es findet sich aber in der Transzendentalphilosophie der Alten noch ein Hauptstück vor, welches reine Verstandsbegriffe enthält, die, ob sie gleich nicht unter die Kategorien gezählt werden, dennoch nach ihnen als Begriffe *a priori* von Gegenständen gelten sollten, in welchem Falle sie aber die Zahl der Kategorien vermehren würden, welches nicht sein kann. Diese trägt der unter den Scholastikern so berufene Satz vor: *quodlibet ens est unum, verum, bonum*" (KrV, B 113).

(15) "Ob nun zwar der Gebrauch dieses Prinzips [*scil.: quodlibet ens est unum, verum, bonum*] in Absicht auf die Folgerungen (die lauter tautologische Sätze gaben) sehr kümmerlich ausfiel, so dass man es auch in

neueren Zeiten beinahe nur ehrenhalber in der Metaphysik aufzustellen pflegt, so verdient doch ein Gedanke, der sich so lange Zeit erhalten hat, so leer er auch zu sein scheint, immer eine Untersuchung seines Ursprungs und berechtigt zur Vermuthung, dass er in irgend einer Verstandesregel seinen Grund habe, der nur, wie es oft geschieht, falsch gedolmetscht worden" (*ibid.*). Es desprèn, així doncs, d'aquestes declaracions kantianes que si la doctrina dels *transcendentalia* és encara, un punt de referència, ho és de manera ja molt desdibuixada, atès que l'abast teòric d'aquesta doctrina és, segons que sembla, extremadament limitat. El context mateix en què aquesta doctrina és adduïda delata que no és l'interès directe en el seu significat filosòfic el que en dicta l'al·lusió sinó, més aviat, la intenció de satisfer les exigències argumentatives del pensament kantianà relatives a la completesa del nombre de conceptes purs de l'enteniment, la deducció dels quals acaba de ser efectuada en aquesta secció a què Kant ha afegit en la segona edició el #12 que ara considerem com també el # precedent, contenint ambdós aclariments suplementaris a la taula de les categories. La línia central de l'argumentació de Kant és que els transcendentals haurien de valer per als antics com a conceptes *a priori* d'objectes, però això no pot ser per tal com significaria augmentar el nombre de categories. També la conclusió del paràgraf que considerem és clara en aquest sentit: "Also wird durch die Begriffe von Einheit, Wahrheit und Vollkommenheit die transscendentale Tafel der Kategorien gar nicht, als wäre sie etwa mangelhaft, ergänzt..." (B 116).

Però a partir d'aquí no és de rebut la inferència que el que Kant exposa en aquests ## no tingui cap importància intrínseca - d'acord amb el model instituït per N. Kemp Smith: "This section, of no intrinsic importance, is an example of Kant's loving devotion to this «architectonic». His reasoning is extremely artificial, especially in its attempt to connect «unity, truth and perfection» with the three categories of quantity" (A Commentary to Kant's 'Critique of pure Reason, London, 1923²; reed. New Jersey, 1984, p. 200). Més aviat, resulten enormement interessants les explicacions d'aquests predicats transcendentals en la continuació del text, el qual constitueix un sol llarg i envintricollat paràgraf tant en sentit conceptual com lingüístic. Kant ens hi procura la seva interpretació de la doctrina dels transcendentals com tenint el seu fonament en la falsa interpretació d'una regla de l'enteniment. No podem entrar a fons en aquest text (especialment, KrV, B

114 - 115), on, pel que podem escatir, Kant exposa les tesis que 1. els predicats transcendents de les coses només eren presumptament tal i són en realitat "criteris del pensar", "requisits i criteris lògics de tot coneixement de les coses", "criteris lògics de la possibilitat del coneixement", basats en les categories de la quantitat; 2. l'error comès pels antics és de prendre aquests "criteris del pensar" per " propietats de les coses en si mateixes", allò que és una regla de l'enteniment que coneix per una determinació coneguda de l'objecte; 3. la causa de l'error sembla ser el fet que, primer, hom pren i emprava les categories de la quantitat impròpiament només en el seu significat formal en comptes de fer-ho com cal, materialment, això és, atenent a la referència a objectes d'aquestes categories; però, a continuació, oblidant el caràcter formal com havien estat inicialment preses i emprades, hom atorga subrepticament significació material a allò obtingut, que són exigències lògiques del coneixement, i converteix aquestes exigències en propietats de les coses. Indubtablement, el text presenta foscors i, en particular, l'explicació següent tocant a la fonamentació dels transcendents en les categories de quantitat no és gens fàcil de seguir. Amb tot, és segurament equivocat bandejar aquesta secció de difícil comprensió com a artificiosa i poc pertinent, ja que no fora estrany que el seu poc reeiximent traixi precisament la profunditat de la seva problemàtica. Cal no oblidar que mitjançant aquesta secció de la segona edició Kant completa finalment, fent-la així exhaustiva, la discussió dels conceptes ontològics tradicionals tractats en la *pars generalis* de la metafísica, la resta dels quals trobem, primer, en les seccions anteriors de la deducció dels conceptes originaris de l'enteniment, a partir dels quals com a principis de la completud del sistema podria construir-se "l'arbre genealògic sencer de l'enteniment pur" (vegi's A 82-83 / B 107-109), i després en l'Apèndix al llibre segon de l'Analítica dels principis que du el títol de "L'amfibologia dels conceptes de reflexió" (identitat i diferència, coincidència i oposició, intern i extern, matèria i forma).

(16) Així G. Tonelli en "Das Wiederaufleben der deutsch-aristotelischen Terminologie bei Kant während der Entstehung der "Kritik der reinen Vernunft", Archiv für Begriffsgeschichte, Bd. 9, 1964, p. 239: "Man kann also vermuten, dass Kant im Sinn gehabt hat, die grosse Bedeutung, die dieser Terminus [*scil.* «transcendental»] bei den Aristotelikern hatte [es refereix

als aristotèlics alemanys del s. XVII], in seiner Philosophie wieder aufleben zu lassen - zumal seine Kategorien (und die Kategorien werden in den Handbüchern der Aristoteliker unmittelbar nach den *transcendentalia* oder *antepraedicamenta* behandelt) keine *genera summa* sind, sondern, der aristotelischen Terminologie nach, eher *communia* bzw. *transcendentalia*. Dass diese Verhältnisse Kant bewusst waren, und dass also meine Vermutung sehr wahrscheinlich ist, wird vom #12 der *Analytik der Begriffe* in der 2. Aufgabe der KrV (B 97) bezeugt, wo Kant sich ausdrücklich auf die "Scholastiker" beruft und beweist, dass *unum, verum, bonum* (also die typischen *transcendentalia*) auf die Kategorie der Quantität reduzierbar sind".

(17) Dir, sense més, que N. Hinske argumenta aquesta segona interpretació seria una inacceptable simplificació de la seva postura. Aquest estudiós matisa gairebé sempre amb tota cura les seves conclusions, i allí on es tracta de les relacions entre el concepte del transcendental en Kant i l'antiga *Transzendentalienlehre*, Hinske s'oposa de manera del tot específica a una derivació **directa i immediata** d'aquella des d'aquesta, amb la qual afirmació és difícil no estar d'acord: "Aus keiner der genannten Bedeutungen aber ist Kants späterer, «kritischer» Begriff des Transzendentalen geradlinig herzuleiten. So vielfältig die Einflüsse gewesen sein mögen... seine eigene «Idee der Transzendental-Philosophie» ist nicht die blosse Summe der Weiterentwicklung solcher Tendenzen. Sie ist die Antwort auf eigene Fragestellungen und Überlegungen, die schliesslich Formel für eine jahrzehntelang vergeblich gesuchte Lösung" (Kants Weg...", p. 79; n'hem afegit el subratllat). La seva conclusió - que el concepte kantià del «transcendental» "ist daher bei bloss «begriffsgeschichtlichen» Betrachtungsweise, so unentbehrlich deren Ergebnisse für ein konkretes Verständnis der Texte auch sein mögen, nicht zureichend zu erhellen" (*ibid.*) - ens sembla inobjectable. Però en alguns moments, bo i argumentant no merament contra la idea que aquella doctrina transcendental en la versió que en dóna Baumgarten constitueixi el *Ausgangspunkt* del pensament kantià del transcendental sinó directament en favor d'un altre *Ausgangspunkt*, a saber, aquell donat en la doctrina de la *cosmologia transscendalis* de Wolff, Hinske sembla acostar-se a la tesi que negaria en absolut la possibilitat de qualsevol *herleiten*, ja no *geradlinig* sinó fins i tot

pluralment mediatitzat, *i. e.* de qualsevol connexió, entre el transcendental kantià i el de l'antiga doctrina escolàstica com a tal. Això es detecta especialment en el seu escrit "Kants Begriff des Transzendentalen und die Problematik seiner Begriffsgeschichte" en els KS, 64, 1973, pp. 56-62, que contesta un article de I. Angelleli, "On the Origins of Kant's «Transcendental»", publicat en els KS, Bd. 63, 1972, pp.117-122.

(18) La doctrina dels transcendentals apareix del tot borrosa en l'ontologia alemanya de Wolff (Vernünfftige Gedanken von Gott, der Welt und der Seele des Menschen, auch allen Dingen überhaupt, (1720¹), 2. Kap. "Von den ersten Gründen unserer Erkenntnis und allen Dingen überhaupt"), on el terme «transcendental» ni tan sols es menciona. Això no obstant, tal doctrina hi pot ser rastrejada atenent a les indicacions donades per Wolff en obres posteriors (esp. en el volum de Anmerkungen, 1724¹ a aquests Vernünfftige Gedanken). Un tractament més sistemàtic de la doctrina el forneix Wolff en la seva l'ontologia llatina, Philosophia prima, sive Ontologia, methodo pertractata, qua omnis cognitionis humanae principia continentur, 1729¹ (esp. #329. *unitas transcendentalis*; #495. *veritas transcendentalis*; #503 *bonitas transcendentalis*). Una interessant (i crítica) anàlisi d'aquesta doctrina de Wolff es troba en K. Bärthlein, "Von der «Transzendentalphilosophie der Alten» zu Kants", en Archiv für die Geschichte der Philosophie, B. 58, 1976 (pp.353-392). Bärthlein conclou que en Wolff "jedes Transzendente sei durch nichts anderes als durch Widerspruchlosigkeit zu erklären: das Seiende wird angesetzt nur als das Mögliche, Sich-nicht-Widersprechende; das Einesseins des Seienden wird verstanden als das Nicht-von-sich-verschieden-sein, das Wahrsein als das Sich-nicht-Widersprechen der Wesensbestimmungen (...), das Gutsein als Übereinstimmen, Harmonieren der Wesensbestimmungen. Wer wundert da - angesichts dieser gleichbedeutenden Erklärungen - die Frage nach dem Sinn jener scholastischen Lehrsätze und das Aufhören des Interesses an Ihnen?" (pp. 372 i s.).

(19) "Ex hac sane via [*i. e. la via del testimonio experientiae*] leges naturae exponere profecto possumus, legum originem et causas non possumus. Qui enim phaenomena tantum naturae consecantur, a recondita causarum primarum intelligentia semper tantundem absunt, neque magis unquam ad

scientiam ipsius corporum naturae pertingent, quam qui altius atque altius montis cacumen ascendendo coelum se tandem manu contrectaturos esse sibi persuaderent" (Kant, Monad., I, 475)

(20) "Igitur qua se plerique in rebus physicis commode vacare posse autumant, sola hic adminiculo est et lumen accendit metaphysica. Corpora enim constant partibus; quibus, quomodo sint conflata, utrum sola partium primitivarum compraesentia, an virium mutuo conflictu repleant spatium, haud parvi sane interest, ut dilucide exponantur. Sed quo tandem pacto hoc in negotio metaphysicam geometriae conciliare licet, cum gryphes facilius equis quam philosophia transscendentalis geometriae iungi posse videantur? Etenim cum illa spatium in infinitum divisibile esse praefacte neget, haec eadem, qua cetera solet, certitudine asseverat. Haec vacuum spatium ad motus liberos necessarium esse contendit, illa explodit. Haec attractionem s. gravitatem universalem a causis mechanicis vix explicabilem, sed ab insitis corporum in quiete et in distans agentium viribus proficiscentem commonstrat, illa inter vana imaginationis ludibria ablegat" (o. c., I, 475-476).

(21) "Datur vero etiam generalis mundi contemplatio, ea explicans, quae mundo existenti cum alio quocunque possibili communia sunt. Ea philosophiae pars, quae generales ista notiones... evolvit, Cosmologia generalis vel transcendentalis a me vocatur" (Chr. Wolff, *Discursus praeliminaris de philosophia in genere*, # 78). Quant a aquest nou significat del «transcendental» restringit a la denominació d'aquesta disciplina particular de la *metaphysica specialis*, la *cosmologia generalis seu transcendentalis*, Bülfinger, Reusch, Baumeister, però també pensadors no ortodoxament wolffians com Darjes i Lambert, han emprat el terme amb aquest sentit, d'acord amb el qual, segons l'adequada explicació de N. Hinske, el significat específic del *transcendere* "ja no és el *transcendere* del «ens» i les seves «passiones» dellà de les categories, sinó que és el *transcendere* dels conceptes i principis apriòrics dellà dels coneixements de les ciències naturals empíriques" (N. Hinske, "Die historischen Vorlagen...", p. 102). Les referències a les obres dels autors adés citats es trobaran en aquest darrer escrit, p. 101 i en l'obra ja citada del mateix autor "Kants Weg...", pp. 46 s..

(22) Recordem que el pensament de Baumgarten sobre el «transcendental» apareix en el capítol I de la seva *Ontologia*, que és la primera part de la metafísica i es defineix com "scientia praedicatorum entis generaliorum. (Metaphysica, #4). Aquest capítol I, on es tracten els anomenats predicats interns (per oposició als externs o relatius) i universals (per oposició als disjuntius) de l'ens, es presenta dividit en set seccions: les dues primeres seccions exposen els principis fonamentals - la secc. 1 *possibile*, el principi de contradicció, d'on deriven els d'identitat i del terç exclòs, i la 2. *connexum*, el principi de raó suficient en les diverses modalitats -, als quals segueix en rigorosa derivació la tercera secció, *ens*, contenint la distinció entre la totalitat de determinacions del que és. Les quatre darreres seccions tracten per aquest ordre del *unum*, *ordo*, *verum* i *perfectum*. La intercalació del *ordo* ha de permetre la transició des de la unitat a la resta de determinacions, *verum* i *perfectum*.

Els paràgrafs principals referits als transcendentals són els següents. Sect. IV. Unum: #72. "Determinaciones entis separantur, si ex simul positis quaedam tolluntur. Hinc inseparabiles sunt, quarum simul positarum nulla potest tolli"; #73. "Posito ente ponitur essentia, ergo complexus essentialium, hinc posito ente simul ponuntur essentialia omnia, et ita quidem, ut nullum possit tolli. Ergo essentialia entis sunt per se inseparabilia. Unum est, cuius determinationes sunt inseparabiles, et **transcendentaliter** (wesentlich eins) quidem, cuius determinationes sunt per se inseparabiles. Ergo omne ens est unum transcendentaliter". Sect. VI. Verum: #89. "Veritas metaphysica (realis, obiectiva, materialis) est ordo plurium in uno, veritas in essentialibus et attributis entis, **transcendentalis**"; #90. "Cum omnis entis determinationes coniungantur, essentialia secundum principium contradictionis, et accidentales, attributa secundum principium contradictionis, et rationis, et sufficientis, modi secundum principium contradictionis, et rationis, essentialia et affectiones secundum principium rationati, hinc regulas communes, *omne ens est verum* transcendentaliter". Sect. VII. Perfectum: #94. "Si plura simul sumpta unius rationem sufficientem constituunt, **consentiunt** (übereinstimmen). Consensus ipse est perfectio (Vollkommenheit), et unum, in quod consentitur, **ratio perfectionis determinans** (focus perfectiones); #98. "Consensus essentialium est perfectio (essentialis) **transcendentalis** (wesentliche), affectionum **accidentalis**, utraque interna. Consensus

relationum est perfectio externa"; #99. "Essentialia omnis entis consentiunt ad essentiam eius, et attributa. Ergo *omne ens est perfectum* transcendentaliter"; #100. "Bonum est, quo posito ponitur perfectio. Ergo *omne ens est bonum* transcendentaliter".

(23) Vegi's el citat article de I. Angelelli, "On the Origins...". La comprensió de l'elaboració baumgarteniana de la doctrina dels transcendents, hauria de constituir, així doncs, per aquest autor, el "*link*" fonamental en la història del terme que ens ocupa entre l'antic ús escolàstic i el nou kantian. Si el transcendental ha trobat en l'ontologia prekantiana aplicació a la "unitat de l'essència" (ens = essentia) i, concretament en l'ús ontològic de Baumgarten, aplicació al nexa de les determinacions essencials, esdevé més coherent l'ús del terme transcendental en Kant, referit a la facultat subjectiva de coneixement, de conformitat amb la qual els objectes es regeixen.

Amb tota la importància que l'elaboració metafísica de Baumgarten hagi pogut tenir per al pensament filosòfic de Kant, privilegiar aquesta «baula» sobre les altres per a fer intel·ligible el significat del «transcendental» en Kant no ens sembla el camí més adequat a seguir. Més raonable és pensar que, en ensenyorir-se Kant d'aquest terme, ho ha fet amb plena consciència de l'amplitud del seu significat i ramificacions (consciència de la qual, a més, hi ha nombrosos indicis). Això no treu - al contrari, més aviat implica, com argumentarem de seguida en la nostra exposició - que si hi ha cap línia clara de força en aquest concepte, no hagi de quedar recollida en la concepció kantiana.

(24) Tal identificació entre filosofia transcendental i metafísica sense més apareix en el títol mateix de la segona part de la Introductio in philosophiam de F. A. Aepinus, publicada a Rostock el 1714, Introductionis in Philosophiam Pars II: philosophia transcendentalis seu metaphysica. Aquest autor, que es troba al cap de la potent i molt ramificada tradició de l'aristotelisme alemany del segle XVII, prodiga l'adjectiu *transcendentalis* com a qualificatiu no sols del substantiu *philosophia* sinó també de molts altres (*relatio, scientia, veritas, etc.*), aprofitant de manera profusa una possibilitat terminològica ja donada en la tradició metafísica moderna, en la qual havien estat utilitzats com adjectius intercanviables els mots llatins *transcendens* i *transcendentalis*. K. Barthlein escriu en el ll. c., pp. 356 s.: "Dieses Partizip

[scil. «transcendens»] wird zwar von mehreren Denkern, die an der Transzendentalienlehre (d. i. die Lehre von der transcendentia) der Spätscholastik bzw. der neuzeitlichen Schulphilosophie gearbeitet haben (z. B. Duns Scotus, Chrysostomus Javellus, Didacus Masius, Daniel Cramer, Rudolph Göckel) sowohl als Substantiv wie auch als Attribut verwendet, aber schon Suarez und vor allem dann viele Vertreter der deutschen Schulmetaphysik (z. B. Cornelius Martini, Jakob Martini, Johannes Scharf, Christoph Scheibler, J. Heinrich Alsted) gebrauchen dieses Partizip meistens nur noch als Substantiv, während sie als Attribut sehr häufig das Adjektiv «transcendentalis» (eine typische Adjektivbildung der lateinische Sprache des Mittelalters) verwenden" . Aquests aspectes, com indica el propi Bärthlein, havien ja estat estudiats en l'antiga Dissertació de H. Knittermeyer, Der Terminus transzendental in seiner historischen Entwicklung bis zu Kant, Marburg, 1920.

Ha de notar-se, tanmateix, que Aepinus entén per *metaphysica* o *philosophia* (o *scientia*) *transcendentalis* pròpiament l'ontologia, en la línia caracterfstica dels autors influïts per les exposicions metafísiques que Alsted forní a començaments de segle, a la qual pertany també Johannes Scharf, qui equipara *theoria transcendentalis* i *prima philosophia* també en el títol de la seva obra principal, Theoria transcendentalis Primae Philosophiae, quam vocant Metaphysicam, Witenberg, 1624. Vegi's al respecte, especialment, N. Kinske, en la ja citada, "Die historischen Vorlagen...". Sobre la *Schulmetaphysik* del segle XVII disposem d'una autèntica enciclopèdia sobre autors, escoles i temes en el llibre de M. Wundt, Die deutsche Schulmetaphysik des 17. Jahrhunderts, Tübingen, 1939.

Pel que fa a Tetens, la "allgemeine transzendente Philosophie" constitueix el tema de l'assaig filosòfic Über die allgemeine spekulativische Philosophie, Bützow/Wismar, 1775; reed. Berlin, 1913. Sobre l'ús d'aquest terme en Tetens i les relacions d'aquest autor amb Kant, es consultarà el treball citat de N. Hinske, Kant's Weg..., pp. 31 ss.

(25) Val a dir que també en el pensament escolàstic dels transcendentals es tracta essencialment d'una fonamentació - i d'una fonamentació en múltiples sentits que constitueixen presos globalment una problemàtica jerarquia: en el sentit general que els transcendentals apareixen al començament de la *philosophia prima*, la qual és coneixement sobre el que és primer, sobre el

més universal i comú, el que és a la vegada més intel·ligible i font de la intel·ligibilitat de la resta de coses, però també en el sentit més concret que només en virtut de les seves propietats transcendents, això és, perquè l'ésser és el que és i és així u, ver, etc., l'ens és en totes les seves formes diferenciades (la unitat quantitativa, per exemple, no és concebible sense unitat transcendental); en el sentit, igualment, que també a través dels transcendents s'esclareix el basament de l'ordre cognoscitiu en l'ordre ontològic (una unitat, un contingut, una estructura metafísiques de l'ésser són la *norma normans* del seu coneixement) i *last but not least* en el sentit que en tant que els transcendents són determinacions de tot ésser, de l'ens particular com del més universal, del finit i de l'infinit, poden interpretar-se també com propietats de l'ésser que és primer per la seva excel·lència, el Principi de tot el que és.

(26) Si la preconcepció que ens fem de la LT en forma d'una expectativa tocant al seu significat filosòfic genuí no ha de quedar defraudada, la instauració de la lògica transcendental per part de Kant demana com a condició de possibilitat una confrontació filosòfica amb aquestes tradicions a què remeten els conceptes de l'entrecruament. El marc crític en què s'efectua la instauració kantiana de la LT, per tant, ha de referir-se de manera especialment concreta pel què fa a la LT a una crítica de la lògica i a una crítica de la metafísica tradicionals. Ja que, per a formular-ho d'una altra manera, la pregunta que suscita necessàriament la fundació de la nova ciència lògica i transcendental, i que aquesta fundació suposa resolta o almenys resoluble des d'ella, és què s'ha esdevingut d'aquella lògica que era la primera ciència però no una ciència primera i què s'ha esdevingut d'aquella metafísica que era la ciència primera però no la primera ciència: en el seu destí pot només quedar ben clarificada la seva con-versió en **lògica transcendental**. Des d'aquest punt de vista es planteja a la historiografia filosòfica la tasca indispensable de dilucidar el camí a través del qual esdevé possible a Kant l'entrecruament dels conceptes referits instaurat en la LT, tasca la qual hem de considerar realitzada només a mitges en la literatura pertinent. Si la crítica a la tradició metafísica ocupa en aquesta literatura un espai imponent, la crítica a la tradició lògica que suposa la instauració de la LT ha passat sorprenentment bastant desapercibuda. Les raons d'aquest desequilibri no són difícils de trobar: mentre que la K r V

dedica una part sencera a la crítica de la metafísica escolar, les dimensions del seu treball crític sobre la tradició lògica, menys espectacular i menys destructiu, han estat rebaixades pel propi autor, qui amb les seves manifestacions expressives sembla consentir només una interpretació d'aquest treball com una mera restauració de la forma científica, aristotèlica, de la disciplina de la lògica. Però és just esclarir aquesta posició de Kant tocant a la tradició lògica, els seus motius i el seu significat, el que hauria d'esperar-se d'una dilucidació històrica habitualment descurada. Haurem de tocar alguns aspectes capitals d'aquestes qüestions en els capítols següents d'aquesta II Part del nostre treball dedicats a Kant.

Cap. 2

(27) En la primera part del nostre treball hem tingut ocasió de presentar alguns grans trets del context on es mou el pensament de Reinhold en la seva època de Jena, la seva inscripció en el quadre de la recepció de la Crítica kantiana i també la riquesa de les mediacions històrico-teòriques que en un grapat de pocs anys arriben a confeir un quadre ben bigarrat. En Über das Fundament des philosophischen Wissens de 1791, Reinhold assaja una defensa i justificació de la *Elementarphilosophie* elaborada aquests anys i busca amb aquest propòsit una confrontació franca amb la Crítica de Kant, bo i mirant de determinar amb exactitud i claredat la seva significació i el seu abast filosòfic i històric. Per a Reinhold es tracta de fer valer la seva interpretació de la filosofia de Kant certament contra els adversaris però també contra els seguidors de la Crítica, els quals han pres el seu pensament no ja com incontestable i ferm en les seves conclusions sinó igualment com a sistematització científica darrera, perfeta i definitiva.

Recordem que les cites segueixen l'edició d'aquesta obra a F. Meiner, Hamburg, 1978, de la qual adrecem directament a la pàgina.

(28) "Die einzige Wissenschaft, deren Grundlegung die Kritik der reinen Vernunft durch Entdeckung und Aufstellung ihres Fundaments auf dem analytischen Wege vollendet hat, ist die Metaphysik als Wissenschaft der Gegenstände möglicher Erfahrung. Zu einer Wissenschaft der Gegenstände keiner möglichen Erfahrung, z. B. der Substanz der Seele, des Weltalls, der Gottheit, hat sie nicht nur kein Fundament geliefert, sondern ausdrücklich



gezeigt, dass es kein solches Fundament geben könne..." (Fundament, p. 67). Tal fonament el procura Kant mitjançant el desenvolupament del concepte de la «possibilitat de l'experiència»: "Die Kritik der Vernunft hat als Propedeutik der Metaphysik den Sinn jenes Grundsatzes begründet, indem sie den Begriff der Möglichkeit der Erfahrung entwickelt, und gezeigt hat, dass die formalen Bedingungen der Erfahrung im Erkenntnisvermögen a priori gegründet wären, und in den Formen der sinnlichen Vorstellungen und der Begriffe (Raum und Zeit und den Kategorien) bestünden" (o. c., pp. 69 i s.). Al respecte veg'is també o. c., p. 63 i *passim*.

L'afirmació reinholdiana que la KrV no forneix més que una propedèutica a la metafísica ha d'entendre's per tant, en primer lloc, en el sentit que és una propedèutica només per a la metafísica: "Ich habe es nicht mit meinem grossen Lehrer, der dieses niemals behauptet hat, ich habe es mit denjenigen seiner Schüler zu thun, welche den Namen **Elementarlehre**, den er dem einen Theile der Kritik gegeben hat, missverstehen, und ihn durch solchen etwas behauptet lassen, woran er nie gedacht hat, und nicht denken konnte. Er konnte und wollte nur eine Elementarlehre seiner Propädeutik der Metaphysik; keine Elementarlehre der gesammten Philosophie aufstellen" (o. c., p. 115). Però, com veurem tot seguit, tal afirmació ha d'entendre's també en el sentit que la KrV forneix només una propedèutica de la metafísica, *i.e.* ha de ser presa com a propedèutica i no encara com a ciència. En efecte, Reinhold sosté tocant a la Crítica: "Zur Grundlegung einer Wissenschaft gehört als vornemhste Bedingung und wesentliches Merkmal ihres vollendeten Fundaments die Entdeckung und Aufstellung ihres ersten Grundsatzes. Einen solchen Grundsatz hat auch die Kritik der Vernunft für die einzige von ihr für haltbar befundene Metaphysik, oder für die Wissenschaft der Objekte möglicher Erfahrung in dem Satze aufgestellt: «Jeder Gegenstand steht unter den nothwendigen Bedingungen der synthetischen Einheit des Mannigfaltigen der Anschauung in einer möglichen Erfahrung», oder welches eben so viel heisst: « Jedem realen Gegenstande, in wieferne er als ein solcher erkennbar seyn soll, kommen die formalen (die im Erkenntnisvermögen bestimmten Formen der Anschauung und des Begriffes) und die materialen (in dem durch Eindruck gegebenen Stoffe bestehenden) Bedingungen der Erfahrung zu" (o. c., p. 68). Vegi's també esp., o. c., p. 114. Però «fonamentar» el sentit d'una proposició no és

demonstrat científicament aquest principi, i, de fet, tal és un dels punts d'arrencada de Reinhold a partir de la KrV: "dieser... Satz ist in dieser Wissenschaft und durch dieselbe, wie es bey jedem ersten Grundsatz der Fall ist und seyn muss, unerweislich. Sein Sinn kann in dieser Wissenschaft bloss durch seine Anwendung erläutert, keineswegs ohne Zirkel entwickelt und begründet werden" (o. c., p. 69). Amb això, però, està dit també que, segons Reinhold, cal que el sistema filosòfic tingui un primer principi indemostrable, però només un de sol, a partir del qual han de poder demostrar-se aleshores els primers principis de les ciències filosòfiques particulars. Queda caracteritzada així la tasca principal de la *Elementarphilosophie* en relació al resultat de la KrV: la demostració del primer principi que aquesta posa a la seva base.

(29) "Dass eine Propädeutik der Metaphysik Elementarlehre der Philosophie überhaupt seyn und heissen könne, kann wohl nur der behaupten, für den **Metaphysik und Philosophie Eines** sind. Aber dass die Kantische Propädeutik, auch nur in Rücksicht auf **Metaphysik, Vorbereitungswissenschaft** sey, kann nur in soferne zugegeben werden, als man das Wort **Wissenschaft** in der weitem und schwankenden Bedeutung nimmt, in der es wenigstens in der Philosophie, und zwar wenn von einem Theile derselben die Rede ist, am wenigstens gebraucht werden sollte. So oft Kant von der Philosophie als **Wissenschaft** spricht, fordert er selbst **systematische Form, durchgängige Einheit** mannigfaltiger Erkenntnisse unter einem Princip, und wo er den Plan zu einer Wissenschaft entwirft, z. B. zur **Metaphysik der sinnlichen Natur**: geschieht dieses durch genaue Angabe der systematischen Grundlage. Wie hätte ihm diese von ihm selbst geforderte und befolgte Bedingung der Wissenschaft entgehen können, wenn er in seiner Kritik, die der Metaphysik oder gar aller theoretischen und praktischen Philosophie vorhergehende **Wissenschaft** und nicht die blosse **Vorbereitung** zu einer solchen **künftigen Wissenschaft**, die freylich noch nicht selbst diese Wissenschaft seyn kann und darf, hätte liefern wollen? Wenn die Kritik der reinen Vernunft schon strenge, **eigentliche Wissenschaft** seyn sollte, welche wären denn die Grundsätze, die in Verbindung mit einem einzigen Höchsten ihr Fundament ausmachten?" (o. c., pp. 116 s.).

(30) "Die allgemeine Logik hat allerdings längst schon manche allegemeingeltende Grund-, Lehr- und Folgesätze; aber nichts weniger, als lauter solche Sätze aufzuweisen gehabt. Viele ihrer Regeln haben einen vieldeutigen Sinn, und da es ihr bisher an einem anerkannten ersten Grundsätze gefehlt hat, (welcher von der Metaphysik usurpiert wurde,) so musste es auch ihren übrigen Grundsätzen an durchgängiger Bestimmtheit des Sinnes fehlen; so war es unmöglich, sich der Vollständigkeit und des Ranges dieser theils sich beygeordneten, theils untergeordneten Grundsätze zu versichern; so hatte sie ihr allgemein anerkanntes Ansehen einigen in Rücksicht auf den logischen Gebrauch allegemeingeltenden Regeln (z. B. einigen aus der Syllogisttik) mehr, als der Bestimmtheit und dem Zusammenhange ihres Inhalts, oder, welches eben so viel heisst, ihrer noch unentdeckten systematischen Natur zu danken" (o. c., p. 119). En realitat, segueix Reinhold, "auch selbst dann, wenn wir schon das wahre System der Logik besäßen, würde man in ihr vergebens den durchgängig bestimmten Begriff des **Denkens** aufsuchen, von dem sie ausgehen muss, denn sie daher nicht selbst liefern kann. Da man diesen wichtigen Umstand bisher nicht einmal geahndet hat; da man entweder dafür hielt: "was Vorstellen, Denken, Erkennen heisse, müsse man von selbst wissen", das heisst, der bestimmte Begriff dieser Gegenstände dringe sich jedermann, ohne alle Gefahr zu irren, von selbst auf; und da man folglich die durchgängige Bestimmtheit, dasjenige, was die Logik voraussetzt, unbekümmert ebenfalls voraussetzte, oder durch ein Paar Erklärungen, die noch mehr, als das Erklärte der Erklärung bedürften - den Begriff des Denkens in der Logik selbst erschöpft zu haben wähnte, und folglich seinen unbestimmten Begriff für ganzlich bestimmt ansah; so wurde in jede bisherige Logik der unbestimmte, vieldeutiger, schwankende Begriff des **Denkens**, der doch der Hauptbegriff der ganzen Wissenschaft seyn sollte, hineingetragen, und mit demselben anfangs Bruchstücke aus der Metaphysik, nachmals aus der empirischen Psychologie, welche den eigentlichen, zum Theil schon entdeckt Inhalt der Logik verdrängten, und die Entdeckung des noch fehlenden verhinderten. Bey diesem Zustande der Logik dürfte es doch wohl nicht schwer zu begreifen seyn, dass Kant bey seiner **transcendentalen** Logik wenig oder gar nichts mit Sicherheit aus der **allgemeinen** voraussetzen konnte, und dass er für die Merkmale der Begriffe von **Anschauung, Empfindung, Begriff, Urtheil, u. s. w.**, von denen er

ausgehen musste, (für die unvollständigen Expositiones, die er seinen vollständigen zum Grunde legte.), aus aller bisherigen Logik wenig Vortheil ziehen; am allerwenigsten aber mit Recht annehmen könnte, dass irgend etwas, was er von den Anschauungen, Begriffen, Ideen, als **Vorstellungen**, als ausgemacht voraussetzte, durch die Logik ausgemacht wäre, um so weniger, da dieses durch keine mögliche Logik je auszumachen seyn wird" (o. c., pp. 119 i s.)

(31) "So gewaltig Kant seine Zeit überragt und seine Philosophie für uns eine Quelle tiefer Anregungen bleibt, die Halbheit seines Vorstosses einer systematischen Transzendentalphilosophie zeigt sich darin, dass er die **formale Logik** (als Syllogistik, seine «reine und allgemeine» Logik) zwar nicht wie jener englische Empirismus als wertloses scholastisches Überlebsel ansieht und auch nicht, wie er (nach dem was er von ihr gelten lässt) durch psychologische Umdeutung ihrer Idealität sie ihres eigentümlichen echten Sinnes beraubt; dass er aber an sie **keine transzendentalen Fragen stellt** und ihr ein sonderliches Apriori zuschreibt, das sie über solche Fragen hinaushebt. Natürlich darf man da nicht an seine Idee einer transzendentalen Logik erinnern, die ja etwas total anderes ist als die subjektiv gewendete und zwar transzendental-phänomenologische Problematik, die wir im Auge haben" (E. Husserl, Formale und transzendente Logik. Versuch einer Kritik der logischen Vernunft, p. 228. L'obra publicada primerament en el *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, Bd. X, ha estat reproduïda amb paginació coincident per la Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1981, segons la qual citem aquí. L'obra constitueix el Bd. XVII de *Husserliana (Gesammelte Werke)*, Den Haag, 1974.)

(32) Havent-nos referit abans als esforços filosòfics de Reinhold en la seva etapa de Jena, l'actual menció a Hegel crea contrastos estimables i ben interessants. Incorrectament o no, tot el que la imatge de Reinhold té de provisional, metaformosejant i trànsfuga de sistemes, ho té la de Hegel de síntesi absoluta i equilibrada, coherència sistemàtica i fidelitat a l'única veritat conquerida d'una vegada per sempre. I si normalment es titubeja força i en tot cas es matisa convenientment la subsumció del primer en la categoria filosòfico-històrica de l'idealisme, sense el segon a penes

tindria cap solta tal categoria, la qual ha esdevingut no ja representada sinó sovint identificada plenament amb la filosofia de Hegel (com hem tingut ocasió de veure en la primera part del nostre treball). Però és que, a més, el món històrico-cultural d'on procedeix la producció filosòfica de Reinhold a Jena té més punts en comú amb el de Kant que amb el de Hegel, de qui el separen, val a dir-ho, clivelles irreversibles i antítesis brutals. Que això darrera no constitueix cap expressió hiperbòlica permet comprobar-ho la lectura dels Cap. II i III de F. Courtès, La raison et la vie. Idéal scientifique et idéologie en Allemagne de la Réforme jusqu'à Kant, Paris, 1972. Tot amb tot, el contrast que compta principalment per a nosaltres és que Reinhold (en l'etapa de Jena) i Hegel configuren dos extrems oposats en la concepció de les relacions entre filosofia i lògica, en la funció i valoració mateixes del pensament lògic.

(33) "Die kritische Philosophie unterwirft nun den Wert der in der Metaphysik - übrigens auch in den andern Wissenschaften und im gewöhnlichen Vorstellen - gebrauchten Verstandesbegriffe zunächst der Untersuchung. Diese Kritik geht jedoch nicht auf den Inhalt und das bestimmte Verhältnis dieser Denkbestimmungen gegeneinander selbst ein..." (G. W. F. Hegel, Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse, p. 67 en la manejable edició de F. Meiner (Hamburg, 1969) que dona la tercera ed., Heidelberg, 1830 (la primera data de l'any 1817).

(34) "Bekanntlich hat es die Kantische Philosophie sich mit der Auffindung der Kategorien sehr bequem gemacht. Ich, die Einheit des Selbstbewusstseins, ist ganz abstrakt und völlig unbestimmt; wie ist also zu den Bestimmungen des Ich, den Kategorien, zu kommen? Glücklicherweise finden sich in der gewöhnlichen Logik die verschiedenen Arten des Urteils bereits empirisch angegeben vor. - ... - Diese Philosophie hätte auf die Methode, die Logik abzuhandeln, doch wenigstens die Wirkung gehabt haben sollen, dass die Denkbestimmungen überhaupt oder das übliche logische Material, die Arten der Begriffe, der Urteile, der Schlüsse, nicht mehr nur aus der Beobachtung genommen und so bloss empirisch aufgefasst, sondern aus dem Denken selbst abgeleitet würden. Wenn das Denken irgend etwas zu beweisen fähig sein soll, wenn die Logik fordern muss, dass Beweise gegeben werden, und wenn sie das Beweisen lehren

will, so muss sie doch vor allem ihren eigentümlichsten Inhalt zu beweisen, dessen Nothwendigkeit einzusehen, fähig sein" (o. c., pp. 68 i s.).

(35) Tanmateix, se'ns podria retreure, en reclamar per a si com a contingut "die Darstellung Gottes ..., wie er in seinem ewigen Wesen vor der Erschaffung der Natur und eines endlichen Geistes ist" (Wissenschaft der Logik, p. 34,) ¿que no clama amb veu rotunda, i algú diria estrident i tot, la lògica de Hegel la seva profunda connexió amb la tradició metafísica (i teològica)? Sens dubte. L'inadmissible és, però, deixar-se influir per la doxografia històrico-filosòfica al punt de prejudicar aquesta obra com una metafísica especulativa que no hauria de tenir res a veure amb la tradició lògica, ben al contrari del que ens diuen una i altra vegada els textos de Hegel.

En un text com la *Einleitung* a la Wissenschaft der Logik, aquesta relació predominant amb la tradició lògica no és sols dita sinó incorporada d'una manera immediata en l'estructuració mateixa de l'exposició. Tot i la superposició de nous elements de configuració que procuren al text hegelianer per així dir-ne la seva mobilitat o la seva cadència, l'estrat primitiu que realment vertebrava l'exposició és un discurs que reproduïx l'estructura clàssica de la *introductio logicae*, en la qual es tractava de respondre per aquest ordre les qüestions de la natura, objecte, finalitat i divisió de la lògica; però sense reconèixer-ho no podrà amidar-se la fondària de la transformació d'aquesta tradició que Hegel assaja. La qüestió de la natura de la lògica esdevé inesperadament l'espai d'una auto-problematització de la *Einleitung* en la lògica. Igualment «reversadora» és la interpretació que reben després - quan Hegel passa a considerar el que ha estat habitualment presentat en les «introduccions» a la lògica com «objecte» i «contingut» propi de la lògica, ambdós evidentment relacionats amb la definició del concepte de la lògica - els dos tòpics principals de la lògica moderna. El primer és l'atribució com objecte de la lògica de "les condicions formals del coneixement vertader", condicions a què la lògica hauria d'arribar tractant "la mera forma del coneixement" i "abstraient de tot contingut" del pensar: "Wenn die Logik als die Wissenschaft des Denkens im Allgemeinen angenommen wird, so wird dabey verstanden, dass diss Denken die blosse Form einer Erkenntnis ausmache, dass die Logik von allem Inhalte abstrahire, und das sogenannte zweyte Bestandteil, das zu einer

Erkenntniss gehöre, die Materie, anderswoher gegeben werden müsse, dass somit die Logik, als von welcher diese Materie ganz und gar unabhängig sey, nur die formalen Bedingungen wahrhafter Erkenntnis angeben, nicht aber reale Wahrheit selbst enthalten, noch auch nur der Weg zu realer Wahrheit seyn könne, weil gerade das Wesentliche der Wahrheit, der Inhalt, ausser ihr liege" (Wissenschaft der Logik., p. 28). Pel que fa al segon lloc comú, la representació d'una *logica naturalis* estandaritzada en les regles de la *logica artificialis*, Hegel en trabuca el seu sentit en sengles contrasentits: primerament, el contrasentit consistent a afirmar que la lògica, la qual té en les formes del pensar immediatament el seu contingut, hauria d'abstreure tanmateix de tot contingut - "Vors erste aber ist es schon ungeschickt zu sagen, dass die Logik von allem Inhalte abstrahire, dass sie nur die Regeln des Denkens lehre, ohne auf das Gedachte sich einlassen und auf dessen Beschaffenheit Rücksicht zu nehmen. Denn da das Denken und die Regeln des Denkens ihr Gegenstand seyn sollen, so hat sie ja unmittelbar daran ihren eigenthümlichen Inhalt; sie hat daran auch jenes zweyte Bestandstück der Erkenntniss, eine Materie, um deren Beschaffenheit sie sich bekümmert" (*ibid.*); segonament, el contrasentit de la concepció de l'anomenada lògica general, com a traducció o, més exactament, translació racional de les concepcions d'aquesta consciència comuna. Aquest darrer extrem, a què haurem de tornar en particular, fa explícita i concreta l'operació de suplantació i devaluació del contingut de la lògica a través de les determinacions de la natura de la consciència comuna, de la consciència fenomènica o representativa - no filosòfica. Ha de ressaltar-se la neta connexió que subsisteix entre la crítica al punt de vista de la LF i la discussió de la possibilitat d'una *Einleitung* en la lògica: per tal com, en comptes de prendre seriosament la lògica com a començament absolut, ella volia ser introduïda de manera completament extrínseca per una definició pretesa del seu concepte, el resultat no podia ser un altre que la posició en l'inici mateix, com a començament de la lògica, dels prejudicis d'aquesta consciència no filosòfica.

Però Hegel tampoc no s'està de parlar de la utilitat i avantatges de la lògica, de la seva aportació a la *Bildung* de l'individu - però un altre cop, ai las!, per invertir-ne el punt de vista: ja que no ha d'esperar-se que el conreu de la lògica acreixi la cultura de l'individu sinó que és més aviat la comprensió de les vertaderes dimensions de la ciència lògica el que es troba

en funció de la formació i l'experiència de l'individu: "In Rücksicht auf die **Bildung und das Verhältniss des Individuums zur Logik**, merke ich schliesslich noch an, dass diese Wissenschaft wie die Gramatik, in zwey verschiedenen Ansichten oder Werthen ercheint. Sie ist etwas anderes für den, der zu ihr und den Wissenschaften überhaupt erst hinzutritt, und etwas anderes für den, der von ihnen zu ihr zurückkommt" (o. c., p. 41). Com un espill que reflectís la imatge vertadera del caràcter i la saviesa, és l'ànima de cadascú que s'emmiralla en la comprensió de la lògica, oscil·lant entre els dos valors extrems d'un sistema eixut d'abstraccions, una "carcanada morta", i l'expressió màximament concreta i viva de l'esperit. Finalment, en un apartat que consitueix la segona part d'aquesta *Einleitung* Hegel exposa la divisió de la lògica, bo i esmerçan tot l'esforç a explicar que el que es determina per mitjà de la divisió no és altra cosa que justament la unitat (vegi's o. c., pp. 30 i ss).

Les cites de la Wissenschaft der Logik segueixen l'edició dels Gesammelte Werke, publicats per la Rheinisch-Westfälischen Akademie der Wissenschaften a F. Meiner, i remetent directament a la pàgina del volum 21 que dona el text de la segona edició d'aquesta obra de Hegel (1832). El text de la primera edició es troba en el Bd. 11, però tocant al text de la *Einleitung* a què les cites es ceneixen, aquesta segona presenta - tret de la darrera part de la Divisió de la lògica - gairebé només precisions i correccions d'estil.

(36) Segons Hegel, el programa kantian de la lògica transcendental és la transformació de la metafísica en lògica però el primat del transcendental, o la unilateralitat de l'interès per ell, impedeix que tal transformació s'efectuï de manera conseqüent: "Er [Kant] unterscheidet sie [die transz. Logik] von dem, was er allgemeine Logik nennt, so, dass sie a) die Begriffe betrachte, die sich *a priori* auf Gegenstände beziehen, somit nicht von allem Inhalte der objektiven Erkenntniss abstrahire, oder dass sie die Regeln des reinen Denkens eines Gegenstandes enthalte, und b) zugleich auf den Ursprung unserer Erkenntniss gehe, insofern sie nicht den Gegenständen zugeschrieben werden könne. - Diese zweyte Seite ist es, auf die das philosophische Interesse Kants ausschliessend gerichtet ist" (Wissenschaft der Logik, p. 47). Així doncs, malgrat haver assignat a la seva lògica transcendental una doble funció, Kant s'orientaria exclusivament cap a la realització d'una sola d'aquestes funcions, la de mostrar

l'origen *a priori* del nostre coneixement en tant que no pot ser atribuït als objectes, és a dir, en tant que es tracta d'un coneixement subjectiu o de la forma (i només d'ella) del coneixement objectiu - en detriment de l'altre aspecte, l'"objectiu", referit al contingut dels conceptes *a priori* pel qual es pensen els objectes. Hegel interpreta el "transcendental" com aquest interès predominant en el subjectiu i el formal, de manera que, llavors, el programa kantianà inicial de la lògica transcendental com una lògica també de continguts, de "les regles del pensament pur d'un objecte" i no solament del seu origen subjectiu, deriva en realitat, per una orientació unívoca i exclusiva cap al transcendental, en una simple lògica subjectiva, una lògica que es predetermina, s'aprima i a la fi s'ofega en la consideració merament abstracta de la relació de les categories i els principis del pensament amb el jo que pensa i merament formal de la relació del saber subjectiu amb l'objecte: "Indem nun das Interesse der kantischen Philosophie auf das sogenannte Transcendentale der Denkbestimmungen gerichtet war, ist die Abhandlung derselben selbst leer ausgegangen; was sie an ihnen selbst sind, ohne die abstracte, allen gleiche Relation auf Ich, ihre Bestimmtheit gegen und ihr Verhältniss zu einander ist nicht zu einem Gegenstande der Betrachtung gemacht worden; die Erkenntniss ihrer Natur hat sich daher durch diese Philosophie nicht im geringsten gefördert gefunden. Das einzige Interessante, was hierauf Beziehung hat, kommt in der Kritik der Ideen vor" (o. c., p. 48).

Cap. 3

(37) "Est ist also wenigstens eine der näheren Untersuchung noch benöthigte und nicht auf den ersten Anschein sogleich abzurechtfertigende Frage: ob es ein dergleichen von der Erfahrung und selbst von allen Eindrücken der Sinne unabhängiges Erkenntniss gebe" (KrV, B 2).

(38) "Ich nenne alle Erkenntniss transzendental, die sich nicht sowohl mit Gegenständen, sondern mit unserer Erkenntnissart von Gegenständen, so fern diese *a priori* möglich sein soll, überhaupt beschäftigt. Ein System solcher Begriffe würde Transzendental-Philosophie heissen" (B 25). El text de la primera edició resava: "Ich nenne alle Erkenntniss transzendental, die nicht sowohl mit Gegenständen, sondern mit unsern Begriffen *a priori*

von Gegenstände überhaupt beschäftigt. Ein System..." (A 11). Aquesta esmena de B corregeix una imprecisió d'aquesta darrera caracterització, la qual, tal i com és formulada, exclouria la Et de la filosofia transcendental.

(39) "Die Transzendental-Philosophie ist hier nur eine Idee, wozu die K. d. r. V. den ganzen Plan **architektonisch**, d. i., aus Prinzipien, entwerfen soll..." (A 14 / B 28).

(40) "Beide Vermögen oder Fähigkeiten [*scil.* Sinnlichkeit und Verstand] können auch ihre Functionen nicht vertauschen. Der Verstand vermag nichts anzuschauen und die Sinne nichts zu denken. Nur daraus, dass sie sich vereinigen, kann Erkenntniss entspringen. Deswegen darf man aber doch nicht ihren Antheil vermischen, sondern man hat grosse Ursache, jedes von dem andern sorgfältig abzusondern und zu unterscheiden. Daher unterscheiden wir die Wissenschaft der Regeln der Sinnlichkeit überhaupt, d. i. Ästhetik, von der Wissenschaft der Verstandesregeln überhaupt, d. i. der Logik" (A 51 s. / B 75 s.). Indubtablement, la necessitat de la unió d'enteniment i sensibilitat, de intuïció i concepte, a fi que el coneixement sigui possible, és afirmada en el text amb la mateixa força que la necessitat de no confondre les seves respectives funcions. I tanmateix ens sembla que aquesta unió no es pressuposa en el procedir de la KrV. Que en el coneixement intervenen a la vegada elements de la sensació i de l'intel·lecte, pot considerar-se una concepció universal i compartida per tota teoria del coneixement (sigui de signe racionalista o empirista) i naturalment no és la intenció de Kant negar-la de bon principi. Però tampoc no és la seva intenció simplement afirmar sense prova aquesta connexió de bon principi sinó més aviat clarificar-la en els seus elements últims, la qual cosa, al seu entendre, cap teoria gnoseològica del signe que sigui no hauria aconseguit fins ara, precisament perquè no havia estat convenientment establerta la seva distinció. En la KrV assistim, doncs, a una posada entre parèntesi d'aquesta idea de la unió de la connexió entre sensibilitat i enteniment com de qualsevol altra idea i concepció, ja sigui tradicional, del sentit comú, habitual en la teoria de l'època, etc., tocant al coneixement. La unificació entre intuïció i concepte per a tot coneixement haurà de sorgir com el resultat necessari de la Crítica; però per a mostrar com es produeix i en què consisteix exactament aquesta unificació com també mostrar la seva

necessitat en el coneixement, la KrV comença per pressuposar precisament la distinció entre intuïció i concepte com una distinció originària i essencial.

(41) "Die Logik kann nun wiederum in zwiefacher Absicht unternommen werden, entweder als Logik des allgemeinen, oder des besonderen Verstandesgebrauchs. Die erste enthält die schlechthin nothwendige Regeln des Denkens, ohne welche gar kein Gebrauch des Verstandes statt findet, und geht also auf diesen unangesehen der Verschiedenheit der Gegenstände, auf welche er gerichtet sein mag. Die Logik des besonderen Verstandesgebrauchs enthält die Regeln, über eine gewisse Art von Gegenständen richtig zu denken. Jenen kann man die Elementarlogik nennen, diese aber das Organon dieser oder jener Wissenschaft" (A 52 / B 76). Sobre la terminologia emprada aquí per Kant així com, d'una manera general, sobre la terminologia lògica kantiana, les seves dificultats i les seves fonts històriques, n'ofereix estimables clàrcies R. Pozzo en Kant und das Problem einer Einleitung in die Logik. Ein Beitrag zur Rekonstruktion der historischen Hintergründe von Kants Logik-Kolleg, Frankfurt a. M., Bern, New York, Paris, 1989 (esp. pp. 166 ss.).

(42) "Die allgemeine Logik ist nun entweder die reine, oder die angewandte Logik. In den ersteren abstrahiren wir von allen empirischen Bedingungen, unter denen unser Verstand ausgeübt wird, ..., ja gar überhaupt von allen Ursachen, daraus uns gewisse Erkenntnisse entspringen oder unterschoben werden mögen, weil sie blos den Verstand unter gewissen Umständen seiner Anwendung betreffen, und, um diese zu kennen, Erfahrung erfordert wird. Eine allgemeine, aber reine Logik hat es also mit lauter Principien *a priori* zu thun und ist ein Kanon des Verstandes und der Vernunft, aber, nur in Ansehung des Formalen ihres Gebrauchs, der Inhalt mag sein, welcher er wolle (empirisch oder transzendental). Eine allgemeine Logik heisst aber alsdann angewandt, wenn sie auf die Regeln des Gebrauchs des Verstandes unter den subjectiven empirischen Bedingungen, die uns die Psychologie lehrt, gerichtet ist" (A 52 s. / B 77). Un altre fragment de la *transzendentaler Methodenlehre* de la KrV (A 708 / B 736) que discutirem més abaix introdueix el terme de lògica pràctica, la noció de la qual, per bé que més acostada a la lògica especial

que l'aplicada, és reputada per Kant com equivocada o absurda: precisament perquè en ella es tractaria d'aplicar a objectes les lleis de la lògica que abstruï de tot objecte.

(43) "Die letzere [*scil.* die Logik des besonderen Verstandesgebrauch] wird mehrentheils in den Schulen als Propädeutik der Wissenschaften vorangeschickt, ob sie zwar nach dem Gange der menschlichen Vernunft das Späteste ist, wozu sie allererst gelangt, wenn die Wissenschaft schon lange fertig ist und nur die letzte Hande zu ihrer Berichtigung und Vollkommenheit bedarf. Denn man muss die Gegenstände schon in ziemlich hohen Grade kennen, wenn man die Regeln angeben will, wie sich eine Wissenschaft von ihnen zu Stande bringen lasse" (A 52/ B 76 s.).

(44) "Die allgemeine Logik abstrahirt, wie wie gewiesen, von allem Inhalt der Erkenntniss, d. i. von aller Beziehung derselben auf das Object, und betrachtet nur die logische Form im Verhältnisse der Erkenntnisse auf einander, d. i. die Form des Denkens überhaupt" (A 55 / B 79). Vegi's també A 54 / B 78, *i passim*.

(45) "Weil es nun aber sowohl reine, als empirische Anschauungen giebt (wie die transzendente Ästhetik darthut), so könnte auch wohl ein Unterschied zwischen reinem und empirischem Denken der Gegenstände angetroffen werden. In diesem Falle würde es eine Logik geben, in der man nicht von allem Inhalt der Erkenntniss abstrahirte; denn diejenige, welche bloß die Regeln des reinen Denkens eines Gegenstandes enthielte, würde alle diejenige Erkenntnisse ausschliessen, welche von empirischem Inhalte wären. Sie würde auch auf den Ursprung unserer Erkenntnisse von Gegenständen gehen, so fern er nicht den Gegenständen zugeschrieben werden kann" (A 55 / B 80).

(46) "Da ich jetzt von dieser obersten Erkenntniskraft [*scil.* die Vernunft] eine Erklärung geben soll, so finde ich mich in einiger Verlegenheit. Es giebt von ihr, wie von dem Verstande einen bloß formalen, d. i. logischen, Gebrauch, da die Vernunft von allem Inhalte der Erkenntniss abstrahirt, aber auch einen realen, da sie selbst den Ursprung gewisser Begriffe und Grundsätze enthält, die sie weder von den Sinnen, noch vom Verstande

entlehnt. Das erstere Vermögen ist nun freilich vorlängst von den Logikern durch das Vermögen mittelbar zu schliessen (zum Unterschiede von dem unmittelbaren Schlüssen, *consequentibus immediatis*) erklärt worden, das zweite aber, welches selbst Begriffe erzeugt, wird dadurch noch nicht eingesehen. Da nun hier eine Eintheilung der Vernunft in ein logisches und transzendentes Vermögen vorkommt, so muss ein höherer Begriff von dieser Erkenntnisquelle gesucht werden, welcher beide Begriffe unter sich befasst, indessen wir nach der Analogie mit dem Vordersatzbegriffen erwarten können: dass der logische Begriff zugleich den Schlüssel zum transszendentalen und die Tafel der Functionen der ersteren zugleich die Stammleiter der Vernunftbegriffe an die Hand geben werde" (A 299 / B 355 s.). Queda clar, així doncs, que el lògico-formal i el logico-transszendental obeeixen i són expressió de usos diferents, indispensables, insubstituïbles i irreductibles de l'enteniment en sentit ampli (*Verstand* i *Vernunft*). Aquest és el punt de partida obligat de l'anàlisi. Fer-ne, en canvi, la seva conclusió i punt d'arribada final representa fugir d'estudi en el tema de les seves relacions. Es fa mereixedor d'aquest retret Amihud Gilead en la seva breu discussió del problema "The Relationship between Formal and Transszendental-Metaphysical Logic According to Kant", *The Monist*, Vol. 65, N. 4, 1982, pp. 437-443, on estableix que és impossible atorgar prioritat a una de les lògiques sobre l'altra, "since the two logics are but different uses or employments of the same understanding" (p. 437). En realitat, l'autor es mou sempre a frec d'una posició autocontradictòria, essent la seva tesi que cap lògica té prioritat sobre l'altra i, tanmateix, volent sostenir tal tesi en la circumstància per a ell incontestable que segons Kant cadascuna de les lògiques és *prior to the other* en respectes diferents. La contradicció ha de ser salvada pel recurs d'afirmar que, malgrat haver-hi alternativament prioritat en tal o tal aspecte, aquesta mai no és prioritat absoluta: "The same human understanding expresses itself in two indispensable ways which, despite their similarity, cannot be reduced or derived one from the other. Each of these ways is *prior to the other* not absolutely, but in some aspects only, although it can be used as a clue, a guide, or an indicator to the other" (p. 441). Naturalment, la pregunta que s'hauria de fer aquí i que aquest autor realment no fa és si algun d'aquests *aspects* no resultarà prioritari (malgrat que hagi de ser en termes «relatius») sobre els altres, ja que és just en la determinació de les relacions entre ells que consisteix la

qüestió de la relació entre les dues lògiques. Meritori d'aquest article és la utilització de la distinció entre "*context of discovery*" i "*context of justification*", la qual ens sembla essencial per a posar el problema en la perspectiva correcta de solució. En canvi, no veiem com el coneixement transcendental podria emprar-se "in the context of discovery" del lògicoformal, tal i com Gilead pretèn. Si "each of the two tables" (es refereix a la taula de les funcions dels judicis i a la taula de les categories) "can be used only in the context of discovery and not in the context of justification" (p. 440), aleshores queda tan ben constatada la necessitat d'una relació entre els dos *uses or employments* de l'enteniment com la necessitat de convertir aquesta relació en un misteri insondable. Tocant als misteris, és veritat que Kant s'ha resignat alguna cop a la seva existència, però en aquest cas tal acceptació li representaria posar en dubte la Crítica sencera: en efecte, no hi hauria cap raó per a suposar que a partir de la taula dels judicis pogués arribar-se a les categories, i, encara molta menys, per a suposar que la seva deducció fos exhaustiva i sistemàtica.

(47) En la *Einleitung*, KrV, A 11 / B 24 s. Aquesta "besondern Wissenschaft" en KrV, A, "zur K. d. r. V. dienen könne"; en KrV, B, "K d. r. V. heissen kann". En tot cas, el text segueix una mica més endavant igual en A i B: "Daher ist reine Vernunft diejenige, welche die Principien, etwas schlechthin *a priori* zu erkennen, enthält. Ein Organon der reinen Vernunft würde ein Inbegriff derjenigen Principien sein, nach denen alle reine Erkenntnisse *a priori* können erworben und wirklich zu Stande gebracht werden. Die ausführliche Anwendung eines solchen Organon würde ein System der reinen Vernunft verschaffen". Sembla necessari precisar que el concepte de *organon* és més ampli que el d'una "lògica especial" com a *organon*, si atenem a la circumstància que tant l' Et com la Lt són les dues *organon* ; però només la Lt és una lògica. Sobre la Et com a *organon* veg'is A 46 / B 63. Igualment, ha de parar-se esment en el fet que el caràcter de *organon* de la Lt, no significa que ella pugui ser emprada "als das Organon eines allgemeinen und unbeschränkten Gebrauchs" per a jutjar sintèticament només a partir dels conceptes de l'enteniment sobre objectes, on "würde der Gebrauch des reinen Verstandes alsdann dialektisch sein". Això és, la Lt, en la seva part analítica, tot i ser *organon* del coneixement pur

de l'enteniment "eigentlich nur ein Kanon der Beurtheilung des empirischen Gebrauchs sein sollte" (A 63 / B 88).

(48) En la literatura sobre la Crítica teòrica de Kant disposem de reconstruccions acurades de les diverses divisions kantianes de la lògica i específicament de la demarcació entre lògica formal i transcendental. Destaca, en particular, el seriós estudi de Rainer Stuhlman-Laeisz, Kants Logik. Eine Interpretation auf der Grundlage von Vorlesungen, veröffentlichten Werken und Nachlass, Berlin/New York, 1976 (esp. cap. 1 i 2), obra de referència obligada en l'estudi sobre la lògica de Kant. Més recentment, també Svend Andersen, Ideal und Singularität: über die Funktion des Gottesbegriffs in Kants theoretischen Philosophie, Berlin/ New York, 1983, ha entrat (esp. cap. 2) en la qüestió de la demarcació entre les dues lògiques, en el marc d'un plantejament original que recerca la vinculació en la KrV de filosofia de la lògica i teologia filosòfica. Pel que fa concretament al significat de la distinció kantiana entre *allgemeine* i *besondere L.* i, en conseqüència, també quant a la seva relació amb la *transcendentale L.*, hi ha divergències entre aquests dos autors. La possibilitat de prendre la Lt per una "lògica especial", "in dem Sinne nämlich, dass sie eine bestimmte Klasse von Gegenständen voraussetzte: die nicht empirischen" és refusada categòricament per Andersen ("dass dies nicht die kantische Auffassung ist, ist klar", S. Andersen, o. c., p. 89), tot insistint en què la demarcació kantiana de la Lt no opera amb una classe particular d'objectes, sinó amb una classe particular de pensament. En canvi, Stuhlman-Laeisz considera, bé i que com a *Grenzfall*, una caracterització en sentit «objectiu» de la Lt, ja que "die Gegenstände, deren apriorische Strukturen die transzendente Logik untersucht, sind **Gegenstände möglicher Erfahrung**" (Stuhlman-Laeisz, o. c., p. 7). D'aquesta manera, Stuhlman-Laeisz, qui adverteix que "im Rahmen von Kants Philosophie ist nun eine solche Methodenlehre [*scil.* die Logik des besonderen Verstandesgebrauch, das Organon dieser oder jenen Wissenschaft] aber nur möglich als Teil der transzendentalen Logik" (o. c., p. 9), sembla presentar arguments per a identificar la Lt com una «lògica especial» de nou encuny. Sens dubte, les de Stuhlman-Laeisz i Andersen són dues perspectives d'anàlisi diferents, però potser, en el fons, no hi hagi una oposició irreconciliable: ja que no és contradictori afirmar, amb Andersen, que la Lt no és una «lògica

especial» en el sentit tradicional i afirmar alhora, amb Stuhlman-Laeisz (si no és que hem forçat la seva postura al respecte), que la Lt pot concebre's com una nova i diferent «lògica especial». En tot cas, mal que insuficientment fonamentable sense recurs a un material molt més ampli i heterogeni, aquesta seria provisionalment la nostra posició.

(49) "Und hier mache ich eine Anmerkung, die ihren Einfluss auf alle nachfolgende Betrachtungen erstreckt, und die man wohl vor Augen haben muss, nämlich: dass nicht eine jede Erkenntniss *a priori*, sondern nur die, dadurch wir erkennen, dass und wie gewisse Vorstellungen (Anschauungen oder Begriffe) lediglich *a priori* angewandt werden oder möglich sind, transzendental (d. i. die Möglichkeit der Erkenntniss oder der Gebrauch derselben) *a priori* heissen müsse" (KrV, A 56 / B 80).

(50) "In dieser [*scil.* die allgemeine Logik] müssen also die Logiker jederzeit zwei Regeln vor Augen haben: 1) Als allgemeine Logik abstrahirt sie von allen Inhalt der Verstandeserkenntniss und der Verschiedenheit ihrer Gegenstände und hat mit nichts, als der blossen Form des Denkens zu tun. 2) Als reine Logik hat sie keine empirische Principien, mithin schöpft sie nichts (wie man sich bisweilen überredet hat) aus der Psychologie, die also auf den Kanon des Verstandes gar keinen Einfluss hat. Sie ist eine demonstrirte Doctrin, und alles muss in ihr völlig *a priori* gewiss sein" (A 54 / B 78).

(51) "Wenn wir von allem Inhalte eines Urtheils überhaupt abstrahieren und nur auf die blossen Verstandesform darin acht geben, so finden wir, dass die Function des Denkens in demselben unter viel Titel gebracht werden könne, deren jeder drei Momente unter sich enthält" (A 70 / B 95). Les pàgines d'aquesta part de la Crítica plantegen certament dificultats.: ¿ha volgut Kant esmenar la plana a la lògica tradicional amb les "folgende Verwahrungen" que postilla a l'exposició de la taula de funcions judicatives?; ¿ha d'entendre's que, atès que aquesta taula s'obté "abstraient de tot contingut en un judici" i posant atenció "només a la simple forma de l'enteniment", pertany de conformitat amb la demarcació entre Lf i Lt, essencialment, doncs, a la primera?.... El que són potser les qüestions

principals tocant a aquesta part de la Crítica, les discutirem més abaix, en l'apartat referent al marc de la deducció metafísica.

(52) "... Ich es lediglich mit der Vernunft selbst und ihrem reinen Denken zu thun habe, nach dern ausführlicher Kenntniss ich nicht weit um mich suchen darf, weil ich sie in mir selbst antreffe, und wovon mir auch schon die gemeine Logik ein Beispiel giebt, dass sich alle ihre einfache Handlungen völlig und systematisch aufzählen lassen..." (A XIV; n'hem afegit el subratllat). És obligat referir-se en aquest context a l'obra de de Klaus Reich, Die Vollständigkeit der Kantischen Urteilstafel, (1932 ¹), Berlin, 1948 ², reed. a Hamburg, 1986, que prenia com a tema de recerca la "naheliegende Frage" a la qüestió tot just esmentada de la derivació de la taula de les categories a partir de la dels judicis: "Wie kommt man zur Tafel der Urteilsformen, was ist mit dieser Ableitung gewonnen?" (K. Reich, o. c., p. 7). Tot i ser la de Reich una obra ja antiga, no ha perdut cap actualitat, al punt que, més aviat a la inversa, mereixen sovint considerar-se antiquats els estudis contemporanis d'aquesta temàtica que ignoren els resultats d'aquella - sense que això impliqui, és clar, haver d'acceptar-ne totes les seves conclusions. Aquestes conclusions han estat sotmeses a crítica per Hans Lenk, Kritik der logischen Konstanten, Berlin, 1968 i, en un sentit molt diferent, per W. Hinsch, Erfahrung und Selbstbewusstsein, Hamburg, 1986, tots dos llibres importants pel que fa al nostre tema.

(53) "... Die Grenze der Logik aber ist dadurch ganz genau bestimmt, dass sie eine Wissenschaft ist, welche nichts als die formalen Regeln alles Denkens (es mag *a priori* oder empirisch sein, einen Ursprung oder Object haben, welches es wolle, in unserem Gemüthe zufällige oder natürliche Hindernisse antreffen) ausführlich darlegt und strenge beweiset" (KrV, *Vorrede*, B VIII - IX).

(54) L'argument hauria de servir a fonamentar la prioritat de la Lt sobre la Lf. Per exemple, en el citat article de A. Gilead: "the general logic abstracts from all contents of the knowledge of the understanding and from all differences in its objects and deals with nothing but the mere form of thought. Consequently, such a logic is secondary, so to speak, in relation to the transcendental logic concerning knowledge of objects (the "objective"

logic to be distinguished from the formal logic) from which it is abstracted! To substantiate this consideration let us remember that the "material", transcendental logic, which constitutes objects by *synthesis*, is prior to "analytical", formal logic, because analysis can be made out of prior synthesis of the manifold (which is sensible)" (A. Gilead, o. c., p. 438). Si en Gilead aquest argument "pro the priority of the transcendental logic" no anul·la la validesa de les consideracions "pro the priority of the formal logic", la qual cosa el condueix a arbitrar un empat (és a dir, la conclusió que, així doncs, "we cannot ascribe any priority to any one of two logics" (p. 439), S. Andersen en l'o. c. hi estintola decisivament la seva interpretació (a banda de l'argument, correcta) de la KrV com a filosofia de la lògica. Segons raona Andersen, "das Absehen der formalen Logik vom Inhalt des Denkens kann bedeuten 1. dass sie schlechthin unabhängig ist von der Tatsache, dass das Denken einen Gegenstandbezug hat; 2. dass sie zwar voraussetzt, dass die Erkenntnisse, dessen "Verhältnisse auf einander" sie analysiert, einen Gegenstandbezug haben - dass sie jedoch die jeweilige Konkretisierung des Gegenstandsbezugs natürlich nicht thematisieren kann"; i interpreta que "Kant im Sinne der Möglichkeit 2. verstanden sein will" (S. Andersen, o. c., p 87). La fonamentació d'aquesta afirmació ens sembla, almenys en el *locus* citat, poc versemblant, per no dir deficient. Des d'aquí no costa gens seguir el seu argument per a la prioritat fonamental de la Lt: atesa la pressuposició per part de la lògica d'un *Gegenstandbezug*, la lògica transcendental, a la qual pertoca de fer intel·ligible la possibilitat de qualsevol referència del coneixement al seu objecte, "würde jenen begründen in dem Sinne, dass sie eben die Beziehung zwischen Erkenntnis und Gegenstand, die in der allgemeinen Logik vorausgesetzt ist, erklärt" (p. 91). Una objecció que es presenta immediatament a la lectura de Andersen és que si Kant vol donar a entendre que l'abstracció de tot contingut per part de la Lf significa la seva pressuposició, *by the same token* l'abstracció del contingut empíric per part de la Lt hauria de significar que aquesta pressuposa tal contingut empíric - la qual cosa és justament capgirar els resultats de la Crítica tocant a les relacions entre el coneixement pur i el empíric. Sigui com sigui, l'error d'Andersen consisteix a interpretar l'abstracció de la Lf "im Sinne der Möglichkeit 2." i no, com cal, «im Sinne der Möglichkeit 1.»: ja que, segons Kant, en la lògica formal "der Verstand es mit nichts weiter, als sich selbst und seiner Form zu thun hat"

(KrV, Vorrede, B IX), això és, en els termes d'Andersen "dass sie schlechthin unabhängig ist von der Tatsache, dass das Denken einen Gegenstandbezug hat". Si hi ha prioritat de la Lt sobre la Lf, doncs, la seva explicació no va per aquí.

(55) "Wenn Wahrheit in der Übereinstimmung einer Erkenntniss mit ihrem Gegenstande besteht, so muss dadurch dieser Gegenstand von andern unterschieden werden; denn eine Erkenntniss ist falsch, wenn sie mit dem Gegenstande, worauf sie bezogen wird, nicht übereinstimmt, ob sie gleich etwas enthält, was wohl von andern Gegenständen gelten könnte. Nun würde ein allgemeines Kriterium der Wahrheit dasjenige sein, welches von allen Erkenntnissen ohne Unterschied ihrer Gegenstände gültig wäre. Es ist aber klar, dass, da man bei demselben von allem Inhalt der Erkenntniss (Beziehung auf ihre Object) abstrahirt, und Wahrheit gerade diesen Inhalt angeht, es ganz unmöglich und ungereimt sei, nach einem Merkmale der Wahrheit dieses Inhalts der Erkenntnisse zu fragen, und dass also ein hinreichendes und doch zugleich allgemeines Kennzeichen der Wahrheit unmöglich angegeben werden könne" (KrV, A 58 s. / B 83).

(56) "Was aber das Erkenntniss der blossen Form nach (mit Beiseitesetzung alles Inhalts) betrifft, so ist eben so klar: dass eine Logik, so fern sie die allgemeine und nothwendige Regeln der Verstandes vorträgt, eben in diesen Regeln Kriterien der Wahrheit darlegen müsse. Denn was diesen widerspricht, ist falsch, weil der Verstand dabei seinen allgemeinen Regeln des Denkens, mithin sich selbst widerstreitet. Diese Kriterien aber betreffen nur die Form der Wahrheit, d. i. des Denkens überhaupt, und sind so fern ganz richtig, aber nicht hinreichend. Denn obgleich eine Erkenntniss der logischen Form völlig gemäss sein möchte, d. i. sich selbst nicht widerspräche, so kann sie doch noch immer dem Gegenstande widersprechen. Also ist das bloß logische Kriterium der Wahrheit, nämlich die Übereinstimmung einer Erkenntniss mit dem allgemeinen und formalen Gesetzen des Verstandes und der Vernunft, zwar die *conditio sine qua non*, mithin die negative Bedingung aller Wahrheit" (A 59 / B 84).

(57) "Die allegemeine Logik löset nun das ganze formale Geschäfte des Verstandes und der Vernunft in seine Elemente auf und stellt sie als

Principien aller logischen Beurtheilung unserer Erkenntniss dar. Dieser Theil der Logik kann daher Analytik heissen und ist eben darum der wenigstens negative Probirdstein der Wahrheit.... Gleichwohl liegt so etwas Verleitendes in dem Besitze einer so scheinbarer Kunst, allen unseren Erkenntnissen die Form des Verstandes zu geben, ob man gleich in Ansehung des Inhalts derselben noch sehr leer und arm sein mag, dass jene allgemeine Logik, die blos ein **Kanon** zur Beurtheilung ist, gleichsam wie ein **Organon** zur wirklichen Hervorbringung, wenigstens dem Blendwerk von objectiven Behauptungen gebraucht und mithin in der That dadurch missgebraucht worden. Die allgemeine Logik nun als vermeintes Organon heisst **Dialektik**. ... Nun kann man es als eine sichere und brauchbare Warnung anmerken: dass die allgemeine Logik, als **Organon betrachtet**, jederzeit eine Logik des Scheins, d. i. dialektisch sei. ...

Eine solche Unterweisung ist der Würde der Philosophie auf keine Weise gemäss. Um deswillen hat man diese Benennung der Dialektik lieber als eine **Kritik des dialektischen Scheins** der Logik beigezählt, und als eine solche wollen wir sie auch hier verstanden wissen" (A 60 ss. / B 84 ss.).

(58) "In einer transzendentalen Logik isoliren wir den Verstand (so wie oben inder transzendentalen Ästhetik die Sinnlichkeit) und heben blos den Theil des Denkens aus unserm Erkenntniss heraus, der lediglich seinen Ursprung in dem Verstande hat. Der Gebrauch dieser reinen Erkenntniss beruht darauf als ihrer Bedingung: dass uns Gegenstände in der Anschauung gegeben sind, worauf jene angewandt werden könne. Denn ohne Anschauung fehlt es aller unserer Erkenntniss an Objecten, und sie bleibt alsdann völlig leer. Der Theil der transzendentalen Logik also, der die Elemente der reinen Verstandeserkenntniss vorträgt, und die Principien, ohne welche überall kein Gegenstand gedacht werden kann, ist die transzendental Analytik und zugleich eine Logik der Wahrheit. Denn ihr kann keine Erkenntnisse widersprechen, ohne dass sie zugleich allen Inhalt verlöre, d. i. alle Beziehung auf irgend ein Object, mithin alle Wahrheit. ... Da sie also eigentlich nur ein **Kanon** der Beurtheilung des empirischen Gebrauchs sein sollte, so wird sie gemissbraucht, wenn man sie als das **Organon** eines allgemeinen und unbeschränkten Gebrauchs gelten lässt und sich mit dem reinen Verstande allein wagt, synthetisch über Gegenstände überhaupt zu urtheilen, zu behaupten und zu entscheiden. Also würde der

Gebrauch des reinen Verstandes alsdann dialektisch sein. Der zweite Theil der transzendentalen Logik muss also eine Kritik dieses dialektischen Scheines sein und heisst transzendente Dialektik ... " (A 67 s. / B 87 s.). El passatge anticipa ja els resultats de la primera part de la Lt pel que fa a les condicions d'ús del coneixement pur en qüestió. Tocant als motius interns que determinen aquesta anticipació ens hi referim tot seguit. Fonamental resulta que, en analogia amb el criteri formal de la veritat de la Af, la At hagi de contenir un criteri de veritat que, sense deixar de ser negatiu, afecta al contingut: cap coneixement no pot contradir la At "sense perdre tot contingut". No hi ha un criteri universal i suficient de veritat; però hi ha, segons ha de revelar la At, a més dels criteris necessaris quant a la forma de la veritat del coneixement, criteris igualment necessaris quant al contingut de la seva veritat.

Cap. 4

(59) "Ich verstehe unter der Analytik der Begriffe nicht die Analysis derselben, oder das gewöhnliche Verfahren in philosophischen Untersuchungen, Begriffe, die sich darbieten, ihrem Inhalte nach zu zergliedern und zur Deutlichkeit zu bringen, sondern die noch wenig versuchte **Zergliederung des Verstandesvermögens selbst**, und die Möglichkeit der Begriffe *a priori* dadurch zu erforschen, dass wir sie im Verstande allein als ihrem Geburtsorte aufsuchen und dessen reinen Gebrauch überhaupt analysieren; denn dieses ist das eigenthümliche Geschäft einer Transzendental-Philosophie; das übrige ist die logische Behandlung der Begriffe in der Philosophie überhaupt. Wir werden also die reine Begriffe bis zu ihren ersten Keimen und Anlagen im menschlichen Verstande verfolgen, in denen sie vorbereitet liegen, bis sie endlich bei Gelegenheit der Erfahrung entwickelt und durch eben denselben Verstand, von den ihnen anhängenden empirischen Bedingungen befreiet, in ihrer Lauterkeit dargestellt werden" (KrV, A 65 s. / B 90 s.). Destaca en el text l'intent de Kant per desmarcar la seva *Analytik* de l'anàlisi filosòfica usual, explicada per ell com una descomposició de conceptes "die sich darbieten" fins portar-los a la *Deutlichkeit*, això és, en termes de la lògica de l'època -deutora en aquest punt de les influents Meditationes de Cognitione, Veritate et Ideis de Leibniz, aparegudes en les *Actis Eruditorum* (Lipsiae, 1684) -.

aconseguir claredat (*Klarheit*) respecte de les notes o *Merkmale* que componen el concepte. Recordem que d'acord amb aquesta classificació dels conceptes tradicionals, la *Deutlichkeit* d'un concepte no constitueix encara la seva intel·ligibilitat completa, la qual s'ateny en els graus següents de claredat, la *Ausführlichkeit* i la *Vollständigkeit*, des d'on és possible la seva definició (*Erklärung*).

Malgrat la cura que Kant posa a distingir el procediment de la At respecte de la *logische Behandlung der Begriffe*, resta el fet que aquell procediment consisteix en una "*Zergliederung des Verstandesvermögens*" i d'un "*analysiren*" l'ús dels conceptes purs, d'on hem inferir que la distinció no descansa en una diferenciació entre processos intel·lectuals com a tals. Fonamental, i suggerint una diferenciació metodològica, és en canvi la disponibilitat prèvia dels conceptes per a la seva anàlisi lògica, mentre que la At ha de començar per descobrir els seus conceptes. En un pròxim apartat reprendrem aquest text a fi d'esbrinar-ne més concretament les seves connexions també amb la Et. No deixarem de remarcar-hi, d'altra banda, que la caracterització "*das eigenthümliche Geschäfte*" de la filosofia transcendental no és del tot satisfactòria: com a determinació de la tasca de la filosofia transcendental resulta massa específica, com es veu en el fet que deixaria fora l'Estètica transcendental. Segurament, Kant pensa d'aquesta manera una determinació de la tasca de l'Analítica dels conceptes, de l'Analítica transcendental en conjunt o fins de la sencera Lt, però en qualsevol d'aquests casos aquesta determinació resultaria aleshores una mica massa inespecífica.

La qüestió de l'«anàlisi» ens emplaça en el cor de la discussió filosòfica sobre el mètode. La bibliografia sobre aquest tema per descomptat és abundantíssima. Mereixen, però, destacar-se, en primer lloc, els treballs de G. Tonelli, princ. "Der Streit über die mathematische Methode in der Philosophie in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts und die Entstehung von Kants Schrift über die «Deutlichkeit», en Archiv für Philosophie, 9, 1959, pp. 37-66; "Der historische Ursprung der kantischen Termini «Analytik» und «Dialektik», en Archiv für Begriffsgeschichte, 7, 1962, pp. 120-139; i "Analysis und Synthesis in the XVIIIth Century Philosophy prior to Kant", en Archiv für Begriffsgeschichte, 20, 1976, pp. 178- 213; també resulten indispensables H. W. Arndt, Methodo scientifica pertractatum. Mos geometricus und Kalkülbegriff in der philosophischen Theorienbildung des

17. und 18. Jahrhundert, Berlin/ New York, 1971; W. Lenders, Die analytische Begriffs- und Urtheilstheorie von G. W. Leibniz und Chr. Wolff, Hildesheim/ New York, 1971; i per últim, H-J. Engfer, Philosophie als Analysis. Studien zur Entwicklung philosophischer Analysiskonzeptionen unter dem Einfluss mathematischer Methodenmodelle im 17. und frühen 18. Jahrhundert., Stuttgart, 1982

(60) És per això que Kant anomena l'Analítica dels principis una "transzendentale Doctrin der Urtheilskraft": "Die Analytik der Grundsätze wird demnach lediglich ein Kanon für die Urtheilskraft sein, der sie lehrt, die Verstandesbegriffe, welche die Bedingung zu Regeln *a priori* enthalten, auf Erscheinungen anzuwenden. Aus dieser Ursache werde ich, indem ich die eigentlichen Grundsätze des Verstandes zum Thema nehme, mich der Benennung einer Doctrin der Urtheilskraft bedienen, wodurch dieses Geschäft genauer bezeichnet wird" (KrV, A 132 / B 171).

(61) "Diese transzendentale Doctrin der Urtheilskraft wird nun zwei Hauptstücke enthalten: das erste, welches von der sinnlichen Bedingung handelt, unter welcher reine Verstandesbegriffe allein gebraucht werden können, d. i. von dem Schematismus des reinen Verstandes; das zweite aber von den synthetischen Urtheilen, welche aus reinen Verstandesbegriffen unter diesen Bedingungen *a priori* herfließen und allen übrigen Erkenntnissen *a priori* zum Grunde liegen, d. i. von den Grundsätzen des reinen Verstandes" (A 136 / B 175). Quant als esquemes, destaca la caracterització en A 140 / B 179: "Wir wollen diese formale und reine Bedingung der Sinnlichkeit, auf welche der Verstandesbegriff in seinem Gebrauch restringirt ist, das Schema dieses Verstandesbegriffs und das Verfahren des Verstandes mit diesen Schematen den Schematismus des reinen Verstandes nennen.

Das Schema ist an sich selbst jederzeit nur ein Product der Einbildungskraft; aber indem die Synthesis der letzteren keine einzelne Anschauungen, sondern die Einheit in der Bestimmung der Sinnlichkeit allein zur Absicht hat, so ist das Schema doch vom Bilde zu unterscheiden".

(62) La *Einleitung*, en la versió corresponent a la segona edició de la KrV, condensa en aquesta pregunta per la possibilitat del judici sintètic *a priori* la

"tasca autèntica" no ja de l'Analítica transcendental ni tampoc de la lògica transcendental en conjunt sinó de la mateixa raó pura: "Die eigentliche Aufgabe der reinen Vernunft ist nun in der Frage enthalten: *Wie sind synthetische Urtheile a priori möglich?*" (B 19). Indubtablement, Kant emfasitza d'aquesta manera l'Analítica transcendental i els seus resultats. Aquest major èmfasi apareix ja en Prol., encara que sota del signe d'un canvi de punt de vista expositiu introduït en aquesta obra (vegi's esp. *Vorwort*, Ak. IV, p. 263 ss.; 274 s., 276 ss.), la qual cosa complica la interpretació. Si el filòsof fa saber aquí igualment que "die eigentliche, mit schulgerechter Präcision ausgedrückte Aufgabe, auf die alles ankommt, ist also: *Wie sind synthetische Sätze a priori möglich?*" (Prol., IV, p. 276), la resolució d'aquesta tasca (a almenys l'exposició de la seva resolució) en aquest treball ha de seguir un "mètode analític" (o "regressiu"). «Analític», explica l'autor, "bedeutet nur, dass man von dem, was gesucht wird, als ob es gegeben sei, ausgeht und zu den Bedingungen aufsteigt, unter denen es allein möglich" (*ibid.*). ¿Ha de posar-se en relació amb aquestes explicacions de Prol. l'afirmació del *Vorrede* de la segona edició de la KrV referida a les modificacions introduïdes en B, les quals "in Ansehung der Sätze und selbst ihrer Beweggründe schlechterdings nichts verändert, aber doch in der Methode des Vortrages hin und wieder so von der vorigen abgeht, dass sie durch Einschaltungen sich nicht bewerkstelligen liess" (KrV, B XLII; el subratllat és nostre)? La pregunta no té resposta senzilla, però, al nostre parer, la qüestió de fins a quin punt les modificacions introduïdes en la KrV per B obeeixen al punt de vista "analític" ha d'examinar-se particularitzadament en cada cas. Pel que fa a la *Einleitung* de 1787 sembla que realment han estat accentuats l'existència incontestable dels judicis sintètics *a priori* i la vinculació del problema general de la Crítica amb la qüestió de la possibilitat de les ciències teòriques efectivament existents que contenen com a principis aquella mena de judicis. I això fa l'efecte d'acostar-se al mètode "analític" d'exposició dels Prol., consistent a posar al davant allò cercat "*als ob es gegeben sei*" (i. e. els judicis sintètics *a priori*) i remuntar a les condicions sota de les quals és únicament possible. Potser sigui correcte entendre que al llarg de tota aquesta segona versió de la KrV tendeix a ser destacada aquesta perspectiva expositiva i fins i tot a presentar-se com aquella pròpiament transcendental i aquella de que depèn realment la certesa dels resultats a què progressivament arriba la Crítica -

ho recolzaria de manera clara una comparació dels textos de l'Estètica transcendental de les dues edicions. Cal tenir en compte, tanmateix, que Kant no fa més que explotar una veta que es troba ja en la primera edició de 1781; per exemple, en A 46 / B 63: "Die zweite wichtige Angelegenheit unserer transzendentalen Ästhetik ist, dass sie nicht blos als scheinbare Hypothese einige Gunst erwerbe, sondern so gewiss und ungezweifelt sei, als jemals von einer Theorie gefordert werden kann, die zum Organon dienen soll. Um diese Gewissheit völlig einleuchtend zu machen, wollen wir irgend einen Fall wählen, woran dessen Gültigkeit augenscheinlich werden kann". El cas triat és la geometria, la validesa universal i necessària de les proposicions de la qual, resulten explicables només mitjançant l'espai com a forma *a priori* de la intuïció.

Certament, doncs, la diversitat de punts de vista expositius, analític i sintètic, les seves relacions mútues així com també les seves relacions amb el «mètode transcendental», i, finalment, l'articulació de tota aquesta problemàtica amb les modificacions entre les dues edicions de la KrV, ja un problema en si mateixes, constitueixen innegablement un punt obscur i difícil de la filosofia teòrica de Kant. Amb tot, és indispensable per a clarificar aquest punt retenir que una lectura atenta dels passatges dels Prol. rellevants en aquesta qüestió suggereix no solament la conveniència sinó fins i tot la necessitat de l'aproximació "sintètica" de la KrV, d'una aproximació, doncs, on, a diferència de l'analítica, no es parteix d'un concepte donat per a remuntar a les condicions de possibilitat. D'acord amb els esmentats passatges, "das Werk selbst durchaus nach synthetischer Lehrart abgefasst sein musste" (Prol., IV, 263; el darrer subratllat és nostre); el que és més, els Prol. no són estrictament parlant la KrV i ni tan sols el seu resum sinó un *Plan*, en relació al qual Kant explica que "ein blosser Plan, der vor der KrV vorhergehen möchte, unverständlich, unzuverlässig und unnütz seyn würde, so ist es er dagegen um desto nützlicher, wenn er darauf folgt. Denn dadurch wird man in den Stand gesetzt, das Ganze zu übersehen, die Hauptpunkte, worauf es bei dieser Wissenschaft ankommt, stückweise zu prüfen und manches dem Vortrage nach besser einzurichten, als es in der ersten Ausfertigung des Werks geschehen konnte". Així doncs, els Prol. amb el seu enfocament analític exposen el *Plan* de la KrV, *Plan* el qual és solament «comprensible, fiable i útil» "nach vollendetem Werke".

El significat que tenen les precisions exposades en aquesta llarga nota es veurà només en el curs de la nostra exposició. Però per anticipar-ne ja algun aspecte podríem preguntar-nos si una interpretació de la KrV (tal com la neokantiana) que consideri que la filosofia transcendental que s'hi exposa es caracteritza essencialment pel seu mètode consistent en la posició d'un *factum* com a punt de partida, des del qual li cal llavors remuntar-se a les condicions de possibilitat, no confon les coses i pren com a suposat «mètode transcendental» el que no és més que l'exposició "analítica" dels resultats a què Kant arriba mitjançant el seu mètode. Això, diguem-ho tot, no treu que una interpretació d'aquesta estil no tingui coses importants, decisives i tot, a dir: per començar, perquè basaria la seva clau de lectura de la KrV en l'exposició dels Pröl. i seria així, en tant que recolzada en els textos kantians, una lectura enormement menys capriciosa que moltes altres. Però òbviament la seva capacitat per comprendre i descriure l'estructura de la KrV seria limitada, en sobreimposar-li de manera forçada una metodologia expositiva aliena (l'analítica) i, el que és més greu, prendre aquesta metodologia expositiva com a «mètode transcendental».

Quant a aquesta qüestió del *factum*, és important reconèixer que en cert sentit els judicis sintètics *a priori* i les ciències teòriques positives, efectivament tenen sempre per a Kant l'estatut de *factum*, el tenen, això és, ja des de la primera edició de la KrV i també, doncs, des del punt de vista «sintètic» propi de l'exposició d'aquesta obra, el que confegeix el punt d'arribada d'una part de l'anàlisi és el destriament del *Geheimniss* que ells plantegen ("Es liegt also hier ein gewisses Geheimniss verborgen, dessen Aufschluss allein den Fortschritt in dem grenzenlosen Felde der reinen Vernandeserkenntniss sicher und zuverlässig machen kann: nämlich mit gehöriger Allgemeinheit den Grund der Möglichkeit synthetischer Urtheile *a priori* aufzudecken, die Bedingungen, die eine jede Art derselben möglich machen, einzusehen und diese ganze Erkenntniss (die ihre eigene Gattung ausmacht) in einem System nach ihren ursprünglichen Quellen, Abtheilungen, Umfang und Grenzen ... vollständig und zu jedem Gebrauch hinreichend zu bestimmen" (A 10)). Però aquest sentit és el mateix sentit en què aquest *factum* es troba ja en tota l'obra dita precrítica de Kant com també en l'obra de molts altres pensadors contemporanis a ell, per als quals la Crítica fou sempre un llibre tancat, és a saber, en quant convicció intersubjectiva racionalment fonamentada de la validesa universal i

objectiva de la descripció científic-matemàtica de la naturalesa fins allí on ella s'estèn. Això pot, en efecte, caracteritzar-se com a *factum*, ja que l'existència de la ciència moderna i la seva validesa són per al filòsof Kant un fet teòric i històric inapel·lable, sobre el qual ni somia a discutir. I sens dubte des d'aquest punt de vista també és just de dir que l'així anomenat *factum* orienta la recerca filosòfica kantiana. Però l'orientar la recerca cap a una meta que fóra aquí la comprensió del *factum* de la ciència moderna, no implica haver de partir en ella d'aquest *factum* ni tampoc haver de reduir-la a ell; menys que res, concretant més l'anterior, equival a entendre que la recerca ha de consistir i exhaurir-se en una anàlisi que es proposa remuntar d'aquest *factum* a a les seves condicions de possibilitat. En l'aspecte concret, pres isoladament dels altres aspectes rellevants, de les relacions de la filosofia transcendental amb la ciència moderna, la KrV pot ser entesa realment com una «recerca de les condicions de possibilitat i fonamentació d'un *factum*», el *factum* inqüestionable de la validesa dels resultats de la ciència de la naturalesa. Però, fins i tot sota d'aquest aspecte, aquest *factum* no pot prendre's com una dada darrera i irreductible, respecte de la qual no seria tal vegada possible assajar res més que una descripció de la seva estructura; més aviat, per a Kant, ni les ciències exhaureixen l'àmbit sencer de l'intel·ligible per a la raó humana ni tampoc atenyen la seva pròpia intel·ligibilitat completa des de o en si mateixes, en particular pel que toca a una justificació complida dels seus mètodes i principis fonamentals i al seu lloc i integració sistemàtica en el camp del saber com un tot coherent.

En conclusió, des d'un cert punt de vista, el coneixement sintètic *a priori* contingut en la matemàtica i la física pot ser considerat un *factum*. A més a més, Kant ha concebut i assajat un camí analític d'exposició dels seus resultats, en el qual aquest *factum* és rigorosament parlant una «pressuposició»: una de les bases, potser la fonamental, de què parteix l'argument i que el discurs acaba justificant en la seva possibilitat; tanmateix, en el camí sintètic de la KrV, al final del qual aquesta possibilitat queda igualment justificada, hom no procedeix, malgrat tot, a partir d'aquest *factum*. És per això que en el nostre examen de la KrV no ha aparegut entre les pressuposicions de la reflexió de la lògica transcendental. Ben mirat, la diversitat de la mètdica *expositiva* que diferencia els ProI. de la KrV no hauria d'afectar ni el punt de partença ni el punt d'arribada com a tals sinó que ha de referir-se només a la presentació de la seva mútua

connexió, a la direcció del discurs: del *factum* a la possibilitat (analíticament) o de la possibilitat al *factum* (sintèticament), on cada pol manté el seu estatut propi i on, per tant, la recerca connecta elements d'intel·ligibilitat amb la intel·ligibilitat acomplida per ells. Si es pensa que en la dualitat analítica i sintètica de recorreguts només pel darrer sabem què es posa exactament com a *factum* en el primer, llavors copsarem adequadament l'ordre de la seva intel·ligibilitat. Tanmateix, aquestes explicacions no exhaureixen el tema: si el resultat del recorregut sintètic no pogués desembocar en l'explicació del *factum*, o s'hi oposés ostensiblement en aspectes crucials sens dubte s'hi hauria de veure un foraviament - Kant almenys de segur el veuria. La validesa objectiva i universal de les modernes disciplines científiques constitueix, doncs, la pedra de toc de la correcció filosòfica d'una estructura que la KrV estableix sintèticament, i això és així perquè Kant considera aquestes un *factum* en el sentit especificat en aquesta nota, i no en el sentit que el bastiment d'aquesta estructura necessiti pressuposar-les amb la intenció de partir o d'extreure d'elles els elements de la seva anàlisi teòrica ni de fonamentar-hi essencialment la seva metodologia.

Per acabar, tornant a la diversitat de punts de vista entre la KrV A i els PrL, és cert que en la darrera es detecta una tendència més forta a centrar l'atenció en el que és pròpiament el *Geschäft* de l'Analítica, i això té també efectes evidents en l'edició B de la KrV. Igualment cert, és que hi ha una connexió lògica entre aquesta tendència i l'opció preferent per un mètode d'exposició «analític». Donada l'existència de ciències de l'experiència amb els seus judicis sintètics *a priori* dotats d'universalitat i necessitat, i procedint "*als ob es gegeben sei*", és possible i potser pedagògicament recomanable partir d'ells per enlairar-se a les condicions que els fan possibles. Però ens sembla que bona part de les raons que han mogut Kant a destacar més i més la centralitat dels **resultats** de l'Analítica i a recórrer en ocasions preferiblement a l'exposició analítica, primer en l'exposició de PrL i després, potser, en l'edició B de la KrV, són de caràcter exogen i han d'escapar quan es prescindeix d'una consideració detinguda de la seva primera recepció històrica. Sobre això hem de limitar-nos aquí a remetre a les minses explicacions fornides en la primera part d'aquest treball. Tot amb tot, tornarem a referir-nos en el cos principal del text tant a la interpretació neokantiana de l'estructura metodològica de la KrV com també a aquesta gradual intensificació de l'interès en els resultats "objectius" de l'Analítica,

atesa la rellevància que adquiriran en el nostre argument. El que pel moment importa sobretot retenir d'aquesta discussió deixarem que ho expressi Kant mateix: "In der KrV bin ich in Absicht auf diese Frage [*scil.* Ist überall Metaphysik möglich?] **synthetisch** [sub. és nostre] zu Werke gegangen, nämlich so, dass ich in der reinen Vernunft selbst forschte und in dieser Quelle selbst die Elemente sowohl, als auch die Gesetze ihres reinen Gebrauchs nach Prinzipien zu bestimmen suchte. **Diese Arbeit ist schwer und erfordert einen entschlossenen Leser, sich nach und nach in ein System hinein zu denken, was noch nichts als gegeben zum Grunde legt ausser die Vernunft selbst und also, ohne sich auf irgend ein Factum zu stützen, die Erkenntniss aus ihren ursprünglichen Keimen zu entwickeln sucht** [sub. nostre]. Prol. sollen dagegen Vorübungen sein; sie sollen mehr anzeigen, was man zu thun habe, um eine Wissenschaft wo möglich zur Wirklichkeit zu bringen, als sie selbst vortragen. Sie müssen sich also auf etwas stützen, was man schon als zuverlässig kennt, von da man mit Zutrauen ausgehen und zu den Quellen aufsteigen kann, die man noch nicht kennt, und deren Entdeckung uns nicht allein das, was man wusste, erklären... Das methodische Verfahren der Prolegomenen, vornehmlich derer, die zu einer künftigen Metaphysik vorbereiten sollen, wird also **analytisch** sein" (Prol., IV, 274 s.).

(63) La resolució aportada per aquesta analítica transcendental a la qüestió de la possibilitat dels judicis sintètics *a priori*, es concentra de manera tota atapeïda en els següents dos paràgrafs, la intelecció complida i desenvolupada dels quals implica, així doncs, la de la sencera estructura filosòfica de la part Analítica de la lògica transcendental: "Das oberste Principium aller synthetischen Urtheile ist also: ein jeder Gegenstand steht unter den nothwendigen Bedingungen der synthetischen Einheit des Mannigfaltigen der Anschauung in einer möglichen Erfahrung.

Auf solche Weise sind synthetische Urtheile *a priori* möglich, wenn wir die formale Bedingungen der Anschauung *a priori*, die Synthesis der Einbildungskraft und die nothwendige Einheit derselben in einer transzendentalen Apperception, auf eine mögliches Erfahrungserkenntniss überhaupt beziehen und sagen: die Bedingungen der **Möglichkeit der Erfahrung** überhaupt sind zugleich Bedingungen der **Möglichkeit der**

Gegenstände der Erfahrung und haben darum objective Gültigkeit in einem synthetischen Urtheile *a priori*" (A 158 / B 197).

Volem comentar un sol aspecte d'aquest fragment, el qual és també present en el passatge precedent citat sobre el *Geschäft* de l'At, que es presta fàcilment a confusió. El text es refereix a la possibilitat, primer, simplement del judici sintètic i, després, del judici sintètic *a priori*. Les dues coses necessiten ser distingides: una qüestió és la possibilitat del judici sintètic com a tal (és a dir, sia *a priori* o *a posteriori*), i una altre la possibilitat específica del judici sintètic *a priori*. La necessitat d'aquesta distinció s'imposa ja pel fet que Kant comença aquest capítol del "Sistema dels principis de l'enteniment pur" confrontant el "principi suprem de tots els judicis analítics" amb el "principi suprem de tots els judicis sintètics". Potser ha d'interpretar-se des d'aquí l'expressió kantiana, una mica enrevessada, del passatge anteriorment citat que la tasca "més important" de la Lt és l'esclariment dels judicis sintètics però que aquesta mateixa pot considerar-se "l'única" quan es parla dels judicis sintètics *a priori*. L'abast real del problema "Wie sind synthetische Urtheile *a priori* möglich?" arriba, així doncs, a conèixer-se solament en el procés de la seva gradual resolució. Inicialment aïllada de la qüestió de la possibilitat dels judicis sintètics *a posteriori*, els quals aparentement no plantejarien cap dificultat, en bastar amb apel·lar a l'experiència per entendre la seva possibilitat, la resolució de la qüestió pels judicis sintètics *a priori* conté la clau de la possibilitat d'una experiència objectiva, d'una experiència comuna i compartida pels éssers racionals humans. En certa manera, doncs, podria dir-se que l'Analítica transcendental és dirigida per la qüestió de la possibilitat del judici sintètic *a priori* en general (*i. e.* d'afirmacions universalment i necessàriament vàlides que amplien el nostre coneixement de les coses), és radicalitzada al màxim per la necessitat interna del plantejament en la qüestió de la possibilitat d'una mena de judicis sintètics *a priori* específics, els principis de l'enteniment pur, i desemboca mitjançant la clarificació d'aquests *Grundsätze* en l'esclariment de la possibilitat de l'experiència com a tal i de tots els judicis d'experiència, en mostrar quines són les condicions (subjectives i pures) de la seva possibilitat i mostrar que elles són alhora les de la possibilitat dels seus objectes. El seguiment de tot això en la seva marxa teòrica concreta és part essencial del que hem anomenat «intel·lecció complida» de l'At, «intel·lecció» la qual inclou, en conseqüència, la

comprensió de la manera com són possibles aquestes judicis sintètics *a priori* més fonamentals que constitueixen els principis de l'enteniment pur i la comprensió de perquè són i com són ells els que proporcionen la clau per comprendre la possibilitat del judici sintètic, de tot judici sintètic: sigui *a priori* (pur o impur, si volem també incloure aquesta ocasional distinció kantiana), sigui *a posteriori*, per bé que d'una manera articuladament diferenciada.

(64) "Ich glaube, ..., dass die Kantische Philosoph den Geist seines Systems ganz verlässt, wenn er von den Gegenständen sagt, dass sie **Eindrücke** auf die Sinne machen, dadurch Empfindungen **erregen**, und auf diese Weise **Vorstellungen zuwegebringen**: denn nach dem Kantischen Lehrbegriff kann der empirische Gegenstand, der immer nur Erscheinung ist, nicht ausser uns vorhanden, und noch etwas anders als eine Vorstellung seyn: von dem **transzendentalen Gegenstände** wissen wir nach diesem Lehrbegriff nicht das Geringste; und es ist auch nie von ihm die Rede, wenn Gegenstände in Betrachtung kommen...

Indessen wie sehr es auch dem Geiste der Kantischen Philosophie zuwider seyn mag, von den Gegenstände zu sagen, dass sie **Eindrücke** auf die Sinne machen, und auf diese Weise **Vorstellungen zuwege bringe**, so lässt sich doch nicht wohl ersehen, wie ohne diese Voraussetzung, auch die Kantische Philosophie zu sich selbst den Eingang finden, und zu irgend einem Vortrage ihres Lehrbegriffs gelangen könne. Denn gleich das Wort Sinnlichkeit ist ohne alle Bedeutung, wenn nicht ein **distinctes reales Medium** zwischen Realem und Realem, ein wirkliches Mittel von Etwas zu Etwas darunter verstanden werden, und in seinem Begriffe, die Begriffe von aussereinander und verknüpft seyn, von Thun und Leiden, von Causalität und Dependenz, **als realer und objectiver Bestimmungen** schon enthalten seyn sollen; und zwar dergestalt enthalten, dass die absolute Allgemeinheit und Nothwendigkeit dieser Begriffe als frühere Voraussetzung zugleich mit gegeben sey. Ich muss gestehen, dass dieser Anstand mich bey dem Studio der Kantische Philosophie nicht wenig aufgehalten hat,..., weil ich unaufhörlich darüber irre wurde, dass ich **ohne jene Voraussetzung** in das System nicht hineinkommen, und **mit jener Voraussetzung darinn nicht bleiben konnte**" (F. H. Jacobi, "Ueber den Transzendentalen Idealismus", David Hume, 1787, pp. 220 -223).

La forma de l'argument de Jacobi - la impossibilitat i a la vegada la necessitat en el sistema kantian d'un objecte empíric que afecta els sentits i produeix impressions - conté implícitament aquestes dues possibilitats que no deixaran de ser subseqüentment explotades per la metacrítica posterior: la interpretació de l'objecte que promou l'afecció com a cosa en si (i llavors el pressupòsit inacceptable i incoherent és la cosa en si) i la interpretació de l'afecció externa en sentit causal (i la incoherència és aleshores l'ús transcendent de la categoria de causa).

(65) "If philosophy ... was to be set "on the sure path of a science", one requisite was that it should limit its pretensions; and a major instrument of this necessary limitation was a principle repeatedly enunciated and applied by Kant throughout the *Critique*. This is the principle that there can be no legitimate, or even meaningful, employment of ideas or concepts which does not relate them to empirical or experiential conditions of their application...

This principle, which I shall refer to as Kant's principle of significance, is one with which empiricist philosophers have no difficulty sympathising." (P. F. Strawson, The Bounds of Sense, London, 1966, p. 16).

(66) "The doctrines of transcendental idealism, and the associated picture of receiving and ordering apparatus of the mind producing Nature as we know it out of the unknowable reality of things as they are in themselves, are undoubtedly the chief obstacles to a sympathetic understanding of the *Critique*" (o. c., p. 22; també pp. 40 s. i *passim*).

(67) "Dogmatic rationalism exceeds the upper bound of sense, as classical empiricism falls short of the lower. But Kant's arguments for these limiting conclusions are developed within the framework of a set of doctrines which themselves appear to violate his own critical principles. He seeks to draw the bound of sense from a point outside them, a point which, if they are rightly drawn, they cannot exist" (o. c., p. 12). El llibre de Strawson, una de les obres de major ascendent en el camp dels estudis kantians des del punt de vista de la filosofia analítica, procedeix d'acord amb la idea que "a central problem in understanding the *Critique* is precisely that of disentangling all that hangs on this doctrine [*scil.* de la metafísica de l'idealisme transcendent] from the analytical argument which is in fact independent of it" (o. c., p. 16).

Strawson entén que aquesta tasca, "the separation of these two strands in the Critique, ... is only part of a wider task of of division between what remains fruitful and interesting and what no longer appears acceptable, or even promising, in ist doctrines" (*ibid.*). Aquestes línies palesen que, després de tot, la lectura de la KrV resulta, en el balanç que n'efectua l'autor, un llibre francament «recomanable» als filòsofs contemporanis.

(68) "In jenem Versuche, das bisherige Verfahren der Metaphysik umzuändern, und dadurch, dass wir nach dem Beispiele der Geometer und Naturforscher eine gänzliche Revolution mit derselben vornehmen, besteht nun das Geschäft dieser Kritik der reinen speculativen Vernunft. Sie ist ein Tractat von der Methode..." (KrV, B XXII).

(69) "Ich sollte meinen, die Beispiele der Mathematik und Naturwissenschaft, die durch eine auf einmal zu Stande gebrachte Revolution das geworden sind, was sie jetzt sind, wären merkwürdig genug, um den wesentlichen Stücken der Umänderung der Denkart, die ihnen so vorteilhaft geworden ist, nachzusinnen und ihnen, so viel ihre Analogie, als Vernunftkenntnisses, mit der Metaphysik verstatet, hierin wenigstens zum Versuche nachzuahmnen" (B XV s.; els subratllats són nostres).

(70) "Was Gegenstände betrifft, so fern sie bloss durch Vernunft und zwar nothwendig gedacht, die aber (so wenigstens, wie die Vernunft sie denkt) gar nicht in der Erfahrung gegeben werden können, so werden die Versuche sie zu denken (denn denken müssen sie sich doch lassen) hernach einen herrlichen Probirdstein desjenigen abgeben, was wir als die veränderte Methode der Denkungsart annehmen, dass wir nämlich von dem Dingen nur das *a priori* erkennen, was wir selbst in sie legen" (B XVIII). Vegi's també B XIX ss. Més abaix haurem de referir-nos a aquest important passatge.

(71) Citem el text complet: "Dieser Versuch gelingt nach Wunsch und verspricht der Metaphysik in ihrem erste Theile, da sie sich nämlich mit Begriffen *a priori* beschäftigt, davon die correspondierenden Gegenstände

in der Erfahrung jenen angemessen werden können, den sicheren Gang einer Wissenschaft" (B XVIII).

(72) "Was nun die Beobachter einer **scientificen** Methode betrifft, so haben sie hier die Wahl, entweder **dogmatisch** oder **sceptisch**, in allen Fällen aber doch die Verbindlichkeit, **systematisch** zu verfahren. Wenn ich hier in Ansehung der ersteren den berühmten Wolff, bei der zweiten David Hume nenne, so kann ich die übrigen meiner jetzigen Absicht nach ungenannt lassen. Der **kritische** Weg ist allein noch offen" (A 856 / B 884).

(73) "Der Definitionen dieser Kategorien überhebe ich mir in dieser Abhandlung geflissentlich, ob ich gleich im Besitz derselben sein möchte. Ich werde diese Begriffe in der Folge bis auf den Grad zergliedern, **welcher in Beziehung auf die Methodenlehre, die ich bearbeite, hinreichend ist**" (A 82 i s. / B 108; el subratllat és nostre).

(74) "Die Transzendental-Philosophie ist hier nur eine Idee, wozu die Kritik der reinen Vernunft den ganzen Plan **architektonisch**, d.i. aus Principien, entwerfen soll, mit völliger Gewährleistung der Vollständigkeit und Sicherheit aller Stücke, die dieses Gebäude ausmachen" (A 13 / B 27)

(75) "Ich nenne alle Erkenntniss **transzendental**, die sich nicht sowohl mit Gegenständen, sondern mit unserer Erkenntnissart von Gegenstände, so fern diese *a priori* möglich seyn soll, überhaupt beschäftigt. Ein System solcher Begriffe würde Transzendental-Philosophie heissen" (B 25). La definició difereix lleugerament de la formulació de 1781: "Ich nenne alle Erkenntniss **transzendental**, die sich nicht sowohl mit Gegenständen, sondern mit unsern Begriffen *a priori* von Gegenstände überhaupt beschäftigt" (A 12). A les pàgines següents de l'obra s'exposa l'essencial de la relació entre filosofia transcendental i crítica de la raó: sistema exhaustiu i sistema dels conceptes només elementals de la raó pura, respectivament, estenen-se l'anàlisi d'aquest darrer (la crítica) "nur so weit... als sie [die Analysis] unentbehrlich nöthig ist, um die Principien der Synthesis *a priori*, als warum es uns nur zu thun ist, in ihrem ganzen Umfange einzusehen" (*ibid.*).

(76) "Sich einen Gegenstand denken und einen Gegenstand erkennen ist also nicht einerlei" (B 146).

(77) "Meine Sätze erläutern dadurch, dass sie der, welcher mit versteht, am Ende als unsinnig erkennt, wenn er durch sie - auf ihnen - über sie hinaussteigen ist. Er muss sozusagen die Leiter wegwerfen, nachdem er auf ihr hinaufsteigen ist" (L. Wittgenstein, Tractatus Logico-Philosophicus, 6.54).

(78) "Die Fähigkeit (Receptivität), Vorstellungen durch die Art, wie wir von Gegenständen afficirt werden, zu bekommen, heisst Sinnlichkeit" (el subratllat és nostre); "Die Wirkung eines Gegenstandes auf die Vorstellungsfähigkeit, so fern wir von demselben afficirt werden, ist Empfindung" (el subratllat del començament de la frase és nostre). Es tracta, doncs, de les «definicions» i l'ús de les nocions que hi intervenen amb què Kant comença l'obra: *Anschauung, Affektion, Gegenstand, Sinnlichkeit, Empfindung, Erscheinung, etc.* (KrV, A 19 / B 33 ss.). Si es compren el malentès promogut per aquest inici en el cas dels contemporanis de Kant, acostumats a assumir el *more geometrico* de tot assaig filosòfic amb ínfulas de rigorositat, els lectors posteriors haurien de conèixer sense dificultat que la pretensió de Kant ha estat acabar definitivament amb la concepció axiomàtica de la filosofia: per a Kant, la definició no és el primer sinó l'últim en el treball filosòfic. Més encara, aquests lectors haurien de conèixer no sols que això darrer ha d'aplicar-se a conceptes com *Anschauung, Sinnlichkeit, Gegenstand, Erscheinung...* sinó igualment que, quant a d'altres conceptes com *Affektion, Empfindung, etc.* la seva «definició» pròpiament dita no correspon, tampoc per a Kant, a la filosofia.

(79) Tocant a la sensibilitat: "In der transzendentalen Ästhetik also werden wir zuerst die Sinnlichkeit isoliren, dadurch dass wir alles absondern, was der Verstand durch seine Begriffe dabei denkt, damit nichts als empirische Anschauung übrig bleibe. Zweitens werden wir von dieser noch alles, was zur Empfindung gehört abtrennen, damit nichts als reine Anschauung und die blosser Form der Erscheinungen übrig bleibe, welches das einzige ist, dass die Sinnlichkeit *a priori* leifern kann" (A 22 / B 36). El primer moment (*zuerst*) constitueix la demarcació respecte de l'enteniment; el segon

(*zweitens*) respecte de tot l'empíric. Tocant a l'enteniment: "Der reine Verstand sondert sich nicht allein von allem Empirischen sondern sogar von aller Sinnlichkeit völlig aus. Er ist also eine für sich selbst beständige, sich selbst gnugsame und durch keine äusserlich hinzukommende Zusätze zu vermehrende Einheit" (A 65 / B 89-90).

(80) "... Was wir als die veränderte Methode der Denkungsart..., dass wir nämlich von den Dingen nur das *a priori* erkennen, was wir selbst in sie legen" (B XVIII). La idea de *Experiment*, la desenvolupa Kant en relació amb el text ja considerat del *Vorrede*, referit a l'exemple de la gènesi històrica de la matemàtica i la ciència natural que Kant centra en la transformació del mètode. En una *Anm.* d'aquest passatge citat B XVIII parla fins i tot de "diese dem Naturforscher nachgeahmte Methode", el qual en la *KrV* "besteht also darin: die Elemente der reinen Vernunft in dem zu suchen, was sich durch ein Experiment bestätigen oder wiederlegen lässt". Només que com les proposicions de la raó pura, a diferència de la física, no pot efectuar-se "kein Experiment mit ihren Objecten", "also wird es nur mit Begriffen und Grundsätzen, die wir *a priori* annehmen, thunlich sein" (l'èmfasi és afegit per nosaltres)". L'experiment té a veure amb la distribució i articulació de la Lt en l'At i la Dt, com mostra la continuació d'aquesta observació de Kant i, especialment, l'observació de la p. XXI, que compara el *Experiment* a la *Reduction* "der Chemiker" però que "im Allgemeinen aber das *synthetische Verfahren* nennen": reducció als elements heterogenis en la *Analysis* i nou enllaç en la *Dialektik*. Potser tenim aquí un dels fils fonamentals per il·luminar l'abast i el significat de la distinció entre el procedir «sintètic» de la *KrV* i l'«analític» dels *Prol.*

(81) La sort al·ludida de la metafísica, cal insistir-hi, no és la negació sense més de la seva possibilitat sinó la renúncia a una de les seves parts (tradicionalment considerada la segona part, la *metaphysica specialis*) però l'assegurament de la primera, la *metaphysica generalis*, per bé que mitjançant un capgirament radical de la seva perspectiva i del seu mètode tradicional. Vegis esp. el ja citat B XVII-BXX.

(82) El passatge segueix amb la ulterior divisió de la metafísica en "Metaphysik der Natur" i "Metaphysik der Sitten", respectivament "die des

spekulativen und praktischen Gebrauchs der reinen Vernunft". En relació a la primera afirma que "die Met. der spekulativen Vernunft ist nun das, was man im engeren Verstande Metaphysik zu nennen pflegt". D'acord amb aquest passatge, Kant opera, doncs, amb tres significats del terme "metafísica": l'usual i més estricte, que és "metafísica de la naturalesa"; un segon significat més ampli, propi de la sistematització de Kant, que identifica la metafísica amb el "sistema del coneixement de la raó pura"; un tercer i més ampli, igualment característic de la sistematització kantiana que reuneix sota la denominació metafísica, l'esmentat "sistema" i la "crítica" que el fa possible. Tal és la profunda reorganització sistemàtica empresa per Kant del saber filosòfic fonamental, que ha fet esclatar el marc estret tradicional de l'escola wolffiana entre "metaphysica generalis" i "metaphysica specialis", guiada no solament per la impossibilitat d'aquesta part segona "especial" de la metafísica sinó per la inclusió de la moral pura, i, particularment important quant a la temàtica de la nostra recerca, per la inclusió d'una propedèutica científica, la *Kritik*, que recull i transforma, en realitat, la part "general" de la metafísica o ontologia, caracteritzada ja per Baumgarten com a "scientia praedicatorum entis generaliorum" (*Met.*, #4), els quals "sunt prima cognitionis humanae principia" (*Met.*, #5).

(83) J. Ebbinghaus, "Kantinterpretation und Kantkritik", publicat en el *Deutsche Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, II, I, 1924, p. 80-115 i reed. en J. Ebbinghaus, Gesammelte Aufsätze, Vorträge und Reden, Darmstadt, 1968: "Und was soll man denn halten von einem Lobe [*scil.* el de Kant], das sich auf der Annahme aufbaut, die ganze Analytik laufe wirklich auf den miserablen Zirkel hinaus, aus dem Kant zu befreien diese Abhandlung such hat angelegen sein lassen? Ist da die Haltung derer nicht bei weitem vorzuziehen, die wenigstens den Mut der Folgerichtigkeit haben und laut sagen, diese ganzen 800 Seiten Papier sind Plunder und gehören in die Papierkorb?" (p. 22). L'exposició i crítica d'aquest cercle, en què hauria de consistir el *sogennante transcendente Methode*, les efectua l'a. a les pp. 4-6 de l'o. c. i bàsicament consistiria a partir de la validesa de les ciències de l'experiència com a coneixement objectivament vàlid i provar aleshores que la seva validesa pressuposa la dels judicis sintètics *a priori*; però això és així, impugna l'a., només perquè quan es pregunta en què consisteix el coneixement objectivament vàlid de

l'experiència, es respon que consisteix en la validesa objectiva de les relacions necessàries que exposen els judicis sintètics *a priori*.

(84) Kant explica que per "doctrina transcendental del mètode" cal entendre "la determinació de les condicions formals d'un sistema complet de la raó pura": "Ich verstehe also unter der transzendentalen Methodenlehre die Bestimmung der formalen Bedingungen eines vollständigen Systems der reinen Vernunft". Explica també, servint-se del símil d'aquest "sistema de la raó pura" amb un habitatge, que aquesta part "no té a veure tant amb els materials com amb el pla" d'aquesta construcció, la qual haurà d'emprendre's certament atenent als materials disponibles però igualment a les necessitats que està cridat a cobrir (KrV, A 707 / B 735). En aquest sentit, és a saber, en el sentit que no es tracta de l'examen dels "materials", de la naturalesa i virtualitat d'aquests materials, sinó amb el plànol d'un projecte del "*Gebäude* de la raó pura i especulativa, "dazu wir wenigstens die Idee in uns haben", aquesta part pot considerar-se "pràctica". Només una interpretació sistemàtica conjunta d'aquesta "doctrina del mètode" podria esclarir el seu significat i el sentit de la seva divisió en "disciplina", "canònica", "arquitectònica" i "història" de la raó pura, com també des d'aquí, la seva connexió amb la primera part referida als "fonaments" del sistema de la raó pura. Però el que ja pot assegurar-se és que, segons la caracterització de Kant, és del tot equivocat mirar de trobar en la *Methodenlehre* cap justificació de la *Elementarlehre* i, més aviat a l'inrevés, són les seves propostes les que necessiten, allí on calgui, justificació des de la part fonamental.

(85) "Wo aber, wie in der reinen Vernunft, ein ganzes System von Täuschungen und Blendwerken angetroffen wird, die unter sich wohl verbunden und unter gemeinschaftlichen Principien vereinigt sind, da scheint eine ganz eigene und zwar negative Gesetzgebung erforderlich zu sein, welche unter den Namen einer *Disciplin* aus der Natur der Vernunft und der Gegenstände ihres reinen Gebrauchs gleichsam ein System der Vorsicht und Selbstprüfung errichte, vor welchem kein falscher vernünftelnder Schein bestehen kann, sondern sich sofort unerachtet aller Gründe seiner Beschönigung verrathen muss" (KrV, A 712 / B 740).

(86) "Nun ist alle synthetische Erkenntniss der reinen Vernunft in ihrem speculativen Gebrauche nach allem bisher geführten Beweisen gänzlich unmöglich. Also giebt es gar keinen Kanon des speculativen Gebrauchs derselben (denn dieser ist durch und durch dialektisch), sondern alle transzendente Logik ist in dieser Absicht nichts als Disciplin" (A 796 / B 824).

(87) Vegi's l'indispensabilíssim *Erster Abschnitt* del capítol primer de la *trans. Methodenlehre, Die Disziplin der r. Vernunft im dogmatischen Gebrauche*.

(88) Sobre això, Kant ha deixat dit el decisiu en el cap. III d'aquesta part, *Die Architektonik der r. V.*. També en el *Vorrede*, B XXXVIII.

(89) "Allein um diesen [*scil.* Paralogism; però l'afirmació és generalitzable a qualsevol inferència dialèctica de la raó] vorher zu ahnden (...), ist durchhaus nöthig, ein immerwährendes Kriterium der Möglichkeit solcher synthetischen Sätze, die mehr beweisen sollen, als Erfahrung geben kann, bei Hand zu heben, welches darin besteht: dass der Beweis nicht geradezu auf das verlangte Prädikat, sondern nur vermittelt eines Principis der Möglichkeit, unseren gegebenen Begriff *a priori* bis zu Ideen zu erweitern und diese zu realisiren, geführt werde" (A 785 / B 813). Entenem que les tres *Regeln* que Kant exposa immediatament a continuació com a condicions necessàries de les *transzendente Beweise* han de ser preses com a normes generals de tot *beweisen* en el camp transcendental (i no com a regles merament referides a les proposicions de la raó sobre els objectes transcendentals). Altres estudiosos ho han jutjat de manera diferent. Per exemple, I. Heidemann en el seu interessant i valuós treball "Über die methodische Funktion der Kategorientafel. Zum Problem der "eigenthümlichen Methode einer Transzendentalphilosophie" en 200 Jahre Kritik der reinen Vernunft, ed. per J. Kopper i W. Marx, Hildesheim 1981, p. 57: "Transzendente Beweise sind - im Unterschied zu transzendentalen Hypothesen..., aber auch im Unterschied zur transcendentalen Erkenntnis und zu transzendentalen Sätzen, Erklärungen, Erörterungen und Rechfertigen - nicht möglich". Se'ns escapa el sentit en què Heidemann pot entendre que les Sätze, Erklärungen, Erörterungen, etc. *transcendentals* no

haurien de ser en la KrV demostrades (*bewiesen*) i constituir, per tant, *transzendente Beweise*. Aquesta discussió podria ser merament verbal, això és, podria suposar-se que Heidemann es refeix amb «t. Beweise» únicament als assajos de demostració de la raó sobre els seus objectes, i exclusivament en aquest sentit afirmaria, llavors evidentment amb tota raó, que "*sind nicht möglich*". Però no sembla que sigui aquesta la seva posició si atenem a la orientació del seu treball: "Die Problemstellung der Transzendentalphilosophie kann weder mit einer künftigen Metaphysik noch mit einer Negativlehre gleichgesetzt werden. ... Die erste Frage ist ... eine andere: ob denn, unter den in den kritischen Untersuchung der Vernunft entwickelten Voraussetzungen, und das heisst auch im Aspekt der dieser Vernunft eigene Dialektik und der von ihr selbst geleisteten Aufklärung dieser Dialektik - ob denn unter diesen Voraussetzungen Transzendentalphilosophie überhaupt möglich ist" (o. c., pp. 44 s.) Deixem constància aquí que en aquest treball l'a. no es proposa "keine Entscheidung der offenen Fragen" (*ibid.*). Com a conseqüència de la posició cap a què ens inclinem nosaltres, les "regles" exposades per Kant constitueixen indicacions de l'autodisciplina que ha hagut de seguir la pròpia raó a la KrV. Aquestes regles, que no aconsegueix la raó dialectica si són complides per la raó crítica, i així el que es demostra en la *Elementarlehre* hauria de satisfer les exigències 1. d'una deducció que justifica suficientment els principis emprats en les seves demostracions; 2. d'una sola prova i un únic argument en la demostració de cada proposició; i 3. del caràcter ostensiu (no apagòdic) de les seves demostracions. Fóra desitjable un assaig sistemàtic sobre els arguments de Kant en la *Elementarlehre* des d'aquest punt de vista, i el seu resultat ens hauria de treure de dubtes sobre aquesta qüestió.

Cap. 5

(90) "Ein Hauptgesichtspunkt der kritischen Philosophie, ist, dass, ehe daran gegangen werde, Gott, das Wesen der Dinge usf. zu erkennen, das Erkenntnisvermögen selbst vorher zu untersuchen sei, ob es solches zu leisten fähig sei; man müsse das Instrument vorher kennen lernen, ehe man die Arbeit unternahme, die vermittelt desselben zu Stande kommen soll; wenn es unzureichend sei, würde sonst alle Mühe vergebens verschwendet sein. - Aber die Untersuchung des Erkennens kann nicht

anders als erkennend geschehen; bei diesem sogenannten Werkzeuge heisst dasselbe untersuchen nichts anderes als es erkennen. Erkennen wollen aber, ehe man erkenne, ist ebenso ungereimt als der weise Vorsatz jenes Scholastikus, schwimmen zu lernen, ehe er sich ins Wasser wage" (G. W. F. Hegel, Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften, #10).

(91) L'essencial sobre la definició [*Definition*], ho ha dit Kant en la KrV en la ja esmentada secc. I del capítol 1^{er} de la *Transzendentaler Methodenlehre*. Aquí explica Kant que "Definieren soll, wie es der Ausdruck selbst giebt, eigentlich nur so viel bedeuten, als den ausführlichen Begriff eines Dinges innerhalb seiner Grenzen ursprünglich darstellen" (KrV, A 727 / B 755). I precisa en la *Anm.*: "Ausführlichkeit bedeutet die Klarheit und Zulänglichkeit der Merkmale; Grenzen, die Präcision, dass deren nicht mehr sind, als zum ausführlichen Begriffe gehören; ursprünglich aber, dass diese Grenzbestimmung nicht irgend woher abgeleitet sei und also noch eines Beweises bedürfe, welches die vermeintliche Erklärung unfähig machen würde, an der Spitze aller Urtheile über einen Gegenstand zu stehen".

Ausführlich, implica, doncs, per a Kant "claredat" i "suficiència" de les notes d'un concepte, connectant així el seu ús del terme amb el tractament lògic del concepte en l'escola de Wolff (compari's Chr. Wolff, Vernünfft. Gedanken v. d. Kräften des menschl. Verstandes, 1. Cap., #15 i Logica, #92). D'aquí la nostra traducció de *ausführlich* per «complet», que reverteix a la terminologia wolffiana llatina: *notio completa / incompleta*. En aquest context, la *Vollständigkeit* d'un concepte es correspon amb les llatines *notiones adaequata / inadaequata*, referida ja no merament a claredat i suficiència, a la distinció suficient de les notes d'un concepte, sinó a la distinció (que admet graus) de les notes de les notes (vegi's la Lògica alemanya de Wolff, 1. Cap., # 16 i Logica llatina, #95).

(92) En la continuació del passatge de la KrV citat en la nota anterior, Kant s'explica sobre el seu ús dels termes discutits. D'entrada, de la definició de la «definició» se segueix que només en la matemàtica es defineixen els conceptes, és a dir: no hi ha en propietat definicions de conceptes empírics - els quals, poden "gar nur definiert, sondern nur explicirt werden", equivalent això darrer a una *Wortbestimmung* - com tampoc n'hi ha de

conceptes *a priori* (substància, causa, justícia, etc.). Sobre aquests darrers observa que "ich kann niemals sicher sein, dass die deutliche Vorstellung eines (noch verworren) gegebenen Begriffs ausführlich entwickelt worden, als wenn ich weiss, dass dieselbe dem Gegenstande adäquat sei" atès que "die Ausführlichkeit de Zergliederung meines Begriffs [ist] immer zweifelhaft und kann nur durch vielfältig zutreffende Beispiele **vermuthlich**, niemals aber **apodiktisch** gewiss gemacht werden können". És per tot això que "anstatt des Ausdrucks Definition würde ich lieber den der **Exposition** brauchen, der immer noch behutsam bleibt, und bei dem der Kritiker sie auf einen gewissen Grad gelten lassen und doch wegen der Ausführlichkeit noch Bedenken tragen kann" (A 729 / B 757). No obstant, afegeix una mica més avall: "Die deutsche Sprache hat für die Ausdrücke der **Exposition, Explication, Declaration** und **Definition** nichts mehr als das eine Wort Erklärung; und daher müssen wir schon von der Strenge der Forderung, da wir nämlich den philosophischen Erklärungen den Ehrennamen der Definition verweigerten, etwas ablassen un wollen diese ganze Anmerkung darauf einschränken, dass philosophische Definitonen nur als Expositiones gegebener, mathematische aber als Constructionen ursprünglich gemachter Begriffe, jene nur analytisch durch Zergliederung (deren Vollständigkeit nicht apodiktisch gewiss ist), diese synthetisch zu Stande gebracht werden und also den Begriff selbst **machen**, dagegen die ersteren ihn nur **erklären**" (A 730 / B 758).

Sense treure'ns de dubtes tocant a la diversitat de significats dels termes *Erörterung / Erklärung*, les citades observacions kantianes suggereixen la necessitat de sospesar minuciosament el seu ús en els textos filosòfics. En la nostra interpretació - bàsicament en el context de discussió: una *transzendentaler Erörterung* que és *Erklärung eines Begriffs* deixa de ser en sentit estricte *Erörterung, expositio* - tals observacions delaten a més el caràcter en certa mesura contraposat d'aquels termes: la *Erörterung, expositio*, es troba per sota de la *definitio*, com assenyala Kant en preferir aquella denominació - "der immer noch behutsam bleibt". Però la *Erklärung*, terme alemany que cobreix l'ampli camp semàntic de la *expositio*, la *declaratio*, la *definitio*, etc., ha de prendre's com no solament essent menys sinó alhora també essent més que la *definitio*, *i. e.* ha de prendre's com essent una cosa diferent. Diem que la *Erklärung* és menys que la *definitio* per

raons anàloges al cas de la *expositio* - mai pot atènyer l'apodicticitat matemàtica - i diem que és més que la *definitio* perquè, a diferència de la *expositio* o *Erörterung*, la *Erklärung* posseeix igualment apodicticitat, una apodicticitat característica (filosòfica), la qual no queda referida a conceptes construïts per una síntesi arbitrària com en el cas de la matemàtica sinó a conceptes d'una síntesi **objectiva**.

Sobre aquestes qüestions, la discussió de les quals hem de deixar aquí a penes encetada, resulten indispensables entre altres els aclariments continguts en l'obra amb què Kant concursà i fou distingit en relació al tema proposat l'any 1763 per l'Acadèmia de Berlin, la Untersuchung über die Deutlichkeit der Grundsätze der natürlichen Theologie und der Moral.

(93) KrV, A 46; mantingut en B 63 ss., ja citat en la nota (62). Kant hi desplega un argument partint de la tesi que "die Sätze der Geometrie synthetisch *a priori*, und mit apodiktischer Gewissheit erkannt werden" per demostrar que "es ist ... ungezweifelt gewiss und nicht bloß möglich oder auch wahrscheinlich, dass Raum und Zeit, als die nothwendige Bedingungen aller (äussern und innern) Erfahrung, bloß subjective Bedingungen aller unsrer Anschauungen sind".

(94) En efecte, en l'esclariment dels conceptes d'espai i temps de la Secció III de la dissertació de 1770, De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principia s'afirma ja que:

1. Espai i temps no poden sorgir del material de les sensacions, sinó que precedeixen com a condició subjectiva tota intuïció sensible, de la qual en consitueixen la forma necessària a tot fenomen. Diss. Secc. III, #14, 1 per al temps, "Idea temporis non oritur, sed supponitur a sensibus" (II, 398) i #15, A per a l'espai, "Conceptus spatii non abstrahitur a sensationibus externis" (II, 402).

2. Espai i temps són representacions **singulars**, les quals comprenen en una **unitat** la totalitat de les seves parts. Diss. Secc. III, #14, 2 i 4 per al temps: "2. Idea temporis est singularis, non generalis"; "4. Tempus est quantum continuum" (II, 399); i #15 B per a l'espai: "Conceptus spatii est singularis repraesentatio omnia in se comprehendens, non sub se continens notio abstracta et communis" (II, 402).

3. Espai i temps són *intuitus puri*. Diss. Secc. III, #14, 3 per al temps," Idea itaque temporis est intuitus... sed purus" (II, 399) i #15, C per a l'espai: "Conceptus spatii itaque est intuitus purus" (II, 402).

4. Espai i temps no són res de real, però tenen un *Grund real*, i constitueixen el fonament primer i necessari de tota connexió empírica de les coses reals. Diss. Secc. III, #14, 5 i 6 per al temps, "5. Tempus non est obiectivum aliquid et reale, nec substantia, nec accidens, nec relatio, sed subiectiva condicio per naturam mentis necessaria, qualibet sensibilia certa lege sibi coordinandi, et intuitus purus" (II, 400); "6. Quamquam autem tempus in se et absolute positum sit ens imaginarium, tamen, quatenus ad immutabilem legem sensibilibum, qua talium, pertinet, est conceptus verissimus et per omnia possibilia sensuum obiecta in infinitum patens intuitivae repraesentationis condicio" (II, 401); i #15 D i E per l'espai, "D. Spatium non est aliquid obiectivi et realis, nec substantia, nec accidens, nec relatio; sed subiectivum et ideale et e natura mentis stabili lege proficiscens veluti schema omnia omnino externe sensa sibi coordinandi" (II, 403); "E. Quamquam conceptus spatii, ut obiectivi alicuius et realis entis vel affectionis, sit imaginarius, nihilo tamen secius, respective ad sensibilia quaecunque non solum est verissimus, sed et omnis veritatis in sensualitate externa fundamentum (II, 404).

Per a puntualitzar una mica més, Kant ha arribat en realitat ja abans del 1770 a la comprensió de la **formalitat, puresa, singularitat i subjectivitat** de l'espai i el temps, i fins i tot del seu referiment a la **intuïció**. Tots aquests caràcters es troben afirmats d'espai i temps l'any que depara a Kant "la gran llum" de 1769, a què ell es referirà anys més tard, i alguns d'ells fins i tot abans, com evidència el material del *Nachlass* de la segona meitat d'aquesta dècada. Tot i que aquest sigui un altre tema, poden resultar pertinents dues indicacions referents a la novetat de Diss. en relació a la posició kantiana immediatament anterior tocant a l'espai i al temps. La primera és que aquesta novetat, reduïda a la seva rigorosa expressió, consisteix en la comprensió que tots aquells caràcters no poden referir-se a cap **concepte**, o, dit d'una altra manera, que els conceptes d'espai i temps no són, en realitat, conceptes. Entre els diversos passatges de Diss. que ho expliquen, trobem aquest passatge del *Corollarium* de la secció tercera: "En itaque bina cognitionis sensitivae principia, non quemadmodum est in intellectualibus, conceptus generales, sed intuitus singulares, attamen puri;

in quibus, non sicut leges rationis praecipunt, partes et potissimum simplices continent rationem possibilitatis compositi, sed, secundum exemplar intuitus sensitivi, **infinitum continet rationem partis** cuiusque cogitabilis ac tandem simplicis s. potius termini. Nam, non nisi dato infinito tam spatio quam tempore, spatium et tempus quodlibet definitum **limitando** est assignabile, et tam punctum quam momentum per se cogitari non possunt, sed non concipiantur nisi in dato iam spatio et tempore, tanquam horum termini. Ergo omnes affectiones primitivae horum conceptuum sunt extra cancellos rationis, ideoque nullo modo intellectualiter explicari possunt" (II, 405). Kant arriba, doncs, a escatir el 1770 les raons de la dificultat de copsar "per idees de raó" la realitat de l'espai i el temps, sentides agudament en l'escrit sobre les àrees de l'espai dos anys abans (Von dem ersten Grunde des Unterschiedes der Gegenden im Raume): les propietats primitives de l'espai "no poden ser de cap manera explicades intel.lectualment" sinó que han de ser només "intuïdes"; l'explanació definitiva dels conceptes d'espai i temps s'assoleix en el moment que hom explicita el contingut simple d'aquests "conceptes singulars", d'acord amb el qual, ells **no són conceptes** sotmesos a les lleis de la raó sinó **intuïcions** sotmeses a les lleis diferents de la sensibilitat. La segona indicació és que aquesta descoberta de la Diss. té lloc en un marc conceptual més ampli, el de la fonamentació de l'autonomia definitiva de la sensibilitat o facultat inferior, i amb ella l'establiment de la diferencia irremuntable entre el món sensible i el món intel.ligible. Fins aleshores Kant havia mantingut unides les nocions de «concepte» i «intuïció pura», fent d'espai i temps "conceptes singulars purs de l'enteniment", un híbrid intuïtiu-racional. L'esclariment definitiu d'espai i temps ha de considerar-se a la vegada una part i un resultat fonamental del procés de separació de sensibilitat i enteniment que culmina en l'exposició de la **Dissertació de 1770.**

(95) "Die Rechtslehrer, wenn sie von Befugnissen und Anmassungen reden, unterscheiden in einem Rechtshandel die Frage über das, was Rechtens ist (*quid iuris*), von der, die die Thatsache angeht (*quid facti*); und indem sie von beiden Beweis fordern, so nennen sie den erstern, der die Befugniss oder auch den Rechtsanspruch darthun soll, die **Deduction**" (KrV, A 84 / B 116).

(96) "Wir werden also im Verfolg unter Erkenntnissen *a priori* nicht solche verstehen, die von dieser oder jener, sondern die **schlechterdings** von aller Erfahrung unabhängig stattfinden. Ihnen sind empirische Erkenntnisse oder solche, die nur *a posteriori*, d. i. durch Erfahrung, möglich sind, entgegengesetzt. Von den Erkenntnissen *a priori* heissen aber diejenigen **rein**, denen gar nichts Empirisches beigemischt sind. So ist z. B. der Satz: eine jede Veränderung hat ihre Ursache, ein Satz *a priori*, allein nicht rein, weil Veränderung ein Begriff ist, der nur aus der Erfahrung gezogen werden kann" (B 3).

(97) "Aus dieser Function, d. i. der Form des Begriffes allein, kann aber gar nichts erkannt und unterschieden werden, welches Object darunter gehöre, weil eben von der sinnlichen Bedingung, unter der überhaupt Gegenstände unter sie gehören können, abstrahirt worden. Daher bedürfen die Kategorien noch über den reinen Verstandesbegriff Bestimmungen ihrer Anwendung auf Sinnlichkeit überhaupt (Schema) und sind ohne diese keine Begriffe, wodurch ein Gegenstand erkannt und von andern unterschieden würde, sondern nur so viel Arten, einen Gegenstand zu möglichen Anschauungen zu denken und ihm nach irgend einer Function des Verstandes seine Bedeutung (unter noch erforderlichen Bedingungen) zu geben, d. i. ihn zu **definieren**: selbst können sie also nicht definiert werden. Die logische Functionen der Urtheile überhaupt: Einheit und Vielheit, Bejahung und Verneinung, Subject und Prädicat, können, ohne einen Cirkel zu begehen, nicht definiert werden, weil die Definition doch selbst ein Urtheil sein und also diese Functionen schon enthalten müsste. Die reine Kategorien sind aber nichts anders als Vorstellungen der Dinge überhaupt, so fern das Mannigfaltige ihrer Anschauung durch eine oder andere dieser logischen Functionen gedacht werden muss..." (A 245).

Cap. 6.

(98) "Der Verstand wurde oben **blos negativ erklärt**: durch ein nichtsinnliches Erkenntnisvermögen. Nun können wir unabhängig von der Sinnlichkeit keiner Anschauung theilhaftig werden. Also ist der Verstand kein Vermögen der Anschauung. Es gibt aber ausser der

Anschauung keine andere Art zu erkennen, als durch Begriffe. Also ist die Erkenntniss eines jeden, wenigstens des menschlichen Verstandes eine Erkenntniss durch Begriffe, nicht intuitiv, sondern discursiv" (A 67 i s. / B 92 i s.).

(99) "Alle Anschauungen, als sinnlich, beruhen auf Affectionen, die Begriffe also auf Functionen. Ich verstehe aber unter Function die Einheit der Handlung, verschiedene Vorstellungen unter einer gemeinschaftlichen zu ordnen. Begriffe gründen sich also auf der Spontaneität des Denkens, wie sinnliche Anschauungen auf der Receptivität der Eindrücke" (A 68 / B 93). Tal i com ho entenem nosaltres, de la mateixa manera que la receptivitat no té sentit sense l'afecció, l'espontaneïtat no en té sense la funció. Però hi ha una neta dissimetria entre aquestes relacions la qual prové de la natura radicalment diferent de cada membre de la relació, passiva en el cas de la sensibilitat, activa en el de l'enteniment. Que el concepte es fonamenti en l'espontaneïtat del pensar no significa sinó que aquest n'és el seu producte, la unitat dels qual remet a funcions (que són així funcions espontànies d'unitat). En el que segueix, argumentarem que aquesta funció queda determinada com a **judici**.

(100) "Von diesen Begriffen kann nun der Verstand keinen andern Gebrauch machen, als dass er dadurch urtheilt" (*ibid.*).

(101) "Da keine Vorstellung unmittelbar auf den Gegenstand geht, als blos die Anschauung, so wird ein Begriff niemals auf einen Gegenstand unmittelbar, sondern auf irgend eine andre Vorstellung von demselben (sei sie Anschauung oder selbst schon Begriff) bezogen" (*ibid.*).

(102) "Wir können aber alle Handlungen des Verstandes auf Urtheile zurückzuführen, so dass der Verstand überhaupt als ein Vermögen zu urtheilen vorgestellt werden kann" (A 69 / B 94)".

(103) Limitem així aquesta referència als que potser continuen mereixent la qualificació de millors comentaris de la KrV en la seva globalitat, els comentaris de H. J. Paton, Kant's Metaphysic of Experience, 2 v., London/ New York, 1936 i H. J. de Vleeschauer, La déduction transcendental dans

l'oeuvre de Kant, 3 t., Paris, 1936. L'excel·lència d'aquests estudis els vé en bona part de la seva receptivitat al text kantian, la qual els porta a no deixar d'apuntar els problemes allí on es presenten. Paton no dubta a afirmar que de les tres seccions de la DED-MET, "the third section alone deals with the special problem of Transc. Logic. The first two are preparatory, and strictly speaking belong to Formal, or at any rate to General, Logic, as is suggested by their very titles" (o. c., v. I, p. 245); i que aquesta primera part de la DED-MET "states and perhaps in some ways corrects, the doctrines of Formal Logic on which that Deduction is based" (p. 256). Amb tot, Paton es veu forçat a reconèixer que Kant hauria introduït bona part de consideracions "which belong to Transcendental Logic", tant en la primera com en la segona secció (*ibid.*; també la nota a peu de pàgina). En Vleeschauwer trobem com gairebé sempre una afirmació més matisada i, en general, aquest autor es mostra millor disposat a percebre els grinyols d'aquesta interpretació d'unes primeres seccions lògico-formals en la DED-MET. Això el porta a subratllar "l'inadéquation entre la logique formelle et la logique transcendental dans la théorie du jugement" (o. c., t. II, p. 46) - malgrat la qual "la déduction métaphysique n'en souffre pas essentiellement, étant conduite selon l'élément nettement commun à toutes les deux" (p. 47) - i la "situation équivoque dans laquelle la logique formelle se voit placée dans la ded. met" (p. 127). De tota manera, si Vleeschauwer detecta i ha de fer front a aquests problemes és només perquè la idea que presideix el seu examen de la primera part de la DED-MET és la mateixa que en el de Paton: Kant exposa aquí el que seria l'ensenyament o la doctrina de la lògica formal. Aquesta posició és en tot dos autors tant més sorprenent per tal com, ben guiats per l'argument de Kant, reconeixen de diverses maneres que el judici té preeminència sobre el concepte. En la formulació de Paton, "concepts do not precede judgement, but rather are abstractions from judgment" (o. c., p. 251); en la de Vleeschauwer, "le concept ne peut pas être formé que dans et par le jugement" (o. c., p. 39). Ara bé, mai en la doctrina de la LF el concepte podria precedir al judici, del qual ha de ser considerat un element més primitiu. La precedència i la major dignitat cognoscitiva del judici sobre el concepte no solament poden sinó que han de ser concedides en una anàlisi epistemològica o lògico-transcendental (no lògico-formal).

(104) "Bei einer Untersuchung der reinen (nichts empirisches enthaltenden) Elemente der menschlichen Erkenntniss gelang es mir allererst nach langem Nachdenken, die reinen Elementarbegriffe der Sinnlichkeit (Raum und Zeit) von denen des Verstandes mit Zuverlässigkeit zu unterscheiden und abzusondern. Dadurch wurden nun aus jenem Register [*scil.* la llista de les categories aristotèliques] die 7te, 8te, 9te Kategorie ausgeschlossen. Die übrigen konnten mir zu nichts nutzen, weil kein Princip vorhanden war, nach welchem der Verstand völlig ausgemessen und alle Functionen desselben, daraus seine reine Begriffe entspringen, vollzählig und mit Präcision bestimmt werden könnten.

Um aber ein solches Prinzip auszufinden, sah ich mich nach einer Verstandeshandlung um, die alle übrige enthält und sich nur durch verschiedene Modificationen oder Momente unterscheidet, das Mannigfaltige der Vorstellung unter die Einheit des Denkens überhaupt zu bringen, und da fand ich, diese Verstandeshandlung bestehe im Urtheilen" (PROL., IV, 323; el subratllat és nostre).

(105) "Le grand défaut de construction inhérent à la déduction métaphysique consiste dans son étroite dépendance des discussions qui suivent et qui l'invoquent néanmoins à titre de fondement", estima Vleeschauer en l'o. c., t. 2., p. 139. I en la mesura que s'apunta el problema de la construcció, el retret mereix ser pres en consideració. És cert que "considérée isolément, la déd. mét. est un tissu de graves affirmations, qui ne découlent pas des recherches précédents" (*ibid.*). La DED-MET no pot pretendre tenir una autonomia real, ans resulta de manera evident justificada posteriorment, per la DED-TRAN, com Vleeschauer insisteix, perquè, en les seves paraules, "la théorie de l'entendement n'est pas compréhensible que par la déduction transcendantale" (o. c., t. 2, p. 39). Però, justament això, desmenteix que aquestes "recherches précédents...", par ailleurs, ne sont pas accompagnées de leur justification" (o. c., t. 2., p. 139). El que procedeix és reconèixer la provisionalitat de la DED-MET, la qual, del moment que queda ulteriorment dissipada, no constitueix cap defecte. El defecte de construcció, l'aprecia aquest estudiós en el fet que, a més de tenir la seva fonamentació en el que segueix, la DED-MET hauria de fonamentar al seu torn això mateix que segueix. Ara bé, en aquest punt el que és deficient

és la interpretació de Vleeschauer i no la construcció de Kant. La circularitat entre les dues deduccions sorgeix en interpretar a la manera de Vleeschauer la DED-MET com a premissa de la DED-TRAN (vg. p. 124 "elle [scil. la déd. mét.] constitue une introduction à la déd. transcendantale", i *passim*). En el curs de la nostra exposició esperem si no mostrar almenys suggerir que això no és així, que cadascuna de les deduccions té la seva pròpia orientació teòrica, i que només en el cas de la DED-TRAN, aquesta orientació apunta a la fonamentació de la «altra» deducció.

(106) "Die Functionen des Verstandes können also insgesamt gefunden werden, wenn man die Functionen der Einheit in den Urtheilen vollständig darstellen kann. Dass dies aber sich ganz wohl bewerkstelligen lasse, wird der folgende Abschnitt vor Augen stellen" (KrV, A 69).

(107) Algunes manifestacions de Kant: "Die Logiker sagen mit Recht, dass man beim Gebrauch der Urtheile in Vernunftschlüssen die einzelne Urtheile gleich den allgemeinen behandeln könne. Denn eben darum, weil sie gar keinen Umfang haben, kann das Prädikat derselben nicht bloß auf einiges dessen, was unter dem Begriff des Subjects enthalten ist, gezogen, von einigem aber ausgenommen werden" (KrV, A 71 / B 96); "Eben so müssen in einer transzendentalen Logik **unendliche Urtheile von bejahenden** noch unterschieden werden, wenn sie gleich in der allgeminen Logik jenen mit Recht beigezählt sind und kein besonderes Glied der Eintheilung ausmachen. Diese nämlich abstrahirt von allem Inhalt des Pradicats (ob es gleich verneinend ist) und sieht nur darauf, ob dasselbe dem Subject beigelegt, oder ihm entgegengesetzt werde. Jene aber betrachtet das Urtheil auch nach dem Werthe oder Inhalt dieser logischen Bejahung [!] vermittelt eines bloß verneinenden Prädikats, und was diese in Ansehung des gesammten Erkenntnisses für einen Gewinn verschafft [!]" (A 72 / B 97).

(108) En aquest context, la tesi de Vleeschauer que la taula del judicis és una aportació tardana " et suit, au lieu de la précéder, la déduction transcendantale" (La Déduction..., t. 1, p 245) no necessita ser refusada categòricament, com havia fet, pecant d'un excés de zel sistemàtic, K. Reich, qui considerà que aquell autor "setzt sich damit historisch in Widerspruch zu Kants eigener Schilderung seiner Entdeckung des Leitfadens zur

Entdeckung aller reinen Verstandesbegriffe in Pröl, 39 und sachlich in Gegenstaz zu der Möglichkeit der Berechtigung der Idee des Leifadens" (Die Vollständigkeit..., *Vorwort*, p. 5). Més aviat, l'afirmació de Vleeschauer resulta versemblant quan es refereix al context de descobriment (i sembla que és així com ell vol que se l'entengui: "Les méditations de Kant ont suivi un cours diamétralement opposé au développement logique des problèmes dans l'oeuvre définitive" (*ibid.*, el subratllat és nostre). També Paton era d'aquest parer ("There is no reason to suppose that Kant discovered the categories originally by means of the Met. Ded. On the contrary, he had a list of categories from the beginning, and attempted to deduce them from a common principle" (Kant's Metaphysic..., v. I, p. 299)

(109) Sobre la base d'un seguiment pacient, laboriós i intel·ligent de la totalitat del material, i no solament d'aquell publicat, que testimonia l'evolució de la filosofia teòrica de Kant, P. Schulthess ha distingit perfectament els conceptes de *Urteilsarten* i *logische Funktionen in Urteilen*, juntament amb els conceptes subalterns que en depenen (*Vollständigkeit der Urteilsarten* i *Vollständigkeit der logische Funktionen*) en el seu estudi Relation und Funktion. Eine systematische und entwicklungsgechichtliche Untersuchung zur theoretische Philosophie Kants, Berlin/New York, 1981. Explica Schulthess que "das Verhältnis der Funktion zum Urteil ist ein doppeltes. Einerseits ist es unter dem formalen Aspekt zu betrachten, insofern nämlich die Form der Urteile Rückschlüsse auf die Einheit der Verstandeshandlungen gestattet, andererseits muss ein transzendentes Moment berücksichtigt werden, insofern Funktionen in der Spontaneität des Verstandes gründen, deren Handlungen durch die Applikation des Denkens auf die Sinnlichkeit Erkenntnis begründen. Der formale Aspekt ist eng mit der Frage nach der Vollständigkeit der Urteilsfunktionen verknüpft" (p. 277). Havent descartat, per la nostra banda, fornir una interpretació de la DED-MET en el seu conjunt, hem de descartar també una confrontació amb la interpretació de Schulthess. D'acord amb aquest autor, la DED-MET pot ser considerada una resposta a la qüestió de quin sigui el camp d'aplicació de les funcions, "was die Argumentbereiche der Funktionen sind bzw. worauf sie angewendet werden" (p. 291). La resposta de Kant consistiria a mostrar *das Zusammentreffen* - Schulthess se serveix del mateix terme que Kant a B 149 -

de la categoria "die die Gegenstände überhaupt (Argumentbereiche) bestimmt, mit der Funktion des Denkens" (*ibid.*). L'autor precisa que *Zusammentreffen* "ist nicht Identität" (p. 292), i passa llavors a analitzar el seu significat. Les anàlisis de Schulthess resulten valuoses, com es veu ja per la conclusió on desemboquen: "Kategorie und Funktion treffen insofern metaphysisch, d. i. von den Begriffen eines Gegensandes überhaupt, die dem Verstand als Vermögen der Begriffe gegeben sind, zusammen, als die Kategorie dasjenige bestimmt, worauf die Urteilsfunktionen anwendbar sind, wohingegen sie transzendental insofern zusammentreffen, als die begriffliche Einheit der Synthesis (Kategorie) durch die synthetische Einheit des Verstandes (Vermögen zu urtheilen) zustandekommt bzw. auf ihr transzendental beruht" (p. 298). Si hem entès correctament l'anàlisi, això a banda gens fàcil de seguir, que mena l'autor a aquesta resultat, el seu esclariment "formal o estructural" (vs. transcendental, vegi's pp. 293 ss.) de la relació entre funció i categoria ens sembla unilateral en el fet que, si efectivament, "Kategorien können nur gedacht werden durch Funktionen" (p. 296) perquè, com explica Kant, "alle Kategorien gründen sich auf logische Functionen in Urtheilen" (B 131), tanmateix una part no negligible del sentit de la DED-MET és fer al seu torn pensables o comprensibles aquestes funcions, bo i donant-los un contingut conceptual, un contingut amb què poden ser copsades. La taula de les categories és així també un moment indispensable de la interpretació i fonamentació de les formes del judici, iniciada amb la reducció d'aquestes a les funcions d'unitat que les sostenen. Sense el desplegament ulterior o sense la transformació de les funcions en conceptes purs de l'enteniment, la distinció entre formes del judici i funcions d'unitat es presenta completament inestable, i fins les segones podrien prendre's com un simple punt de vista de classificació d'aquelles formes. La seva diferència - diferència respecte del contingut que es pensa en el seus conceptes respectius - és molt tènue i necessita ser enriquida amb la determinació posterior d'aquestes funcions de ser funcions d'unitat en la diversitat de la intuïció, *i. e.* expressar-se també com a categories i no solament com a forma del judici, mostrar que són funcions de pensament (o de la forma de pensament de l'objecte) i no solament les funcions on reposa el pensament formal (o la forma del pensament en general). Vist així la clau d'interpretació de la DED-MET radicaria en calibrar exactament el significat de la circumstància que, per servir-nos dels termes de Schulthess, les

categories "können nur gedacht werden durch Funktionen": ja que en cert sentit, en quant són elements originaris de tot pensar, les categories no admetem realment ser pensades per un altre concepte - ni que sigui el de *Funktion*.

(110) "Die allgemeine Logik abstrahirt, wie mehrmals schon gesagt worden von allem Inhalt der Erkenntniss und erwartet, dass ihr anderwärts, woher es auch sei, Vorstellungen gegeben werden, um diese zuerst in Begriffe zu verwandeln, welches analytisch zugeht. Dagegen hat die transzendente Logik ein Manigfaltiges der Sinnlichkeit *a priori* vor sich liegen, welches die transzendente Ästhetik ihr darbietet, um zu der reinen Verstandesbegriffen einen Stoff zu geben, ohne den sie ohne allen Inhalt, mithin völlig leer sein würde" (KrV, A 76 i s. / B 102).

(111) "Auf solche Weise entspringen gerade so viel reine Verstandesbegriffe, welche *a priori* auf Gegenstände der Anschauung überhaupt gehen, als es in der vorigen Tafel logische Functionen in allen möglichen Urtheilen gab: denn der Verstand ist durch gedachte Functionen völlig erschöpft und sein Vermögen dadurch gänzlich ausgemessen" (A 79 / B 105).

Cap. 7

(112) "Daher zeigt sich hier eine Schwierigkeit, die wir im Felde der Sinnlichkeit nicht antrafen, wie nämlich **subjective Bedingungen** des **Denkens** sollten **objective Gültigkeit** haben, d. i. Bedingungen der Möglichkeit **aller** Erkenntniss der Gegenstände abgeben: denn ohne Functionen des Verstandes können allerdings Erscheinungen in der Anschauung gegeben werden" (A 89 i s. / B 122; el subratllat «**aller**» és nostre).

(113) En un passatge que mereix tenir-se ben present, Kant afirma en relació a la DED-TRAN que "es darauf ankommt, entweder alle Ansprüche zu Einsichten der reinen Vernunft als das beliebteste Feld, nämlich dasjenige über die Grenzen aller möglichen Erfahrung hinaus, völlig aufzugeben oder

diese kritische Untersuchung sur Vollkommenheit zu bringen" (A 89 / B 121).

(114) He reformulat el següent fragment de Kant: "Es sind aber zwei Bedingungen, unter denen allein die Erkenntniss eines Gegentandes möglich ist, erstlich, **Anschauung**, dadurch derselbe, aber nur als Ercheinung gegeben wird; zweitens **Begriff**, dadurch ein Gegenstand gedacht wird, der dieser Anschauung entspricht. Es ist aber aus dem obigen klar, dass die erste Bedingung, nämlich die, unter der allein Gegenstände angeschaut werden können, in der That den Objekten der Form nach *a priori* im Gemüth zum Grunde liege" (A 92 i s. / B 125).

(115) L'inici de la Deducció transcendental en A, immediatament a continuació dels textos que acabem de citar, hi enllaça perfectament. En A 95 i s., Kant hi vol fonamentar la citada estratègia - *i.e.* "will man daher wissen, wie reine Verstandesbegriffe möglich seien, so muss man untersuchen, welches die Bedingungen *a priori* seien, worauf die Möglichkeit der Erfahrung ankommt, und die ihr zum Grunde liegen, wenn man gleich von allem Empirischen der Erscheinungen abstrahiert" - com una conseqüència del fet que és "ganzlich widersprechend und unmöglich" l'existència d'un concepte *a priori* i que hauria de referir-se a un objecte i, en canvi, "er weder selbst in den Begriff möglicher Erfahrung gehört, noch aus Elementen einer möglichen Erfahrung besteht": perquè "er würde alsdann keinen Inhalt haben, darum weil ihm, keine Anschauung correspondirte, indem Anschauungen überhaupt, wodurch uns Gegenstände gegeben werden können, das Feld oder den gesammten Gegenstand möglicher Erfahrung ausmachen". Però aquí clarament s'anticipa el que vindrà, ja que, com hem vist, el primer que cal és provar que, en efecte, aquests conceptes *a priori* es refereixen a objectes (i ho fan, hauríem d'afegir, de manera necessària i *a priori*). Pot suposar-se que les categories contenen el pensament pur de l'experiència i fins i tot la fonamentació d'aquesta pretensió pot constituir la meta capital de la deducció, que aspira doncs a provar la relació de l'enteniment amb tots els objectes de l'experiència a través de la sensibilitat (vegi's A 128). Però per atènyer aquesta meta caldrà provar que tot objecte ha de ser necessàriament pensat mitjançant les categories. Així, a aquest text que hem titllat d'anticipatori, segueixen unes

importants consideracions, on Kant recalca que per mitjà dels conceptes purs és possible pensar objectes perfectament arbitraris i que no siguin subministrats en cap experiència i que això no treu que en ells es continguin les condicions pures *a priori* d'una experiència possible i de l'objecte d'aquesta ("Habe ich einmal reine Verstandesbegriffe, so kann ich auch wohl Gegenstände erdenken, die vielleicht unmöglich, vielleicht zwar an sich möglich, aber in keiner Erfahrung gegeben werden können, indem in der Verknüpfung jener Begriffe etwas weggelassen sein kann, was doch zur Bedingung einer möglichen Erfahrung nothwendig gehört (Begriff eines Geistes), oder etwa reine Verstandesbegriffe weiter ausgedehnt werden, als Erfahrung fassen kann (Begriff von Gott). Die Elemente aber zu allen Erkenntnissen *a priori*, selbst zu willkürlichen und ungereimten Erdichtungen können zwar nicht von der Erfahrung entlehnt sein (denn sonst wären sie nicht Erkenntnisse *a priori*); sie müssen aber jederzeit die reine Bedingungen *a priori* einer möglichen Erfahrung und eines Gegenstandes derselben enthalten, denn sonst würde nicht allein durch sie gar nichts gedacht werden, sondern sie selber würden ohne Data auch nicht einmal im Denken entstehen können" (A 96)). I d'aquí, doncs, la conclusió que "diese Begriffe nun, welche *a priori* das reine Denken bei jeder Erfahrung enthalten, finden wir an den Kategorien; und es ist schon eine hinreichende Deduction derselben und Rechfertigung ihrer objectiven Gültigkeit, wenn wir beweisen können, dass vermittelt ihrer allein ein Gegenstand gedacht werden kann" (A 96 i s.; hi hem afegit el subratllat). Com a component d'aquesta clarificació, es destaca a més, a continuació, la necessitat de considerar "die subjective Quellen, welche die Grundlage *a priori* zu der Möglichkeit der Erfahrung ausmachen", *i. e.* perquè "ein einem solchen Gedanken mehr als das einzige Vermögen zu denken, nämlich der Verstand, beschäftigt ist, und dieser selbst als ein Erkenntnisvermögen, das sich auf Objekte beziehen soll, eben so wohl einer Erläuterung wegen der Möglichkeit dieser Beziehung bedarf" (A 97). Retinguem la necessitat d'aquesta recerca "subjectiva", a què de seguida ens referirem i diguem, de passada, que aquesta manera d'anticipar (i després recular, i reprendre, i repetir...) no afavoreix pas la comprensió d'aquesta part de la deducció transcendental de les categories, per si sola ja prou complicada. Com és sabut, és la insatisfacció amb el mode d'exposició el que, segons Kant, ha provocat la seva nova versió de la deducció.

(116) El passatge s'inserta en les precisions de Kant tocant a la *Gewissheit* de l'obra, en la qual, afirma "dass in dieser Art von Betrachtungen auf keine Weise erlaubt sei, zu meinen, und das alles, was darin einer Hypothese nur ähnhlich sieht, verbotene Waare sei, die auch nicht für den geringsten Preis feil stehen darf, sondern so bald sie entdeckt wird, beschlagen werden muss" (A XV). El text citat en el cos principal del treball rep des d'aquí el seu sentit, atès que, de tota manera, confessa Kant hi ha alguns passatges "die zu einigem Misstrauen Anlass geben können, ob sie gleich nur den Nebenzweck angehen" (A XVI; hi hem afegit el subratllat).

En aquest context, cal atendre també les explicacions donades per Kant en el *Vorrede* dels Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaften. (IV, 474 s.). Kant mira aquí d'oposar-se a la idea "dass... ohne eine ganz klare und genugthuende Deduction der Kategorien das System der Kritik der reinen Vernunft in seinem Fundamente wanke. Dagegen behaupte ich, dass für denjenigen, der meine Sätze von der Sinnlichkeit aller unserer Anschauung und der Zulänglichkeit der Tafel der Kategorien, als von der logischen Functionen in Urtheilen überhaupt entlehnter Bestimmungenenes unseres Bewusstseins, unterschreibt (...), das System der Kritik apodictische Gewissheit bei sich führen müsse, weil dieses auf dem Satze erbauet ist: dass der ganze speculative Gebrauch unserer Vernunft niemals weiter als auf Gegenstände möglicher Erfahrung reiche". Kant considera el *Hauptzweck* del sistema "die Grenzbestimmung der reinen Vernunft", per a la qual cosa, doncs, el punt essencial és demostrar pel que fa a l'ús de les categories que («dass») el seu ús es limita exclusivament als objectes de l'experiència: "so ist die Beantwortung der Frage, wie sie solche [*scil.* die Erfahrung] machen, zwar wichtig genug, um diese Deduction wo möglich zu vollenden, aber in Beziehung auf den Hauptzweck ..., keineswegs nothwendig, sondern blos verdienstlich "

Hem de deixar oberta aquí la qüestió quines parts del «sistema» de la Crítica mantenen certesa apodíctica sense completar la deducció. El que és clar és que per al Kant d'aquests primers anys després de l'aparició de la KrV es tracta de convèncer als seus contemporanis que la seva crítica teòrica situa decisivament la filosofia en un nou estadi, és a dir, que "auch ohne vollständige Deduction der Kategorien" el "Hauptfundament... fest stehe".

"Schwierigkeiten", afirma, "sind nicht Zweifel", i a aquestes dificultats mirarà de fer front en la segona edició de la KrV. Fonamental resta per a nosaltres el fet que la **completud** de la deducció exigeix - si no, com afirma Kant, per al *Hauptzweck* del sistema, sí per al *Hauptzweck* de la deducció mateixa i, en conseqüència, de la lògica transcendental - entrar en la qüestió del «wie», la qüestió de com les categories fan possible l'experiència, qüestió la qual involucra necessàriament la del camí seguit per a la seva resolució.

(117) "Dagegen bin ich mir meiner selbst in der transzendentalen Synthesis des Manigfaltigen der Vorstellungen überhaupt, mithin in der synthetischen ursprünglichen Einheit der Apperception bewusst, nicht wie ich mir erscheine, noch wie ich an mir selbst bin, sondern nur dass ich bin. Diese Vorstellung ist ein Denken, nicht ein Anschauen. Da nun zum Erkenntniss unserer selbst ausser der Handlung des Denkens, die das Mannigfaltige einer jeden möglichen Anschauung zur Einheit der Apperception bringt, noch eine bestimmte Art der Anschauung, dadurch dieses Mannigfaltige gegeben wird, erforderlich ist, so ist zwar mein eigenes Dasein nicht Erscheinung (vielweniger blosser Schein), aber die Bestimmung meines Daseins kann nur der Form des inneren Sinnes gemäss nach der besonderen Art, wie das Mannigfaltige, das ich verbinde, in der inneren Anschauung gegeben wird, geschehen; und ich habe also demnach keine Erkenntniss von mir, wie ich bin, sondern bloss, wie ich mir selbst erscheine. Das Bewusstsein seiner selbst ist also noch lange nicht ein Erkenntniss seiner selbst ..." (B 157 i s.).

(118) "...Wir den Dingen *a priori* alle die Eigenschaften nothwendig beilegen müssen, die die Bedingungen ausmachen, unter welchen wir sie allein denken." (A 346 / B 405).

C. BIBLIOGRAFIA.

La següent bibliografia recull només les obres que han estat objecte d'una referència directa en el primer volum d'aquest treball. Pel que fa a les obres, estudis o articles citats en l'apartat B. Notes d'aquest segon volum, la seva referència completa es troba incorporada al text de la nota corresponent.

- Baumgarten, A. G. ; *Metaphysica*, Halle, 1739, 1757⁴ (en *Kant's gesammelte Schriften*, vols. XV i XVII, Berlin, 1926).
- Beck, L. W. ; "Neo-kantianism", en *The Encyclopedia of Philosophy*, New York / London, 1967.
- Buhr, M. ; "Von Kant zu Hegel", en K. Hammacher, A. Mues eds. *Erneuerung der Transzendentalphilosophie im Anschluss an Kant und Fichte*, Stuttgart, 1970.
- Brun, J. ; "De Kant aux nouveaux Träumer", en J. Kopper, W. Marx, eds. *200 Jahre Kritik der reinen Vernunft*, Hildesheim, 1981.
- Burckhardt, J. ; *Weltgeschichtliche Betrachtungen*, 1905; trad. cat. *Consideracions sobre la història universal*, Barcelona, 1983.
- Crusius, Chr. A. ; *Weg zur Gewissheit und Zuverlässigkeit der menschlichen Erkenntnis*, Leipzig, 1747 (en Chr. A. Crusius, *Philosophische Hauptwerke*, Hildesheim, 1964).
- Ebbinghaus, J. ; "Kantinterpretation und Kantkritik", *Deutsche Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, II, I, 1924, pp. 80-115; reed. J. Ebbinghaus, *Gesammelte Aufsätze, Vorträge und Reden*, Darmstadt, 1968.
- Fichte, J. G. ; *Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre als Handschrift für seine Zuhörer*, Leipzig, 1794 (en J. G. Fichte, *Gesamtausgabe*, I. 2, per la Bayerische Akademie der Wissenschaften, Stuttgart / Bad Cannstatt, 1965).
- Hausius, K. G. ; "Skizze zu einer Geschichte der Kantischen oder kritischen Philosophie", en K. G. Hausius, *Materialien zur Geschichte der kritischen Philosophie*, Leipzig, 1793; reed. Düsseldorf, 1969.
- Hegel, G. W. F. ; *Wissenschaft der Logik*, vol. I, Nürnberg 1812/1813, vol. II, Nürnberg, 1816 (en G. W. F. Hegel, *Gesammelte*

Werke, v. 11 i 12, per la Rheinisch-Westfälischen Akademie der Wissenschaften, Düsseldorf, 1978, 1981).

- ... ; *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften*, Heidelberg, 1817, 1830³; reed. Hamburg, 1969.

- Holzhey, H. ; "Neukantianismus", en *Historische Wörterbuch der Philosophie*, vol. VI, Basel, 1984.

- Husserl, E. ; *Philosophie als strenge Wissenschaft*, 1910/1911; reed. Frankfurt am Main, 1965.

- ... ; *Formale und transzendente Logik. Versuch einer Kritik der logischen Vernunft*, en *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, X, 1929; reed. Tübingen, 1981.

- Jacobi, F. H. ; *David Hume über den Glauben, oder Idealismus und Realismus. Ein Gespräch*, Breslavia, 1787.

- Kant, I. ; *Vorkritische Schriften*, en *Kant's Gesammelte Schriften* per la Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften, vols. I (1747-1756), Berlin, 1910, II (1757-1777), Berlin, 1912.

- ... ; *Kritik der reinen Vernunft*, Riga, 1781, 1787² (en *G.S.*, vols. III i IV, Berlin, 1911).

- ... ; *Prolegomena zu einer jeden künftige Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können*, Riga, 1783 (en *G.S.*, vol. IV, Berlin, 1911).

- Koselleck, R. ; "Standortbindung und Zeitlichkeit. Ein Beitrag zur historiographischen Erschliessung der geschichtlichen Welt", en R. Koselleck, W. J. Mommsen, J. Rüsen, eds. *Objektivität und Parteilichkeit*, München, 1977.

- Kroner, R. ; *Von Kant bis Hegel*, 2 vols., Tübingen, 1921.

- Lauth, R. ; *Zur Idee der Transzendentalphilosophie*, München / Salzburg, 1965.

- Mendelssohn, M. ; *Morgenstunden oder Vorlesungen über das Dasein Gottes. Vorbericht*, 1785; reed. en M. Mendelssohn, *Schriften über Religion und Aufklärung*, Darmstadt, 1989.

- Lehmann, G. ; *Die Philosophie des neunzehnten Jahrhundert*, Berlin, 1953.
- Liebmann, O. ; *Kant und die Epigonen. Eine kritische Betrachtung*, Stuttgart, 1865; reed. Berlin, 1912.
- Longo, M. et al. ; *Il secondo Illuminismo e l'età kantiana*; 2 vols. Padova, 1988 (volum 3 de la *Storia delle storie generali della filosofia*, a cura de G. Santinello).
- Nietzsche, F. ; *Von Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben*, (*Unzeitmässige Betrachtungen II*), Leipzig, 1874 (en F. Nietzsche, *Kritische Gesamtausgabe, Werke, III, I*, Berlin, 1972).
- Reinhold, K. L. ; *Briefe über die Kantische Philosophie*, vol. I, Leipzig 1790; vol. II, Leipzig, 1792.
- ... ; *Über das Fundament des philosophischen Wissen*, Jena, 1791; reed. Hamburg, 1981.
- Ricoeur, P. ; *Histoire et vérité*, Paris, 1955.
- Rosenkranz, K. ; *Geschichte der Kant'schen Philosophie*, Leipzig, 1840 (vol. 12 en *I. Kant's sämtliche Werke*); reed. Berlin, 1987.
- Schnädelbach, H. ; *Geschichtsphilosophie nach Hegel. Die Probleme des Historismus*, Freiburg / München, 1974.
- Schopenhauer, A. ; *Die Welt als Wille und Vorstellung*, Leipzig, 1818, 1844 ², 1859 ³ (en A. Schopenhauer, *Werke*, vols. I-IV, Zurich, 1977).
- ... ; *Parerga und Paralipomena* , 2 vols., Berlin, 1851 (en *Werke*, vols. VII-X, Zurich, 1977).
- Schulz, W. ; *Die Vollendung des deutschen Idealismus in der Spätphilosophie Schellings*, Stuttgart / Köln, 1955.
- Schulze, G. E. ; *Aenesidemus oder über die Fundamente der von dem H. Pr. Reinhold in Jena gelieferten Elementar-Philosophie. Nebst einer Vertheidigung des Skeptizismus gegen die Anmassungen der Vernunftkritik*, 1792 ; reed. Berlin, 1912.

- Strawson, P. F. ; *The Bounds of Sense*, London, 1966.
- Wittgenstein, L. ; *Tractatus Logico-Philosophicus*, London, 1922 (hi ha ed. bilingüe alemany / cast., Madrid, 1957).
- Wolff, Chr. ; *Vernünfftige Gedanken von den Kräften des menschlichen Verstandes und ihrem richtigen Gebrauche in Erkenntnis der Wahrheit*, Frankfurt / Leipzig, 1713, 1754¹⁴, (en Chr. Wolff, *Gesammelte Werke*, I. 1, Hildesheim, 1965).
- ... ; *Philosophia rationalis sive Logica, methodo scientifica pertractata et ad usum scientiarum atque vitae aptata*, Frankfurt / Leipzig, 1728 (en Chr. Wolff, *GW*, II. 1, Hildesheim, 1983).





